ØKONOMI og POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi . 39. Årgang . Nummer 4 . 1965
København 1966

ØKONOMI OG POLITIK

39. ÅRGANG . NR. 4 . 1965

INDHOLD

OLE ASMUSSEN: Finansielle perspektiver i den forestående danske kommunalreform 375
JACQUES BERG: Præsidentvalget i Frankrig. Venstrefløj, centrum og gaullisme efter valget 388
G. VIBY MOGENSEN: Nogle træk af den økonomiske planlægning i Polen 396
BALKRISHNA N. NAIR: Hovedtræk i Indiens demokrati, økonomi og udenrigspolitik efter 1947 415
Den danske økonomiske situation 433
Den internationale økonomiske situation 442
Politisk kronik 459

På grund af stigende trykkeomkostninger og forhøjelse af porto ser redaktionen sig desværre nødsaget til at forhøje abonnementsprisen på ØKONOMI OG POLITIK fra og med årgang 1966. Årsabonnementet bliver 25 kr. og prisen pr. hæfte 7 kr.

KVARTALSSKRIFT UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI
KØBENHAVN 1966

FORFATTERNE

OLE ASMUSSEN: Sekretær i Kommunallovskommissionens sekretariat, cand. oecon.

JACQUES BERG: Undervisningsassistent ved Københavns Universitets Institut for Samtidshistorie og Statskundskab, cand. mag.

GUNNAR VIBY MOGENSEN: Forskningsassistent ved Socialforskningsinstituttet, undervisningsassistent ved Københavns Universitet, cand. polit.

BALKRISHNA N. NAIR: Deputy Chief Controller, Bombay.

De løbende økonomiske oversigter udarbejdes af sekretær, cand. oecon. Helge Korsbæk, Det økonomiske Sekretariat og prokurist, cand. polit. Henning Dalgaard, Danmarks Nationalbank.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI og POLITIK udkommer med et hæfte i hvert kvartal. Årsabonnement 25 kr. Enkelte hæfter 7 kr. Ansvarshavende redaktør: Amanuensis, cand. polit. H. THUSTRUP HANSEN. Redaktionsudvalg: Professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN, professor, dr. polit. P. NØRREGAARD RASMUSSEN, professor ANDERS ØLGAARD, generalsekretær for Nordisk Råd, F. W. Wendt og lektor, cand. polit. HANS BOSERUP. Redaktør, ekspedition og abonnement: Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi, Studiestræde 6, o. g., København K., telefon (01) 14 51 82. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader og hos postvæsenet samt for boghandlernes vedkommende også gennem Danske Boghandleres Kommissionsanstalt.

Printed in Denmark, Aarhuus Stiftsbogtrykkerie A/S.

Udsendt i boghandelen den 14. marts 1966.

FINANSIELLE PERSPEKTIVER I DEN FORESTÅENDE DANSKE KOMMUNALREFORM

OLE ASMUSSEN

I. INDLEDNING

I forbindelse med kommunalreformen i Norge er der blevet gennemført betydelige ændringer i byrdefordelingen mellem stat og kommune, og i Sverige er kommunalreformen blevet efterfulgt af et generelt skatteudjævningsforslag, som træder i kraft pr. 1/4 1966. Herhjemme nærmer kommuneinddelingsproblemet sig sin løsning, og der er mange tegn på, at kommunalreformen også i Danmark vil blive efterfulgt af en ændring i byrdefordelingen mellem stat og kommune.

Således arbejder et af regeringen nedsat byrdefordelingsudvalg på en omlægning af refusionssystemet i retning af mindre statsrefusioner til de områder, hvor kommunernes dispositioner har betydning for statstilskuddenes størrelse.

Endvidere har Kommunallovskommissionens Sekretariat i forbindelse med »Fyns-undersøgelsen« påpeget muligheden af, at kommunerne i højere grad selv finansierer deres virksomhed og i et i 1964 udsendt skattenotat anvist, hvorledes man med beskedne statstilskud kan opnå en betydelig udligning, hvis man tildeler tilskuddet efter et skattegrundlagskriterium.

Det konservative Folkeparti fremsatte i begyndelsen af september 1965 et forslag til ændring af byrdefordelingen mellem stat og kommune, efter hvilket kommunerne selv skulle finansiere væsentlige opgaver inden for undervisningsvæsen, sygehus- og sundhedsvæsen, individuelle sociale opgaver og trafik- og vejvæsen. Staten skulle så til gengæld overtage finansieringen af de sociale pensioner, og den mellemkommunale refusion kunne ophæves. Balancen mellem de forskellige egne af landet skulle tilvejebringes ved et bloktilskud.

Hele problemet om ulighederne i den kommunale beskatning er opstået med den industrielle udvikling, arbejdsdelingen, vandringerne fra land til by, udviklingen af transportsystemet og de stadig større offentlige indgreb i det økonomiske liv, idet disse forhold ikke alene har skabt ulighederne, men først og fremmest gjort dem mindre tolerable.

I 1930'erne begyndte udligningsforanstaltningerne for alvor, og siden er det lykkedes at tilvejebringe en vis lighed i det kommunale skattetryk, som dog først og fremmest har fundet sted ved, at staten har overtaget finansieringen af mere end halvdelen af de kommunale udgifter, hvilket ikke er sket uden kraftige indgreb i det lokale selvstyre. Det er sket, dels ved at tilskudssystemet er udfærdiget på en sådan måde, at de kommunale foranstaltninger i stadigt stigende omfang bestemmes af tilskudsmulighederne, og dels ved en lovgivning, som har lagt ret snævre grænser for det kommunale initiativ på en række områder.

Ved at sætte den samlede kommunale beskatning i forhold til bruttoindkomsterne, får man et udtryk for skattetryk, som lader sig anvende til en undersøgelse af forskellene i beskatningen i 1930'erne og nu. I 1933/34 varierede dette forhold i de enkelte købstæder og amtskommuner mellem 4,12 pct. og 12,16 pct. med et gennemsnit på 8,37, medens den tilsvarende variation i 1962/63 var mellem 6,77 og 10,49 med et gennemsnit på 8,70. Tænker man sig, at statstilskuddene til kommunerne[1]) finansieres ved direkte statsskatter, og at den mellemkommunale refusion og erhvervsskattetilsvaret ikke eksisterede, lader det sig gøre at beregne forholdet mellem kommunale skatter og bruttoindkomster under forudsætning af, at der ikke finder nogen udligning sted. I dette tilfælde ville variationen ligge mellem ca. 0 pct. og 27 pct. i 1962/63.

Spredningen før og efter udligningen fremgår af tabellen.

Samtlige amtsrådskredse og bykommuner fordelt efter forholdet mellem kommunale skatter og bruttoindkomster før og efter udligning.

Forholdet efter udlign. i pct. \ før udlign. i pct.	0–8	8–12	12–16	16–20	20–	I alt
0,0 – 7,5	4	1	1	–	–	6
7,5 – 8,25	3	13	4	1	–	21
8,25– 9,00	9	15	12	2	–	38
9,00– 9,75	–	5	12	2	4	23
9,75–	–	1	5	10	1	17
I alt	16	35	34	15	5	105

Da de udlignende foranstaltninger og statstilskuddene endnu var beskedne i 1933/34, er der tegn på, at de reelle uligheder er blevet større, og at formindskelsen af variationerne skyldes de udlignende foranstaltninger.

Her må indføres en sondring mellem begreberne *formel lighed,* som

[1]) Tilskuddene er beregnet som alle de tilskud til kommunerne, som faktisk er blevet udbetalt i regnskabsåret 1962/63 bortset fra vejtilskud.

består i, at en skattepligtig med ensartede indkomst- og ejendomsforhold bliver beskattet med samme beløb, i hvilken kommune han end vælger at tage bopæl, og *reel lighed,* som betyder, at der til betingelsen for den formelle lighed føjes en betingelse om ensartede kommunale ydelser.

I en opstilling som den netop viste fremtræder naturligvis kun den *formelle* forskel, idet forskellene i skattebyrden godt kan skyldes variationer i kommunale udgifter, dvs. at de kommuner, som har den højeste beskatning, også skulle have den største kommunale service for deres beboere. Alle kendte undersøgelser af forholdet mellem udgifternes og beskatningens størrelse viser imidlertid, at der snarere er omvendt afhængighed mellem udgiftsniveau og skattetryk[2]). Det vil sige, at den reelle ulighed formentlig er større end den formelle.

Hvis man ønsker at skabe en høj udligningsgrad og samtidig give så stort spillerum som muligt for det lokale selvstyre, må det være formålet at finde frem til et system, som i videst muligt omfang sørger for at udligne indtægtssiden og lette byrden ved de lovbundne udgifter. Det er hensigten i det følgende først at gennemgå en række forsøg på og forslag om dette – derefter at vise, hvorledes en kommende ændring af kommuneinddelingen vil formindske uligheden, og endelig at gennemgå det system, som netop er gennemført i Sverige, idet dette rummer principper, som muliggør udligning uden utilsigtede indgreb i de kommunale dispositioner.

II. UDLIGNINGSFORANSTALTNINGER

1. *Skattemæssige udligningsforanstaltninger*

Som skattemæssig udligningsforanstaltning må erhvervsskatten nævnes, selv om den fra dens indførelse i 1903 til ophævelsen i 1964 har været begrundet med mange andre hensyn end det udligningsmæssige. Erhvervsskatten var en skattedeling mellem opholdskommune og erhvervskommune, ved hjælp af hvilken man pålignede de personer, som arbejdede i en kommune og havde bopæl i en anden, en afgift til erhvervskommunen på grund af de kommunale udgifter, som disse påførte erhvervskommunen. Endvidere har der til grund for erhvervsskattens udformning ligget et ønske om, at man ikke skulle kunne unddrage sig erhvervskommunens skat ved at flytte til en anden kommune.

I Skattelovskommissionens betænkning fra 1950 gik man ind for en udligningsskat på alle højere indkomster i stedet for erhvervsskatten, som jo kun udlignede i det tilfælde, hvor skatteydere havde erhverv og bopæl i to forskellige kommuner.

De senere fremsatte lovforslag i 1954 og 1956 var inspireret af Skatte-

[2]) Jfr. f. eks. Kommunallovskommissionens Bornholmsundersøgelse og Frederiksborgundersøgelse.

lovskommissionens betænkning og gik ligeledes ud på udligning for de højere indkomsters vedkommende.

Det kendetegner alle forslagene om udligningsskat af de højere indkomster, at man svækker det bånd, som eksisterer mellem kommunens udgifter og dens skatteudskrivning. Indgrebet er af temmelig formel natur, idet man har fæstet sig ved, at beskatningen bør være ensartet, uden samtidig at gøre indtægts- og udgiftsgrundlaget i kommunerne ensartet, hvilket betyder, at systemet formentlig ville have ført til en forvridning i kommunernes udgiftsstruktur.

En udligning gennem skattelovgivningen har fundet sted i de senere år, idet den i 1958 indførte proportionalbeskatning i sig selv bevirker, at forskellene mellem kommunernes beskatning af personer med ensartede indtægtsforhold er blevet væsentligt mindre. Fra 1965/66 er ligningen »efter lejlighed« ophørt, og derefter er der kun mulighed for mindre afvigelser i personfradragene inden udskrivning af den proportionale skat.

I Københavnsområdet udskriver man dog af historiske grunde efter en progressiv skala, hvilket i sig selv bidrager til at gøre beskatningen af samme indkomst mere forskellig, end den ville være ved proportionalskat. Nedenstående eksempel viser forskellen i beskatning mellem København og Gentofte ved henholdsvis anvendelse af den københavnske skala og beskatningsprocentmetoden i 1963/64. Forudsætningen er, at der udskrives samme provenu efter de to beskatningsprincipper.

Skalaindkomst*)	Forskel mellem København og Gentofte i skattebeløb første skatteår ved anvendelse af:	
	Rateskala	Beskatningsprocent
20.000 kr.	532 kr.	130 kr.
50.000 -	1.558 -	326 -
100.000 -	3.648 -	651 -
200.000 -	8.208 -	1.302 -
400.000 -	18.848 -	2.604 -
1.000.000 -	54.188 -	6.510 -

*) Ved skalaindkomst forstås indkomst efter alle fradrag. Dette indkomstbegreb lægges til grund for beskatningen, idet rateskala eller beskatningsprocent anvendes på skalaindkomsten for at komme frem til skatten.

Det er således dels et spørgsmål, om det er hensigtsmæssigt, at kommunerne i forskellig grad foretager indkomstomfordeling, dels om ikke ulempen med skattelyproblemer let bliver for markant ved den progressive kommuneskat.

Endelig skal det nævnes, at skattefradragsreglen virker udlignende, idet personer, som bor i de kommuner, hvor skatten er høj, har større fradrag i indkomsterne end personer, som bor i kommuner med lav beskatning.

2. *Mellemkommunal refusion*

Ved Steinckes socialreform kom det første større forsøg på udligning ind i lovgivningen.

Oprindelig havde alle socialudgifter været kommunale – først ved lov om alderdomsunderstøttelse af 1891, ved sygekasseloven det følgende år og ved arbejdsløshedsforsikringsloven af 1907 overtog staten en del af socialudgifterne.

Ved socialreformen var hovedsynspunktet, at kommunen ikke ensidigt burde belastes med de sociale udgifter, som tilfældigvis afholdtes inden for dens område, men at det burde være samtlige kommuner, som i fællesskab skulle bære de sociale udgifter.

Derfor blev en andel af de sociale udgifter gjort til genstand for mellemkommunal refusion, som pålignedes de enkelte kommuner efter følgende kriterier: 1/3 efter antal indbyggere, 1/3 efter ansatte indkomster og 1/3 efter skattepligtige grundværdier med tillæg af 3/4 af det samlede beløb, hvormed vurderingssummen til ejendomsskyld oversteg grundværdien af samtlige skattepligtige ejendomme.

Den udlignende effekt af det mellemkommunale refusionsforbund lå især på udgiftssiden. Kommuner med relativt store sociale udgifter blev lettet i forhold til kommuner med relativt små sociale udgifter. Men på finansieringssiden kan der næppe have været nogen særlig udlignende virkning, idet indbyggertalstilsvaret virkede som en kopskat (samme skattebeløb pr. »hoved«), og den relativt store vægt på grund- og ejendomsværdi vel allerede dengang har hvilet tungest på de dårligst stillede kommuner, og endvidere udgjorde relativt mange af de skattepligtige indkomster i de dårligst stillede kommuner ikke nogen regulær skattekraft.

I dag, hvor den mellemkommunale refusion stadig lever i bedste velgående, er forholdet blevet endnu grellere. Ejendomsskatterne udgør nu kun ca. 20 pct. af de primærkommunale direkte skatter, og efter indførelse af proportionalskatten til kommunerne med skattefri bundfradrag op til 4500 kr. udgør ansat indkomst ikke nogen reel skattekraft. Dette betyder, at også efter det sidste kriterium rammer man stort set kommunerne med dårligst skattekraft hårdest.

3. *Statstilskud til kommunerne*

a) *Fælleskommunal udligningsfond*

Hovedprincippet ved den fælleskommunale udligningsfonds dannelse i 1937 var i modsætning til det mellemkommunale refusionsforbund udligning via ensartet finansiering af en række kommunale udgifter. Derfor opkrævede man en direkte skat efter statsskattens principper på indkomst,

formue, grundværdier og forskelsværdier. De således opkrævede beløb anvendtes til tilskud til kommunerne. Udligningsfonden blev formelt ophævet i slutningen af 1950'erne, idet staten derefter har opkrævet skatterne og udbetalt tilskuddene direkte uden mellemregnskab med fonden. Reelt er der ikke sket nogen ændring derved.

Det er vigtigt at gøre sig klart, at en del af de nuværende statstilskud stammer fra udligningsfondens oprettelse, og baggrunden for den så vel som for mange andre tilskud til kommunerne er ønsket om udligning.

b) *Tilskudsforholdene i dag*

I 1962/63 udbetaltes, når man ser bort fra vejtilskuddene, i alt ca. 3 milliarder kr. i statstilskud. Da de kommunale skatter i samme skatteår udgjorde 2,7 milliarder, vil det sige, at kommunerne dækkede under halvdelen af de kommunale udgifter ved selvstændig skatteudskrivning. Den udligning, som finder sted, kræver således meget betydelige statstilskud, som staten opkræver og udbetaler til kommunerne efter forskellige kriterier. Tænker man sig, at statstilskuddene finansieres af den direkte beskatning, har finansieringen en betydelig udlignende virkning, medens det kræver en bedømmelse af hvert enkelt tilskudskriterium at afgøre, i hvilket omfang udbetalingen til kommunen virker udlignende.

Langt den almindeligste tilskudsform består i at dække en procentdel af udgifterne. Hvis formålet med tilskuddet er udligning mellem kommunerne, er denne tilskudsform imidlertid lidet egnet. Det må nemlig erindres, at det er de kommuner, som har de bedste indtægtsforhold, som i højest grad har mulighed for at drage nytte af tilskuddene, idet de har bedst mulighed for at yde en stor kommunal andel og derved sikre sig størst andel i tilskuddet. Endvidere vil procenttilskuddet let føre til uøkonomiske dispositioner i kommunerne og derved til et samfundsmæssigt velfærdstab, idet kommunerne vil bruge flere penge til den enkelte foranstaltning eller gennemføre flere foranstaltninger, end de ville gøre ved selvfinansiering. Vil man forhindre dette, må man ved lovgivningen indskrænke den kommunale dispositionsfrihed på området – hvilket falder dårligt i tråd med det udtalte politiske ønske om at give det lokale selvstyre større styrke. En del af begrundelsen for procenttilskuddet ligger i ønsket om at overvinde den træghed, som findes i en række af de mindre landkommuner. Lykkes det imidlertid ved en kommende kommunalreform at skabe et administrativt system af bærekraftige kommuner, kan opmuntringsmotivet formentlig indskrænkes meget væsentligt.

III. UDLIGNENDE VIRKNINGER AF KOMMUNALREFORMEN

Hvis de hovedprincipper, som har været fulgt i Kommunallovskommissionens hidtidige arbejde, bliver gennemført, vil skabelsen af en ny kommunal inddeling i sig selv føre til en betydelig udligning.

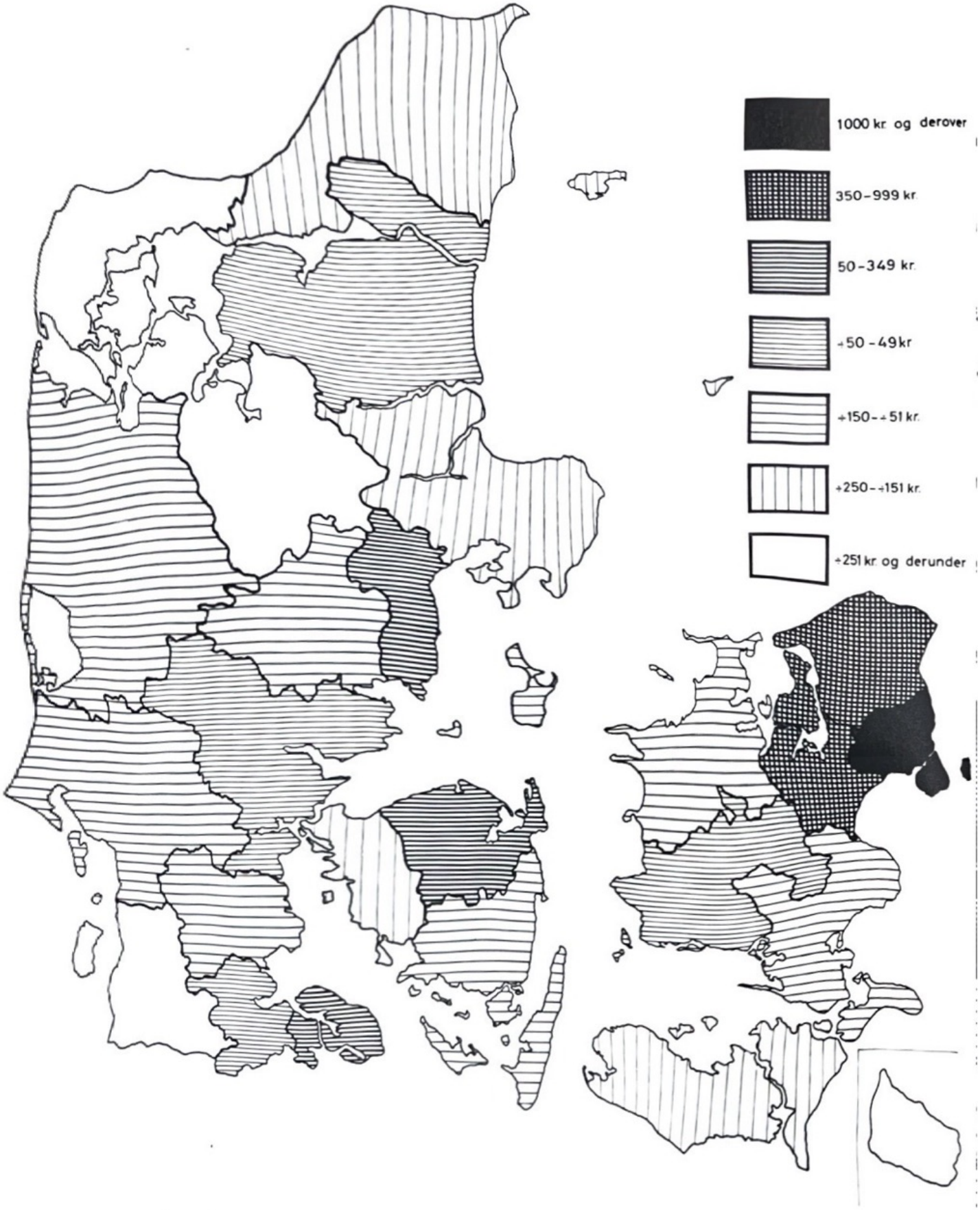
En reduktion af landets godt 1300 kommuner til 4–500 vil medføre, at kommuner med bedre skattegrundlag bliver slået sammen med kommuner med dårligere, og da det endvidere har været princippet at sørge for, at der er mindst én bymæssig bebyggelse af anseelig størrelse, medfører dette en yderligere udligning, idet det som regel vil være sådan, at skattegrundlaget er bedre i de bymæssige bebyggelser end i de rene landdistrikter. Ser man således på Assens amtsrådskreds, var der i 1963/64 en variation i beskatningsbrøker[3]) på fra 114 pct. til 73 pct. Ved en sammenlægning af kommunerne i amtsrådskredsen som foreslået bliver denne variation formindsket til fra 107 pct. til 88 pct.

Et andet grundlæggende princip for kommunalreformen er tanken om, at et bysamfund skal være én kommunal enhed. Bliver dette princip gennemført, betyder det, at de økonomiske uligheder i forbindelse med centralkommune og forstadskommuner bliver løst. Problemet er i dag, 1) at forstadens indbyggere drager fordel af centralkommunens foranstaltninger uden at deltage i finansieringen, 2) at centralkommunen ofte vil have særlige udgifter, fordi den gamle bykerne vil være dyr at bevare og vedligeholde, samtidig med at indbyggerne ikke har samme høje indtægter som de nye kvarterers indbyggere, og 3) at forstadskommunerne kan blive skattely, hvor velhavere slår sig ned og tiltrækker flere velhavere. På den anden side står omegnskommunerne med deres ofte kraftige befolkningsudvikling over for en del anlægsudgifter, som det vil være rimeligt, at centralkommunens beboere bidrager til. Fordelen for helheden kommer ved en lang række besparelser, som en fælles planlægning og udnyttelse af de kommunale foranstaltninger kan bringe.

Det tredje hovedprincip i kommunalreformen er dannelsen af nye amtskommuner, regionalkommuner, som skal omfatte sognekommuner såvel som købstæder til varetagelse af de større lokale opgaver, hvilket betyder en udligning mellem købstæder og amtskommuner inden for de forskellige amter.

På grundlag af en undersøgelse af statsskatter og statstilskud på Fyn vistes i Kommunallovskommissionens »Fyns-undersøgelse«, at de direkte statsskatter og de samlede statstilskud til kommunerne var af næsten samme størrelse. Den omfordeling, staten foretager ved at opkræve skatter og til-

[3]) Ved beskatningsbrøken forstås forholdet mellem den faktiske udskrivning på indkomst, grundværdier og forskelsværdier, og en beregnet udskrivning. Denne beregnes ved hjælp af den for alle landets sognekommuner gennemsnitlige skatteprocent, grundskyld- og ejendomsskyldpromille.

STATSSKATTER - STATSTILSKUD PR INDBYGGER 1963-64 FORDELT PÅ AMTER

dele tilskud til kommunerne, kunne således for Fyns vedkommende ske lokalt ved, at kommunerne overtog statsskatten. Det viste sig imidlertid, at selv om en væsentlig del af udligningerne kan foregå lokalt, er der dog store forskelle på, i hvilket omfang de forskellige egne af landet bidrager med direkte skatter og modtager statstilskud; jfr. kortbilaget.

Overskuddet set fra statens side er størst omkring København og mindst på Bornholm, i Nordjylland og i Tønder amt.

En lokal udligning ville kun overflødiggøre statstilskuddene i det omfang, opgaverne blev løst af regionalkommuner, medens de primærkommunale opgaver måtte udlignes ved lokale tilskud eller ved tilpasning af de sekundærkommunale skatter.

En ophævelse af statstilskud til kommunerne i forbindelse med disses overtagelse af en tilsvarende del af den direkte statsbeskatning vil derfor efterlade et udligningsbehov.

Der vil således være behov for en udligningsordning enten som supplement til eller erstatning for de skitserede ændringer i byrdefordelingen mellem stat og kommune.

I denne forbindelse har det netop gennemførte svenske generelle bloktilskud[4]) en betydelig interesse, hvorfor det kort skal refereres.

IV. DET GENERELLE SVENSKE TILSKUDSSYSTEM

1. *Beskrivelse af systemet*

I Sverige, hvor de kommunale skatteindtægter næsten udelukkende hidrører fra indkomstskatter, giver skalaindtægten pr. indbygger et velegnet udtryk for skattekraft. Det må i denne forbindelse nævnes, at personfradragene er ensartede.

Hovedårsagen til forskellen i den kommunale beskatning er i Sverige som i Danmark forskellen i kommunernes skattegrundlag. Det grundlæggende princip i det generelle svenske tilskudssystem har derfor været at hæve de dårligst stillede kommuner op til et vist udligningsniveau skattegrundlagsmæssigt. Dette niveau må fastsættes efter statsfinansielle hensyn – det vil sige efter hvor store midler, der er til rådighed til statstilskud. Niveauet lægges i forhold til middelskattekraften, hvorved forstås landets gennemsnitlige skalaindkomst pr. indbygger. Tilskuddet bliver lig med skattegrundlagstilskuddet gange med beskatningsprocenten.

Eksempel:

Skattegrundlag i hele landet er lig med 5.000 kr. pr. indbygger.
Udligningsniveauet er fastsat til 80 pct.
Alle kommuner, som har et skattegrundlag under 80 pct. af 5.000 kr. = 4.000 kr.,

[4]) Ved et bloktilskud forstår man et tilskud, hvis størrelse er uafhængig af, hvad kommunen anvender sine penge til.

får et tilskud af skattegrundlag op til denne grænse. D. v. s., at en kommune, som har et skattegrundlag på f. eks. 3.500 kr. pr. indbygger, får et skattegrundlagstilskud på 500 kr. pr. indbygger. Den kommunale skatteudskrivning sker derefter dels på grundlag af kommunens eget skattegrundlag, dels på grundlag af det tilskudte skattegrundlag på 500 kr. pr. indbygger. Hvis kommunen har en beskatningsprocent på 15, bliver tilskuddet lig med 15 pct. af 500 kr. pr. indbygger, lig med 75 kr. pr. indbygger.

Det bemærkes, at systemet fører til en ensartet beskatning af indkomstmæssigt ensstillede personer i alle de kommuner, som har et skattegrundlag under udligningsniveauet (80 pct. af 5000 kr. pr. indbygger), og som har samme beskatningsprocent. Forskelle i beskatningsprocenterne i de dårligst stillede kommuner efter det svenske system er derfor udtryk for forskelle i de kommunale ydelser.

For primærkommunernes vedkommende har man imidlertid ikke ment at kunne nøjes med en skattegrundlagsudligning, idet udgiftsbehovet i kommunerne er meget forskelligt.

Man prøvede derfor at finde frem til objektive tilskudskriterier, som kommunerne ikke havde direkte indflydelse på, f. eks. antallet af børn og gamle i kommunen. Da det imidlertid ikke lod sig gøre at finde tilstrækkeligt egnede tilskudskriterier, besluttede man sig til at anvende kommunernes faktiske udskrivning som grundlag for tilskuddet.

For de kommuner, som har en udskrivning, der ligger under landets gennemsnitlige udskrivning pr. 100 kr. indkomst, nedsættes udligningsniveauet, medens der i kommuner, som har en udskrivning over landets gennemsnitlige, ydes et ekstra tilskud på 40 pct. af den yderligere udskrivning.

Nedsættelsen af udligningsniveauet sker med 1 procentenhed for hver 20 øre kommunens udskrivning pr. 100 kr. skalaindkomst i beregningsåret, dvs. det foregående år, ligger under den gennemsnitlige udskrivning i hele landet.

Eksempel:

Hvis landets gennemsnitlige udskrivning er 16 kr. pr. 100 kr. skalaindkomst (dette kan også udtrykkes ved, at beskatningsprocenten er 16), og kommunen kun har udskrevet 15 kr. pr. 100 kr. skalaindkomst, nedsættes udligningsniveauet fra de oprindelige 80 pct. til 75 pct. i kommunen med den lave udskrivning. I det føromtalte eksempel bliver udligningsniveauet derfor 3.750 kr. pr. indbygger (75 pct. af 5.000 kr. pr. indbygger), og det tilskudte skattegrundlag bliver kun 250 kr. pr. indbygger. Hvis kommunens beskatningsprocent uforandret er 15 i det skatteår, som efterfølger beregningsåret for skattegrundlagstilskuddet, bliver tilskuddet 37,50 kr. pr. indbygger.

Hvis primærkommunens udskrivning er over landets gennemsnitlige, gives der et tilskud på 40 pct. af den del, som overstiger landsgennemsnittet. Udgangspunktet for denne beregning er den udskrivning, som ville have fundet sted i beregningsåret, såfremt der ikke var ydet skattegrundlagstilskud.

Hvis beskatningsprocenten i beregningsåret var over den gennemsnitlige, beregnes derfor hvad den ville have været uden skattegrundlagstilskud.

Udgjorde skattegrundlagstilskuddet i året før beregningsåret f. eks. 600 kr. pr. indbygger, og var skattekraften, op til hvilken udligningen blev foretaget, 4.000 kr., ville den beregnede udskrivningsprocent blive 20.

Udskrivning: 17 pct. af 4.000 kr. = 680 kr.

Beregnet beskatningsprocent $\frac{680 \times 100 \text{ pct.}}{3.400} = 20$ pct.

Bidraget for høj udskrivning bliver derefter lig med 1,6 pct. af 4.000 kr. = 64 kr. pr. indbygger.

De 1,6 pct. = 40 pct. af (20 pct. ÷ 16 pct.).

2. *Principielle fordele ved det svenske system*

Det svenske system udmærker sig ved, at det er generelt. Derved sparer man en meget besværlig og administrativ dyr detaillovgivning for en del områder, hvor statstilskuddet på udgiftskriteriet ganske vist er udtryk for en statslig interesse i gennemførelsen af de enkelte foranstaltninger, men hvor de statslige udgifter ved kontrolleringen og de kommunale udgifter ved at skaffe staten mulighed for kontrol står i åbenbart misforhold til tilskuddenes absolutte størrelse.

Dertil kommer, at et generelt tilskud øver den mindst mulige indflydelse på det kommunale selvstyre, idet tilskyndelsen til gennemførelsen af de forskellige kommunale foranstaltninger bliver den samme.

Det svenske system giver mulighed for at give udligningsmotivet for statstilskuddene et konkret indhold, idet udligningsniveauet bliver en bestemt procentstørrelse, som kan gøres til genstand for politisk debat. Den specielle tilskudslovgivning kan derefter anvendes udelukkende, hvor der er en væsentlig begrundelse i statens ønske om at opmuntre kommunerne til udgifter. Man får adskilt de to væsentligste motiver for statstilskud, udlignings- og opmuntringsmotivet.

3. *Muligheden for gennemførelse af det svenske system i Danmark*

I Danmark hviler den kommunale beskatning som bekendt på indkomster og grundværdier. Derudover får kommunerne ikke uvæsentlige indtægter i form af andele af statsskatter og fra den fikserede ejendomsskyld. Skulle man anvende skattegrundlagstilskud i Danmark, kunne det derfor blive nødvendigt at indføre nogle transformationer af disse indtægter til skattegrundlag eller foretage fradrag i tilskuddene. For de indtægter, som ikke skyldes kommunernes udskrivning, lader en transformation sig let gennemføre, idet man kunne trække disse indtægter fra i tilskuddet. For grundbeskatningen kunne man sætte grundværdier lig med indkomstskattegrundlag efter en eller anden formel, f. eks. kunne man lade forholdet mel-

lem skatteudskrivningen på grundværdier og indkomster i hele landet være afgørende for det forhold, som grundværdierne skulle have til indkomsterne. Som indkomstgrundlag kunne man anvende de kommunale skalaindkomster med ensartede personfradrag.

a) *Tilskud til primærkommuner*

Det største problem ville imidlertid ligge i, at de kommunale råd foretager den foreløbige ligning i Danmark. Hvis man for primærkommunernes vedkommende gik over til en supplering op til et bestemt skattekraftsniveau, ville den kommunale interesse i en effektiv ligning blive væsentligt formindsket. En ændring af kommunestrukturen med primærkommuner på 6000 indbyggere vil imidlertid utvivlsomt gøre ligningen mere effektiv, fordi de nye kommuner vil få et skattemæssigt uddannet, administrativt personale, som kan tilrettelægge ligningen i kommunerne. Det må ligeledes erindres, at virkningen på ligningseffektiviteten ikke har forhindret systemer, hvor indkomsterne har været udskrivningskriteriet (mellemkommunal refusion og det amtskommunale bidrag).

Alligevel må der knytte sig alvorlige betænkeligheder til at foretage en supplering af skattegrundlag, så længe kommunerne selv foretager ligningen. Mener man derfor, at ligningen bør være en kommunal opgave, kunne man tænke sig at foretage en relativ supplering af indtægtsgrundlag i stedet for en absolut. I stedet for at gå ud fra, at skattegrundlaget skal suppleres op til f. eks. 4000 kr. skalaindkomst pr. indbygger, kunne man supplere med en procent af forskellen, som kunne fastsættes efter tilliden til ligningens effektivitet. Man kunne så eventuelt operere med et højere udligningsniveau til gengæld. Eksempelvis kunne man i stedet for at supplere et skattegrundlag på 3000 kr. pr. indbygger op til 4000 kr. pr. indbygger supplere med halvdelen af forskellen op til 3500 kr. pr. indbygger.

Det er endvidere et spørgsmål, om det vil være hensigtsmæssigt helt at tage muligheden bort for at øve særlig indflydelse på kommunernes dispositioner via statstilskuddet, med andre ord om opmuntringsmotivet helt kan skubbes i baggrunden. Imidlertid er der intet i vejen for, at man kan bruge et almindeligt procenttilskud, hvis der skulle være områder, hvor staten ønsker at tilskynde særligt.

Der vil være visse områder, hvor kommunerne kun optræder som forvaltningskontorer for staten og administrerer helt lovbundne opgaver (f. eks. folkepension). For disse områders vedkommende ville det ikke være betænkeligt at lade staten overtage udgifterne fuldtud.

Kjeld Philip fremsatte i 1947 et forslag til indførelse af et statsfinansieret bloktilskud til erstatning af det mellemkommunale refusionsforbund og den fælleskommunale udligningsfond. I dette forslag indgik den uproduktive del af befolkningen, gennemsnitlig antal arbejdsløse pr. 100 ind-

byggere og lille befolkningstæthed som kriterier for særlig højt udgiftsniveau; men skulle man nå til den svenske erkendelse af, at objektive kriteriers samvariation med de reelle udgiftsbehov er for dårlig, kunne der vel næppe knytte sig afgørende betænkeligheder ved at give kommunerne et generelt tilskud på grundlag af de faktiske udgifter og derved en generel, men beskeden tilskyndelse til udgifter, når man tager i betragtning, hvorledes man i dag giver meget vægtige tilskyndelser på en række specielle områder[5]).

b) *Tilskud til sekundærkommuner*

Medens det svenske system således formentlig kunne tillempes til danske forhold for de primærkommunale tilskuds vedkommende, ville det kunne anvendes nogenlunde umiddelbart for tilskud til de kommende regionalkommuner, da fordelen ved for lav ligning vil være væsentlig mindre for den enkelte primærkommunes indbyggere i det regionalkommunale fællesskab. I »Redegørelse for beskatningsforholdene i amterne« slår Kommunallovskommissionens Sekretariat til lyd for et tilskud, som principielt minder om det svenske, selv om anvendelsesområdet er væsentligt mindre. Det foreslås, efter at der er gjort rede for virkningerne af, at regionalkommunerne udfylder deres skattebehov ved enten indkomstskat eller en kombination af indkomst- og grundskat, at der ydes et statstilskud, som bringer regionalkommunernes beregnede beskatningsprocenter på niveau med den gennemsnitlige beskatningsprocent i hele landet uden for Københavns amt. Beskatningsprocenterne er beregnet ud fra det gennemsnitlige skattebehov i hele landet, således at amtskommunen ikke selv har nogen indflydelse på tilskuddets størrelse.

Tilskuddet har det tilfælles med det generelle svenske tilskud, at der ydes en skattegrundlagsudligning. Derudover var det en forudsætning, at statstilskuddene skulle opretholdes uforandrede. Tænkte man sig en ophævelse af de statstilskud til regionalkommunerne, som er begrundet i et ønske om udligning af ulighederne i beskatningen, og af de tilskud, som beløbsmæssigt ikke spiller nogen rolle, og til erstatning herfor et skattegrundlagstilskud som det svenske generelle tilskud, ville man ophæve de uheldige virkninger af flere amtskommunale tilskud, f. eks. sygehus- og vejtilskuddet, og spare såvel stat som regionalkommune for en del unyttigt administrativt besvær. Endvidere ville der derved skabes en mere selvstændig ny kommunal enhed med den bærekraft, man måtte ønske for at give det lokale demokrati nye virkefelter og nyt indhold og eventuelt skabe muligheder for en decentralisering ikke blot af administration, men også af ansvar.

[5]) I skattefradragretten ligger allerede et vist generelt tilskud til større kommunale udgifter, som er større jo flere af kommunernes skatteydere, der ligger inden for den progressive statsindkomstskats område.

PRÆSIDENTVALGET I FRANKRIG

Venstrefløj, centrum og gaullisme efter valget

JACQUES BERG

Ved valget den 5. og den 19. december 1965 genvalgtes *Charles de Gaulle* ved en direkte og almindelig afstemning til den femte republiks præsident. Mod sig havde han fem præsidentkandidater, *François Mitterrand,* »venstrefløjens enhedskandidat« støttet af kommunister, socialister og radikale, *Jean Lecanuet,* repræsenterende folkerepublikanerne og de uafhængige/moderate, *Tixier-Vignancour* for det yderste højre, samt *Pierre Marcilhacy* og *Marcel Barbu* for henholdsvis en vag liberalisme og en upolitisk protest.

Det var en overraskelse for de fleste iagttagere, at de Gaulle ikke var i stand til at sikre sig det nødvendige absolutte flertal allerede i valgets første omgang. Men de fleste forhåndsberegninger – heriblandt præsidentens egne – hvilede på sammenligninger med resultaterne af de fire folkeafstemninger, der havde været afholdt under det første septennat, og det var almindeligt ventet, at de Gaulle, alt taget i betragtning, ville opnå mellem 55 og 60 procent af stemmerne den 5. december. Beregningerne holdt ikke stik, og det viste sig, at et præsidentvalg snarere må sammenlignes med valgene til nationalforsamlingen. Medens vælgeren ved en folkeafstemning stilles over for et simpelt spørgsmål, som kan besvares med ja eller nej, præsenteres han ved et parlamentsvalg – og ved nærmere eftertanke også ved et præsidentvalg – for et langt mere nuanceret billede, hvor hans afgørelse involverer ikke blot hans stilling til et konkret problem, men hans politiske tilhørsforhold i bredeste forstand og hans mening om en lang række problemer af indenrigs- og udenrigspolitisk art. Ved præsidentvalget i december var vælgeren netop stillet over for mange forskellige muligheder, symboliseret af de seks kandidater, der hver for sig hævdede deres opfattelse af præsidentens beføjelser og skitserede en politik, som de ville fremme så vidt det stod i deres magt.

Det er forståeligt, at folkeafstemningerne blev lagt til grund for forhåndsvurderingerne – og dermed forårsagede mange sagkyndiges fejltagelse. Selv om præsidentvalget rummede de samme vidtforgrenede muligheder som et valg til den lovgivende forsamling, var de Gaulles person

ligesom ved folkeafstemningerne i centrum af overvejelserne – den var altså blot ikke eneafgørende.

De Gaulle blev genvalgt, men med et lille flertal – oven i købet efter først at have været bragt i mindretal i vælgerbefolkningen af den samlede opposition. Den 5. december stemte 55 procent af vælgerne på andre kandidater end de Gaulle. Det ville have været ulige behageligere for ham, hvis vælgerne straks havde givet ham flertallet.

Men når man vil bedømme resultatet, må man tage hensyn til valgordningens karakter. Den franske vælgertradition siger, at man i første omgang *vælger,* medens man i anden *udskyder* – det vil sige, at man først stemmer efter overbevisning og tilbøjelighed og siden går mere rationelt til værks over for de begrænsede muligheder. Man tvinges i anden omgang til at sige nej til en mulighed, hvorefter den resterende nødvendigvis må få ens ja. Er denne opfattelse af den franske vælgers adfærd rigtig, betyder det, at et flertal af vælgerne den 5. december af overbevisning og tilbøjelighed stemte på de Gaulles modkandidater – men på fem forskellige – og at der samtidig var knap 45 procent, der af overbevisning og tilbøjelighed gav deres stemme til én kandidat, nemlig de Gaulle.

Den 19. december var kun de Gaulle og Mitterrand tilbage – som de to bedst placerede fra første valgrunde. De delte tilsyneladende næsten lige over de stemmer, omkring 6 millioner, der i første omgang var faldet på de fire øvrige kandidater – hvoraf halvdelen på centrumskandidaten Lecanuet. Man imponeredes over, at Mitterrand kunne fastholde og øge sit stemmetal over for de Gaulle, men der herskede ingen tvivl om, at denne ville få flertallet. Det samlede resultat blev følgende:

	Første afstemning (5. december)	pct.		Anden afstemning (19. december)	pct.
Indskrevne	28.913.422			28.902.704	
Stemte	24.502.957	84.5		24.371.647	84.1
Blanke, ugyldige	248.403			668.213	
Gyldige stemmer	24.254.554			23.703.434	
Af disse opnåede:					
De Gaulle	10.828.523	44.63		13.083.699	55.19
Mitterrand	7.694.003	31.74		10.619.735	44.81
Lecanuet	3.777.119	15.56			
Tixier-Vignancour	1.260.208	5.19			
Marcilhacy	415.018	1.71			
Barbu	279.689	1.15			

Blev de Gaulle – og gaullismen – alvorligt svækket ved dette præsidentvalg? Svaret findes ikke i decembers nøgne tal. De kan til syvende og sidst læses, som man vil. Antigaullisterne understreger de Gaulles mindretal i første omgang, gaullisterne fremhæver, at 55 procent er et højt tal for en vestlig statsmand at opnå ved et frit valg. Begge dele er rigtigt. Men hvad ligger der bag tallene? Det er især de resultater, som Mitterrand og – i første omgang – Lecanuet opnåede, der har interesse. At disse to kandidater repræsenterer betydelige politiske kræfter i Frankrig tvivler ingen om, men hvordan kom i grunden disse kræfter til udtryk ved valget, og i hvor høj grad er deres resultat et bevis på gaullismens svækkelse?

François Mitterrand meldte sig som præsidentkandidat i begyndelsen af september 1965, samme dag i øvrigt som de Gaulle på sin pressekonference erklærede, at man måtte vente to måneder med at få at vide, om han selv ville være kandidat. Mitterrands kandidatur kom i en situation, hvor ingen endnu vidste, om nogen kunne eller ville træde i stedet for socialisten Gaston Defferre, der i sommerens løb havde opgivet sin kandidatur som følge af sammenbruddet for den venstre-centrumsføderation, omfattende socialister, radikale og folkerepublikanere, som han havde villet skabe. Det er ikke for meget sagt, at Mitterrands beslutning blev taget i en for venstrefløjen temmelig prekær situation.

Kommunisterne var af Defferre blevet holdt udenfor, men de havde i øvrigt ikke selv den fjerneste lyst til at deltage i en føderation, der også omfattede kristelige demokrater, folkerepublikanerne. Imidlertid ønskede de heller ikke at opstille en partikandidat. PC's generalsekretær, Waldeck Rochet, indså meget realistisk, at det ikke tjente noget formål at føre en kommunistisk præsidentkandidat frem, som efter al sandsynlighed kun ville opnå de kommunistiske stemmer. Partiet frygtede måske også, at en kommunistisk kandidat eventuelt ikke en gang ville kunne samle alle de kommunistiske stemmer; man huskede den betydelige stemmeafgang i 1958 og 1962 – til fordel for de Gaulle – og man nærede ikke noget ønske om, at PC's styrke igen skulle kunne aflæses direkte i et valgopgør, hvor de Gaulle var med. Under alle omstændigheder: kommunisterne var ikke interesserede i at optræde for egen regning i præsidentvalget.

SFIO, *socialisterne,* var heller ikke opsat på at have deres egen kandidat i præsidentvalget. Guy Mollet var modstander af selve præsidentsystemet. Han havde også været modstander af, at Gaston Defferre var socialistisk præsidentkandidat – først uden, siden med partiets billigelse – og hans holdning havde ikke ændret sig, nu da valget nærmede sig. Bortset fra Mollets principielle modstand mod præsidentordningen – den kunne ligesom andres overvindes, og den blev det – spillede det akkurat som for kommunisterne en rolle, at det socialistiske parti ikke var synderlig begej-

stret for at lade præsidentvalget blive en mandtælling over de socialistiske styrker.

Mollet havde ved sin modstand mod det store føderationsprojekt forhindret Defferre i at fastholde sin kandidatur. Nu var den socialistiske generalsekretær i virkeligheden i knibe. Tre måneder før valget vidste han ikke, om han ville blive nødt til at anbefale sine vælgere at stemme blankt ved det direkte valg af republikkens præsident, som et flertal af vælgerne tre år forinden havde billiget ved en folkeafstemning.

Var situationen efterhånden vanskelig for kommunister og socialister – måske mest for de sidstnævnte – så var de radikales stilling ikke meget bedre. Også for dem gjaldt det, at det brede føderationsprojekts forlis havde efterladt betydelige problemer, herunder spørgsmålet om radikalismens stilling under præsidentvalget. Partiet var dog nok noget bedre stillet end PC og SFIO, fordi det med sin traditionelle smidighed kunne vende sig, eller lade sine tilhængere vende sig, i den retning, der måtte byde sig, uden at dette ville medføre nogen katastrofe for radikalismen.

Skønt det politisk set havde størst betydning, at det var de politiske partier, der ramtes af tomhedens dilemma efter Defferreplanens nederlag, bør det nævnes, at situationen for de politiske klubber og naturligvis også for det lille uafhængige socialistiske parti PSU var uoverskuelig endnu ganske kort tid før valget; det var netop i klubberne, man stærkest havde satset på Defferres reformplaner.

Det er nødvendigt at tage denne baggrund i betragtning ved bedømmelsen af Mitterrands kandidatur og resultat. Det var af en vis virkning, at kommunister og socialister optrådte bag den samme præsidentkandidat. Det var virkelig en historisk begivenhed, da Mollet og Waldeck Rochet tog plads side om side på første række ved en af Mitterrands pressekonferencer i Paris. Siden 1947 har kommunisterne været isoleret i fransk politik, og siden 1920 har splittelsen mellem PC og SFIO været en ulykke for fransk socialisme. Men blev isolationen brudt for alvor, blev splittelsen bragt til ophør?

Ser man nærmere til, var det kommunistisk-socialistiske samvirke næppe andet og mere end et valgfællesskab af temmelig traditionelt tilsnit. Deres støtte til Mitterrand var lidet forpligtende og uden særlige omkostninger. Der var ikke tale om nogen ideologisk eller politisk tilnærmelse af en bare nogenlunde håndfast art. Mitterrand var ikke PC's og SFIO's fælles præsidentkandidat, men de to partier var præsidentkandidat Mitterrands vigtigste støtter. Deres fællesskab bestod i, at de begge anbefalede deres vælgere at stemme på en kandidat – som de begge havde deres grunde til at være godt tilfreds med.

Eksperimentet var alligevel bindende i en vis forstand. Hvis Mitter-

rand var blevet valgt, hvad dog i al fald Mollet ikke et øjeblik troede på, måtte partierne for alvor være gået i gang med at finde et fælles politisk grundlag. Så havde det været parlamentsflertallet – Mitterrand ville som præsident have opløst nationalforsamlingen – og siden regeringsdannelsen, det havde drejet sig om. Det var i øvrigt i hele denne »dynamik«, Mitterrand selv spekulerede, når han talte om de politiske partiers fornyelse.

Men også selv om Mitterrand ikke valgtes, har kommunisterne og socialisterne skabt præcedens på det nationale plan og vakt visse forventninger hos deres vælgere, der er særdeles modtagelige for alle bestræbelser på at opbygge en enig socialistisk »front« i Frankrig. Man kan tilføje, at de to partier også kan have skabt ekstra store vanskeligheder for sig selv, hvis det ikke lykkes dem at opfylde forventningerne!

Alt i alt må man dog sige, at der i den aktuelle situation for både PC og SFIO var flere umiddelbare fordele end der var tyngende forpligtelser ved at »gemme sig bag Mitterrands ryg«. De stod over for et øjeblikkeligt krav – der tilmed harmonerede smukt med de altid højt besungne enhedsidealer – og havde al mulig grund til at honorere dette og lade fremtiden, der alligevel er uvis, om at formulere nye krav, som man senere måtte tage stilling til. Defferres forsøg – hvis teoretiske bagmænd, professorerne Vedel og Duverger, ikke har opgivet tanken – ville lede partiernes og dermed den politiske udvikling. Partierne bag Mitterrand blev i højere grad selv ledet af udviklingen.

Men var da ikke Mitterrands resultat, 32 og 45 procent i første og anden valgrunde, i sig selv en sejr for venstrefløjen – hensigterne med samarbejdet ubeset?

Sammenligner man Mitterrands resultat ved præsidentvalget med de resultater, som hans tre støttepartier, *PC, SFIO* og de *radikale* tilsammen opnåede ved de sidste tre valg til nationalforsamlingen, må dette sprøgsmål besvares med et nej.

I *1956,* det sidste valg under den fjerde republik, fik de tre partier i alt *11* millioner af de 21,5 millioner afgivne stemmer – kommunisternes andel udgjorde heraf 5,5 millioner. Ved valget i *1958,* det første under den femte republik, opnåede de samme partier i alt knap 9 millioner af de da afgivne 20 millioner stemmer – denne gang udgjorde kommunisterne 3,9 millioner stemmer. Endelig opnåede kommunister, socialister og radikale ved valget til nationalforsamlingen i *1962* godt *8* millioner af de 18,3 millioner afgivne stemmer, hvor kommunisterne tegnede sig for de 4 millioner. Ved præsidentvalget *1965* fik Mitterrand, støttet af kommunister, socialister og radikale, *7,6* millioner af de 24 millioner afgivne stemmer (første runde).

Som alle den slags sammenligninger er denne naturligvis diskutabel. Men der kan næppe være tvivl om, at det yderste venstre og venstre, altså hvad vi her under et kalder »venstrefløjen«, siden midten af 1950'erne

har været i konstant nedgang, og at Mitterrands resultat ligger i forlængelse af venstrefløjens udvikling i denne periode og bekræfter venstrepartiernes stemmemæssige tilbagegang. Mitterrands position som »venstrefløjens enhedskandidat« ved præsidentvalget tager sig under denne synsvinkel mindre flatterende ud. Man kunne overraskes over hans formåen på det personlige plan over for de Gaulle, men som kandidat for den ene – eller de to – af de politiske familier i Frankrig har han snarest været en skuffelse.

Idet vi erindrer os omstændighederne omkring hans opstilling, må konklusionen med hensyn til venstrepartierne og Mitterrand blive: *at* venstrepartierne (PC, SFIO, radikale) i realiteten ingen præsidentkandidat havde, men at en venstrekandidat nok fik disse partiers støtte; *at* Mitterrand personligt gjorde en god figur, men ikke for hele venstrefløjens vælgerkorps stod som nogen virkelig venstrekandidat; *at* kommunisternes og socialisternes samarbejde ikke blev den socialistiske forsoning, nogle havde håbet på.

En ikke ringe del af venstrevælgerne faldt fra ved dette præsidentvalg som ved tidligere afstemninger under den 5. republik. De har enten ikke stemt eller givet deres stemme til de Gaulle (udenrigspolitikken) eller i nogle tilfælde til de øvrige kandidater. Et kort over den geografiske fordeling af Mitterrands stemmer viser, hvor frafaldet er sket.

Den politiske venstrefløj har i mere end hundrede år haft tre sikre områder eller bastioner, nemlig i store træk det sydlige, det centrale og det nordlige Frankrig. Den nordlige bastion, mine- og industridistrikter, er den senest tilkomne, og der er venstreorienteringen tilsyneladende mere interesse- og klassebetonet end i de to andre, som næsten per historisk tradition er »revolutionære«. Men på kortet over Mitterrands stemmer mangler den nordlige bastion. Her – så lidt som i det parisiske forstadsbælte – har han ikke kunnet holde venstrefløjens stilling, og hans stemmer kommer således overvejende fra de landbrugsdominerede dele af Midt- og Sydfrankrig. De 24 departementer, hvor Mitterrand i anden omgang fik flere stemmer end de Gaulle, ligger alle – med undtagelse af Nièvre, hvor Mitterrand selv er valgt som deputeret – syd for Loire. »Mitterrands Frankrig« svarer i øvrigt stort set til den frie zone i krigens første år og falder sammen med områder, der langt tilbage i Frankrigs historie har haft en fælles politisk holdning til skiftende perioders problemer – og altid en »venstreholdning«. Adskillige skarpsindige kommentarer er blevet fremsat i den anledning i dette de historiske parallellers land – der trækkes linier tilbage til kætterne i middelalderen og visigoterne i folkevandringstiden!

For at blive i den nutidige problematik: Mitterrand samlede som »venstrefløjens enhedskandidat« ikke alle venstrestemmerne, den nordlige bastion faldt fra.

Det er altså ikke Mitterrand, der har gjort indhug i de Gaulles stemmer – tværtimod – men Lecanuet, der som præsidentkandidat repræsenterede det ikke-gaullistiske centrum og det klassiske højre. Lecanuet blev opstillet endnu senere end Mitterrand, kun to måneder før valget, og det i en ikke mindre prekær situation end den, der gjaldt for venstrefløjen. Først efter at en til tider næsten brutal pression mod den konservative Antoine Pinay for at få ham til at melde sig som kandidat mod de Gaulle var mislykkedes, udpegede folkerepublikanerne, med billigelse fra uafhængige og moderate, Lecanuet.

Til trods for sin sene start lykkedes det Lecanuet, efter en veltilrettelagt og dygtigt gennemført kampagne, at samle henved 4 millioner stemmer eller 15,5 procent i første valgomgang. De bedste resultater opnåede han i de »indre« departementer af det vestlige Frankrig og den katolske og traditionelt højreorienterede del af Midtfrankrig (sydlige og østlige del af Centralmassivet).

Lecanuet fik noget af en flyvende start. Det lykkedes ham at tegne billedet af en »ny mand«, og han spillede kraftigt på aldersforskellen mellem sig selv og de Gaulle. Han var desuden den af kandidaterne, der havde størst fordel af at vise sig i fjernsynet. Må det være tilladt her at indskyde, at man i diskussionen om betydningen af et massekommunikationsmiddel som fjernsynet under en valgkamp ofte overser, at det ikke nødvendigvis er en fordel for en kandidat, at vælgerne ser hans ansigt på skærmen.

Ligesom for Mitterrand er det nu for Jean Lecanuet spørgsmålet, om resultatet ved præsidentvalget berettiger et fortsat politisk arbejde ad de linier, der blev lagt for hans kandidatur. De synes begge at mene det og er gået i gang med at organisere kræfterne i nye formationer, der skal fortsætte bestræbelserne – foreløbig med direkte sigte mod valget til nationalforsamlingen i foråret 1967. Mitterrand var allerede inden valgets afslutning blevet formand for den »lille føderation«, Fédération de la gauche démocrate et socialiste, der i modsætning til den af Defferre planlagte føderation ikke omfatter centrumspolitikere, og som domineres af SFIO; de øvrige deltagere er de radikale, Mitterrands UDSR, visse politiske klubber og en række enkeltpersoner. Lecanuet organiserer med udgangspunkt i sit valgresultat folkerepublikanere og moderate i Demokratisk Centrum (Centre démocratique). Begge nydannelserne skal naturligvis ses som led i de regrupperingsbestræbelser i fransk politik, der for alvor tog fart efter 1962, hvor de politiske partier måtte erkende, at de eksisterende partistrukturer ikke svarede til de politiske strømninger i en vælgerbefolkning, der økonomisk, demografisk etc. undergik stærke forandringer.

Lecanuet vil skabe et helt nyt liberalt og demokratisk parti, hvis eksistens naturligvis afhænger af, om der virkelig findes et bærekraftigt cen-

trum i fransk politik. Hans håb er, at gaullismen engang skal opløses i forskellige grupper, hvoraf en stor part så vil finde tilbage i et »naturligt« centrum, hvor Lecanuet med en moderne politisk bevægelse bag sig vil stå parat til at modtage dem og sammen med dem danne det regeringsdygtige flertal i det eftergaullistiske Frankrig. Lecanuet har selv fremstillet sig som fremtidens mand, og det er muligt, at han er det. Man kan i den nuværende situation kun sige, at det kræver en stor portion optimisme og tålmodighed at vente og afvente en politisk udvikling, som den Lecanuet bygger på. Situationen efter præsidentvalget er den, at tre politiske tendenser gør krav på at have fået beviser for deres udviklingskraft. Venstrefløjen, centrum og gaullismen – idet den sidstnævnte selvsagt har tolket de Gaulles genvalg som en sejr for UNR og for gaullismen i almindelighed. Gaullisterne er dog ikke gennem præsidentvalget sluppet af med deres grundproblem: at fremtræde som en original politisk formation, der ikke ligner de eksisterende politiske partier, og samtidig forberede sig på tiden efter de Gaulle, hvor UNRs eksistens vil afhænge af egenskaber, der normalt og til alle tider er karakteristiske for et politisk parti.

Venstrefløjen er stadig et hus i splid med sig selv. Centrum synes ikke ved dette valg at have fået mere form og fasthed end før; Lecanuets råd til sine vælgere om at stemme på Mitterrand i anden omgang blev kun fulgt af halvdelen. Gaullismen blev måske nok svækket ved præsidentvalget, men langt fra så meget som den kunne være blevet, hvis der ikke blot havde været en vis styrke i men også *bag* kandidaterne Mitterrand og Lecanuet.

Der forestår de politiske partier i den antigaullistiske lejr et meget langt og sejgt reformarbejde. Man kan mene, at defferristernes arbejdsplan havde haft en rimelig mulighed for at bringe de vigtigste reformer til afslutning inden næste valg til nationalforsamlingen. Det er mere tvivlsomt, hvad der kan nås i de kommende tolv måneder på grundlag af partiernes præstation ved præsidentvalget.

NOGLE TRÆK AF DEN ØKONOMISKE PLANLÆGNING I POLEN

G. VIBY MOGENSEN

Interessen for østlandenes økonomiske udvikling har været stigende herhjemme i de seneste år. Når Polen har fremkaldt særlig interesse i denne sammenhæng, har det flere årsager. En af de vigtigste er formentlig, at myndighederne i Polen har været mindre påholdende end myndighederne i de øvrige østeuropæiske lande med oplysninger om økonomiske forhold.

Den følgende fremstilling samler sig om visse træk af den økonomiske planlægning i Polen; den faktiske økonomiske udvikling vil derimod kun blive omtalt, hvor det er nødvendigt for at belyse aspekter af planlægningen[1]). Det første afsnit gennemgår træk af strukturen i det polske plansystem, andet og tredje afsnit udarbejdelsen af henholdsvis de korte og de lange planer, og fjerde afsnit planernes udførelse. I det femte og sidste afsnit knyttes nogle kommentarer til reformerne i den polske planlægning.

1. PLANSYSTEMETS STRUKTUR

Det er almindeligt at opdele socialistiske økonomier i centraliserede og decentraliserede systemer. Den afgørende forskel ligger i forholdet mellem de centrale organer og de enkelte virksomheder. I det decentraliserede system fastlægger de centrale myndigheder samfundets samlede investeringer og enkelte andre forhold, mens alle øvrige afgørelser (produktionens størrelse og sammensætning, køb og salg m. v.) træffes suverænt af de enkelte virksomheder. Befolkningens valg af beskæftigelse og forbrug er frit og påvirker virksomhedernes dispositioner. I det centraliserede system træffes derimod alle eller de fleste afgørelser om produktionens størrelse og sammensætning, køb og salg m. v. centralt. Befolkningen kan som hovedregel også her frit vælge forbrug og beskæftigelse, men valget får ifølge sagens natur ingen eller ringe indflydelse på produktionen og investeringerne.

[1]) En sammenfattende oversigt over den økonomiske udvikling i Polen siden den 2. verdenskrig er f. eks. givet i Ole Wiberg (red.): *Polen, Økonomi og Markedsforhold.* Eksportinstituttet ved Handelshøjskolen i København 1965, samt i ref. 1, 4 og 6, jfr. listen over anvendt litteratur.

Den økonomiske planlægning i Polen har lige siden den kommunistiske magtovertagelse været en centraliseret planlægning, som har flere træk til fælles med det sovjetiske system end med det ret decentraliserede jugoslaviske. Denne vurdering påvirkes ikke af den langsomme liberaliseringsproces i Polen siden Stalins død.

Den afgørende magtfaktor i det polske plansystem er naturligvis Det forenede polske Arbejderparti, som dannedes i 1949, da det kommunistiske parti under ledelse af bl. a. Boleslaw Bierut og Hilary Minc opslugte Jozef Cyrankiewicz' og Adam Rapackis socialdemokratiske parti. Den øverste myndighed i partiet ligger formelt hos den 85 mand store centralkomité, hvis førstesekretær er Wladyslaw Gomulka, men reelt hos politbureauet, der blandt sine 12 medlemmer foruden Gomulka bl. a. tæller plankommissionens formand Stefan Jendrychowski, ministerpræsident Cyrankiewicz og udenrigsminister Rapacki samt medlemmer med særlig tilknytning til bl. a. partiapparatet, militæret og fagforeningerne.

Partiledelsens kontrol med det økonomiske liv har især tidligere undertiden taget form af direkte ordrer til administrationens lavere trin uden om centraladministrationen. Hertil kommer de lavere placerede partifunktionærers såkaldt rådgivende og kontrollerende arbejde i administration og erhvervsliv. Partiets egentlige ledelse af planlægningen og økonomien udøves dog gennem den næsten fuldstændige kontrol med Seymen (parlamentet), regeringen og den dertil knyttede plankommission.

Seymen har formelt ansvaret for hovedlinierne i landets økonomiske politik, idet alle økonomiske planer skal godkendes af forsamlingen, der også med visse mellemrum skal have forelagt rapporter om de faktisk opnåede resultater i løbet af planperioden. Der er 460 medlemmer i forsamlingen, i den netop udløbne valgperiode fordelt med 256 fra Det forenede polske Arbejderparti, 117 fra Bondepartiet og 39 fra Det demokratiske Parti, der angives især at repræsentere håndværkere og intellektuelle. Der var 48 uafhængige kandidater, hvoraf de 5 var valgt på en særlig katolsk liste. Ved valgene, der afholdes hvert fjerde år, er de tre nævnte partier under navnet Den nationale Enhedsfront fælles om én liste, til hvilken »politiske foreninger, fagforeninger, kooperativer og andre af det arbejdende folks masseorganisationer« har indstillingsret. Der opstilles omkring 50 pct. flere kandidater end nødvendigt, og vælgeren kan da udstrege den tredjedel af navnene, som han nødigst ser valgt til parlamentet. Ved valget i 1965 var stemmeprocenten ifølge de officielle tal godt 96; heraf stemte godt 98 pct. på kandidater fra Den nationale Enhedsfront. En nærmere gennemgang af tallene fra de to sidste valg viser, at såvel i Krakow som i Wroclaw tilfaldt de største personlige stemmetal katolske kandidater, og i Warszawa lå uafhængige kandidater tæt efter Gomulka i stemmetal.

Møderne i Seymen er yderst formelle, og der er sjældent egentlig debat,

selv om repræsentanterne for Bondepartiet eller Det demokratiske Parti og uafhængige medlemmer undertiden redegør for deres særstandpunkter eller rejser en vis kritik af lovene eller deres administration. Formentlig har de ikke-kommunistiske medlemmer en noget større indflydelse på udvalgsarbejdet i Seymen, fordi de ofte er fagfolk med betydelig indsigt, fordi udvalgsmøderne er lukkede, og fordi utilfredse medlemmer kan stille skriftlige spørgsmål til ministrene, som disse skal besvare inden for en uge.

I perioder, hvor Seymen ikke er trådt sammen, kan statsrådet, hvis leder er den polske præsident Edward Ochab, udstede dekreter med lovkraft. Dekreterne skal senere formelt godkendes af Seymen. Deres antal har været aftagende siden 1956. Principielt udnævnes statsrådet ligesom regeringen af Seymen.

Regeringen eller ministerrådet har formelt ansvaret for at forsyne Seymen med planforslag og at føre de trufne beslutninger ud i livet. Hvert ministerium og direktorat har sin planafdeling, men den helt afgørende rolle spilles af regeringens plankommission, hvis formand, professor Stefan Jendrychowski, selv har rang af minister.

Plankommissionen har ansvaret for forberedelsen af hele regeringens økonomiske politik, men med hovedvægten lagt på den økonomiske planlægning. Kommissionen kan generelt sagt udarbejde planer, stille forslag og kommentere den officielle økonomiske debat. Kommissionens arbejde kan i øvrigt deles i fire grupper af opgaver. For det første skal den udarbejde og forelægge forslag for regeringen om såvel de korte planer (kvartalsplaner, årsplaner og 2-årsplaner) som de mellemlange 5-årsplaner og perspektivplanerne, der rækker for eksempel 15 eller 20 år ud i fremtiden. For det andet skal kommissionen følge planernes opfyldelse og om nødvendigt forelægge regeringen forslag om planrevisioner eller indgreb over for de lavere led i plansystemet. For det tredje er plankommissionen forpligtet til et nøje samarbejde med Finansministeriets forskellige afdelinger om alle spørgsmål, der vedrører den finansielle planlægning. Og endelig har plankommissionen indtil for få måneder siden været ansvarlig for gennemførelsen af en omfattende forskning med henblik på forbedring af planlægningens teknik og metoder; siden 1. oktober 1965 er denne opgave overdraget et særligt Institut for Planlægning.

Plankommissionen har i alt ca. 1000 medarbejdere ansat i sine kontorer, der er opdelt i 3 afdelinger. Én afdeling omfatter branchekontorerne (kul, maskiner, tekstil, levnedsmidler osv.), en anden arbejder med problemerne på tværs af brancherne (investeringer, beskæftigelse, priser osv.), mens kontorerne i den tredje afdeling har ansvaret for koordineringen af de forskellige synspunkter og den endelige udarbejdelse af planen eller planudkastet.

Under den centrale plankommission og fagministerierne rangerer plan-

systemets andet led, brancheforeningerne, mens det tredje led er de enkelte virksomheder. Såvel brancheforeningerne som virksomhederne har særskilte planafdelinger.

En del af økonomien falder ind under den »lokale« planlægning. Dette gælder mindre industrivirksomheder, mindre bygge- og anlægsvirksomheder, busselskaberne, de fleste almindelige handelsvirksomheder, byggeri af boliger samt sociale og kulturelle institutioner og el-, gas- og vandværkerne.

Den lokale planlægning foretages først og fremmest af en økonomisk plankommission for hver enkelt voivodship[2]). Disse plankommissioner er underlagt de i hvert voivodship valgte såkaldte folkeråd, og deres aktivitet omfatter dels den nævnte »lokale« planlægning for det pågældende voivodship, dels i et vist omfang deltagelse i planlægningen af den samlede økonomiske udvikling i hele provinsen, især for så vidt angår den del af den centrale plan, som vil påvirke provinsens beholdning af råstoffer og energi, beskæftigelsesmuligheder og sundhedsforhold. Dette kræver, at de lokale planmyndigheder forsynes med oplysninger om de økonomiske planer for områdets centralt styrede virksomheder, samtidigt med, at provinsmyndighederne selv må orientere de berørte brancheforeninger og ministerier om de lokale planudkast.

Det »laveste« niveau i det polske planapparat er kommunernes og byernes plankommissioner, hvis aktiviteter naturligvis må være mere begrænsede. Endelig er der også for grupper af landsbyer valgt folkeråd, der dog ikke har nogen selvstændig planafdeling.

2. PLANLÆGNINGEN. DE KORTE PLANER

Planlægningen i Polen dækker ifølge sagens natur direkte kun den socialiserede sektor af økonomien. Af beskæftigelsen i erhvervene uden for landbruget falder godt 90 pct. i den socialiserede sektor. Omkring 35 pct. af befolkningen er imidlertid beskæftiget ved landbrug. 86 pct. af landbrugsjorden er på private hænder, og en nogenlunde lige så stor andel af den samlede landbrugsproduktion og af de landbrugsvarer, der kommer frem på markedet, stammer fra de private gårde.

Under den centrale plankommissions kompetence falder bl. a. alle store og mellemstore industrivirksomheder, de fleste større bygge- og anlægsvirksomheder, jernbane- og lufttrafik, udenrigshandelsselskaber samt en del virksomheder og institutioner, som arbejder direkte under de respektive ministeriers opsyn.

[2]) Polen er administrativt inddelt i 5 byområder, Warszawa, Krakow, Lodz, Poznan og Wroclaw, og 17 provinser eller voivodships, nemlig Bialystok, Bydgoszcz, Gdansk, Katowice, Kielce, Koszalin, Krakow, Lublin, Lodz, Olsztyn, Opole, Poznan, Rzeszow, Szczecin, Warszawa, Wroclaw og Zielona Gora.

De tre hovedtyper af centrale økonomiske planer i Polen er de helt korte planer (som regel 1-årsplaner), de mellemlange planer, som kan række over 3 til 6 år, og de lange, såkaldte perspektivplaner (15–20 år).

Polen har haft årlige planer siden umiddelbart efter den 2. verdenskrig. Deres betydning var især stor i periodens første del, hvor de var helt nødvendige præciseringer og tilføjelser til de hyppigt ret generelle mellemlange planer. Af disse sidste har Polen haft en 3-årsplan i årene 1947–49, en 6-årsplan for 1950–55, den første 5-årsplan i 1956–60 og den anden i 1961–65. Den tredje 5-årsplan er trådt i kraft i 1966.

Planlægningsprocessen i de østeuropæiske lande ses undertiden i vestlige publikationer fremstillet ved hjælp af en ret enkel, økonomisk model, hvor de udefra givne data er en samling af politiske målsætninger, mens de centrale planlæggeres opgave er begrænset til at variere modellens funktioner, indtil disse målsætninger er opnået. Som det vil fremgå af det følgende, slår denne model ikke til. Snarere er der tale om en serie gentagne tilnærmelser, ved hjælp af hvilke man søger at få planerne til efterhånden at opfylde tre krav: 1) kravet om indre konsistens, 2) kravet om optimalisering og 3) kravet om overholdelsen af visse givne begrænsninger (for eksempel af politisk, teknisk eller naturgiven art).

Tager man som eksempel de årlige planer, er fremgangsmåden i Polen i store træk denne, at tidligt det foregående år opstiller den centrale plankommission i samarbejde med de politiske myndigheder og de økonomiske ministerier et sæt af direktiver, som bl. a. angiver den ønskede størrelse af væksten i nationalproduktet og produktionen i hovedsektorer som industrien, bygge- og anlægsvirksomheden, transportvæsenet og landbruget. Endvidere angives den samlede investering, beskæftigelse, lønudbetaling og indkomstfordelingen; der opstilles måltal for produktionen af nogle af de vigtigste investerings- og forbrugsgoder, og enkelte af de største investeringsprojekter og produktivitetsfremmende programmer specificeres. I de senere år synes direktiverne at have fået et stærkere præg af at være prognoser og et tilsvarende svagere præg af at være egentlige plantal. Tendensen til visse afvigelser mellem de årlige direktiver og måltallene i de mellemlange planer har naturligt nok været størst hen mod slutningen af disse planer.

Den centrale planlægningsprocedure med gentagne tilnærmelser berører nu alle tre led i det centrale plansystem – plankommissionen, brancheforeningerne og de enkelte virksomheder.

De såkaldte centrale direktiver sendes i planlægningens 1. fase fra plankommissionen gennem ministerierne til brancheforeningerne, som udarbejder mere detaillerede direktiver, der videresendes til de enkelte virksomheder.

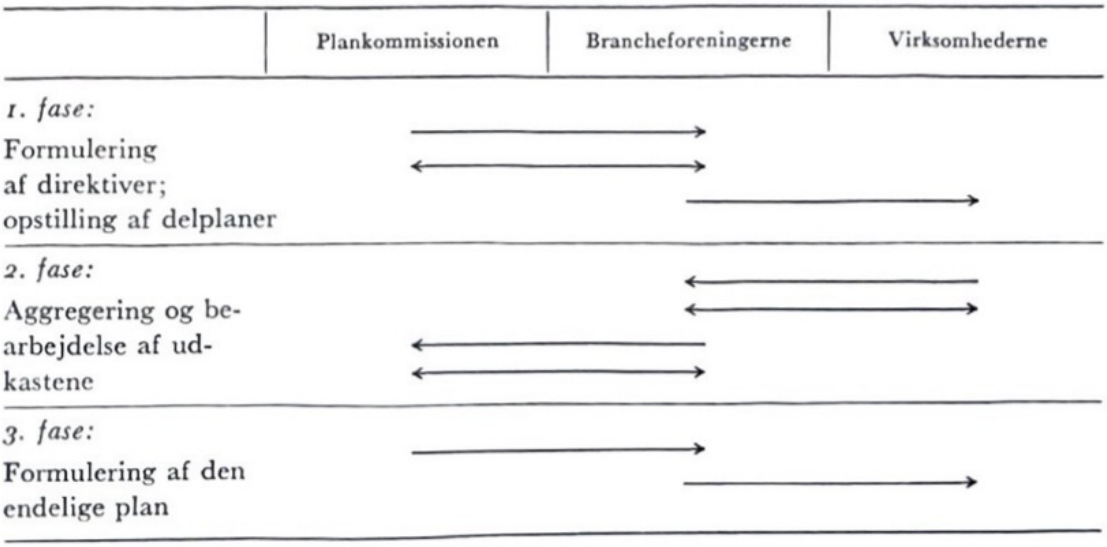
I 2. fase udarbejder virksomhederne deres planudkast inden for di-

rektivernes rammer, idet de benytter sig af visse centralt fastsatte tekniske og finansielle »normer«. Normerne indeholder bl. a. regler om, hvor megen arbejdskraft og energi, og hvor mange råvarer der maksimalt må anvendes i gennemsnit pr. færdigvareenhed, ligesom den samlede lønsum, udgiften til indkøb af halvfabrikata og den kapital, der er bundet i lageret, ikke må overskride visse beløb. Mener virksomheden ikke, at den kan opfylde måltallene med den givne kapacitet, må planudkastet indeholde et investeringsforslag, vedlagt de kalkulationer, der har fået virksomheden til at foretrække netop dette forslag blandt de mulige alternativer. Virksomhedens første samlede planudkast er som regel holdt på et ret generelt plan. Er der for eksempel tale om en større maskinfabrik, kendes det samlede behov for maskiner af forskellige typer endnu ikke, hvilket igen vil sige, at heller ikke fabrikkens nøjagtige behov for de forskellige råvarer og halvfabrikata fra andre virksomheder kan være kendt.

De færdige planudkast vandrer nu fra virksomhederne tilbage gennem brancheforeninger og ministerier til plankommissionen, hvor udkastene aggregeres til en samlet plan. Når denne plan svarer til plankommissionens ønsker, sendes de endelige delplaner for brancheforeninger og for de enkelte virksomheder ned gennem det tredelte plansystem som en 3. fase i planlægningen.

Efter den formelle procedure i planlægningen gennemløbes disse tre faser kun én gang. Men i praksis bliver faserne gentaget igen og igen, helt eller delvis, formelt eller uformelt, og den faktiske planproces kan formentlig mest dækkende antydes grafisk på den i skemaet viste måde.

Når direktiverne i 1. fase sjældent får lov at gå direkte ned igennem plansystemet, hænger det bl. a. sammen med, at direktiverne har to formål. De skal som nævnt danne den ramme, inden for hvilken de lavere trin i systemet kan opstille deres planudkast, men på samme tid frempro-

vokerer direktiverne de nyeste statistiske oplysninger fra brancheforeningerne, som ellers først langt senere ville være nået frem til plankommissionen. Disse nye informationer giver hyppigt anledning til ikke ubetydelige op- og nedjusteringer af direktivernes måltal.

En af årsagerne til, at planudkastene ofte må vandre frem og tilbage i 2. fase er, at det i almindelighed er i virksomhedernes og brancheforeningernes interesse at få plantallene for arbejds- og materialebehovet sat højt og plantallene for produktionen lavt, så det bliver lettere at overopfylde planens krav. Der føres derfor i denne fase ofte mellem de tre planled en debat, hvor også andre forhold end de økonomiske spiller ind, og det endelige resultat har hyppigt karakter af et kompromis.

Den helt afgørende årsag til, at der finder så mange konsultationer sted mellem plankommission, brancheforeninger og virksomhederne i 2. fase er dog, at det er i denne fase, de tre ovennævnte test for konsistens, optimalisering og ydre begrænsninger må gennemføres.

Kravet om planernes indre konsistens søges i Polen som i de øvrige centralistiske planøkonomier tilgodeset ved hjælp af materialebalanceteknikken. Når plankommissionen har foretaget den første aggregering af de fra de lavere planled opgivne behov for materialer i produktionen, må disse mængder naturligvis trækkes fra direktivernes samlede produktionstal, før man kan se, hvad der vil blive tilovers til det endelige forbrug. Da planlæggerne ikke i forvejen har kunnet kende størrelsen af det nødvendige materialeforbrug, kan altså heller ikke det endelige forbrug svare til planlæggernes forventninger eller ønsker. Er nettoproduktionen af vare X mindre end svarende til planlæggernes ønsker, må den samlede produktion af X øges. Dette vil kræve øgede leverancer af halvfabrikata m. v. til de pågældende fabrikker; andre virksomheder skal derfor bruge flere råstoffer m. v., og direkte eller indirekte vil behovet for alle materialemængder blive øget, herunder også behovet for vare X selv. Er nettoproduktionen af X derefter stadig mindre end svarende til det endelige behov, fortsættes proceduren i en serie gentagne tilnærmelser, indtil man er nået frem til en konsistent sammensætning af bruttoproduktionen, der med tilnærmelse giver de ønskede resultater for det endelige forbrug. Det skal bemærkes, at metoden naturligvis er tidskrævende og unøjagtig, og selv om mere raffinerede matematiske modeller fortsat betragtes med skepsis under henvisning især til problemet med deres antagelse om konstante tekniske koefficienter[3]), er bestræbelserne på at udarbejde nye metoder blevet stærkt intensiveret i de seneste år; udviklingen af den moderne databehandlingsteknik spiller en stor rolle for dette arbejde.

Den vigtigste af planernes »ydre begrænsninger« turde være land-

[3]) Se f. eks. Czeslaw Bobrowskis omtale af anvendelsen af Leontiefmatricer i polsk planlægning side 12 ff. i ref. 1.

brugsproduktionen, på hvilken planlæggernes indflydelse som nævnt er særdeles beskeden. Udenrigshandelen er en anden, selv om den på grund af den dominerende statshandel er knapt så upåvirkelig en faktor i planlægningen. Den indre efterspørgsel efter forbrugsvarer har tidligere i højere grad kunnet behandles som en variabel, end den kan i dag. Om en række af de øvrige forhold – for eksempel teknikken og udbuddet af forskellige typer af arbejdskraft – gælder det, at de må betragtes som »ydre begrænsninger« i det korte løb. Det siger sig selv, at planlægningsproceduren med gentagne tilnærmelser bliver mindre enkel end ovenfor skitseret, efterhånden som produktionsstrømmene løber ind i de ydre begrænsningers flaskehalse. Afgørelsen af, hvor mange ressourcer man vil ofre på at udvide flaskehalsene frem for at modificere plantallene, bliver naturligvis i sidste instans et politisk spørgsmål.

Det sidste krav til planerne – at de skal være optimale – kan principielt ikke opfyldes. Den optimale plan må findes blandt det meget store antal måder, på hvilke man kan opbygge produktionen af de tusinder af forskellige goder, der indgår i nationalproduktet. Men den centrale plankommission har intet kendskab til disse mange muligheder; dens oplysninger er summariske og forenklede, og man kan derfor i det højeste kræve, at planlæggerne skal optimalisere planen inden for rammerne af disse givne oplysninger. Der er publiceret meget lidt om de polske planlæggeres arbejde med denne opgave, og det fremkomne har været fragmentarisk. Eksempler er de såkaldte »effektivitetskoefficienter«, som anvendes på bl. a. investeringer og visse import- og eksportvarer[4]). Da det polske prissystem ifølge sagens natur ikke kan lægges til grund for egentlige samlede effektivitetsberegninger, og da anvendelsen af over- og underskud på materialebalancerne som målestok for knaphed forudsætter en ikke-eksisterende højtudviklet elektronisk datateknik, må man antage, at tradition og »common sense« spiller den afgørende rolle.

3. PERSPEKTIVPLANERNE

Økonomiske planer, der rækker 10, 15 eller 20 år ud i fremtiden, må naturligvis have en langt mere løs og skønsmæssig karakter end de kortere planer. Bl. a. bliver de tekniske fremskridt, der allerede volder vanskeligheder i 5-årsplanerne, et helt afgørende usikkerhedsmoment i perspektivplanerne.

[4]) Effektivitetskoefficienter for investeringer blev standardiserede i en instruks fra plankommissionen i maj 1962. Det fastslås i instruksen, at formlen ikke skal anvendes til bestemmelse af investeringens retning, men kun ved valget mellem flere investeringsplaner, der kan opfylde den samme opgave. Formlen tager hensyn til anlægsomkostningerne, de forventede fremtidige indtægter og udgifter, omkostningerne til nødvendige komplementære investeringsudgifter, et udtryk for »opportunity costs« og et udtryk for råstofforbruget (ref. 12, kapitel 6).

I 1958 påbegyndte en gruppe polske økonomer under ledelse af professor M. Kalecki arbejdet med en perspektivplan, som skulle dække de næste tre 5-årsplaner, dvs. de 15 år fra 1961 til 1975.

Kaleckis model benytter sig efter almindelig østeuropæisk praksis af et nationalindkomstbegreb, der af tjenesteydelser kun medregner de såkaldte materielle. Eksempler på materielle tjenesteydelser er handel, transport og almindelig restaurationsvirksomhed. Omvendt er boligbenyttelse, uddannelse, administration og lægebistand eksempler på ikke-materielle tjenesteydelser. I overensstemmelse hermed opererer han med såkaldte produktive investeringer, der vil frembringe varer og materielle tjenesteydelser, og de øvrige investeringer som for eksempel boligbyggeri, der betegnes som »uproduktive«. Endelig forudsætter han, at Polen ikke kan regne med udenlandske kreditter til opretning af uligevægt på betalingsbalancen.

Som et første trin i perspektivplanens konstruktion opstilles nu et groft planudkast, der regner med en vækst i nationalindkomsten, som ligger i overkanten af de seneste års resultater, men som allerede her er præget af en skønsmæssig hensyntagen til udviklingen i investeringsrate og betalingsbalance. Vækstraten blev sat til et årligt gennemsnit på 6,5 pct. for 1961–75.

Andet trin består derefter i et forsøg på at bestemme forholdet mellem kapitalapparatets størrelse og produktionen, altså kapitalkoefficienten, for de produktive investeringer. Man tog her sit udgangspunkt i tal fra sidst i 1950'erne, der blev korrigeret noget opad på grund af en forventet fortsat strukturel forskydning i retning af kapitalintensive brancher, reinvesteringernes større vægt og gradvis udtømning af mulighederne for bedre kapacitetsudnyttelse ved øget anvendelse af skifteholdsarbejde. Når planlæggerne alligevel bestemte sig for en kapitalkoefficient på kun 3,0, må det ses på baggrund af, at beregningerne kun omfatter de såkaldt produktive investeringer og altså for eksempel ikke boligbyggeri.

Vækstraten og kapitalkoefficienten giver som en første tilnærmelse en årlig produktiv investering på 19,5 pct. af nationalindkomsten. Lagerforøgelserne beregnes på samme måde, og når de to størrelser er trukket fra nationalindkomsten, har man som rest det beløb, der er til rådighed for uproduktive investeringer og for befolkningens forbrug.

På dette trin opstillede planlæggerne derefter en række antagelser om sammensætningen af det polske forbrug i perioden, idet man byggede på vesteuropæiske forbrugsundersøgelser, på elasticitetsberegninger over polske familiebudgetter og på visse økonomiske og fysiologiske kriterier. Af hensyn til betalingsbalancen ville man således f. eks. holde igen på forbruget af private automobiler, mens man af fysiologiske grunde ønskede stigningen i fedtstof- og sukkerforbruget begrænset. Herefter skulle nærings- og nydelsesmidler i 1975 udgøre 43,1 pct. af forbruget mod 57,7 pct. i 1960, for-

bruget af fodtøj og beklædning skulle uændret dække omkring 20 pct. og forbruget af varige forbrugsgoder stige fra 8,2 pct. af budgettet i 1960 til 11,8 pct. i 1975.

Når nu såvel de skønnede tal for investeringerne som forbrugets ønskede størrelse og sammensætning er kendt, er det muligt at danne sig et indtryk af materialebehovene i de forskellige brancher. Disse behov må så sammenholdes med produktionsmulighederne, idet man må tage hensyn til en lang række flaskehalse. Eksempler herpå er boligbyggeriet, råvareforsyningen, utilstrækkelig teknisk og organisatorisk kunnen m. v. Samtidig med, at balancen underkastes de sædvanlige plantest, søgte man at fjerne flaskehalsene eller »lofterne« via investeringerne, den tekniske planlægning og betalingsbalancen, og når disse muligheder ikke slog til, justerede man den planlagte stigning i nationalindkomsten nedad.

Det vil ses, at perspektivplanens investeringer derved i ret høj grad blev afledt af det planlagte forbrug, som igen i vidt omfang var søgt tilpasset forbrugernes ønsker. Planudkastet blev da også straks angrebet for at være et skridt hen mod Oskar Langes quasi-markedsmodel fra 1930'erne[5]), og det blev aldrig fremlagt i en endelig form. På den anden side har gruppens arbejde været et vægtigt indlæg i den løbende debat om den polske økonomiske model, og arbejdet med perspektivplaner er blevet fortsat, bl. a. under indtryk af det behov for koordinering af de enkelte landes planer, som den øgede samhandel mellem de østeuropæiske lande har givet anledning til. Der er opstillet perspektivplaner for dele af økonomien, og man overvejer et forslag om at benytte »rullende« totale perspektivplaner, som skal revideres, hver gang en ny 5-årsplan træder i kraft.

4. PLANERNES ADMINISTRATION

Ved en omtale af, hvorledes de polske økonomiske planer føres ud i livet, kan der være grund til indledningsvis at præcisere, at det ikke er selve eksistensen af en økonomisk planlægning, der adskiller det polske økonomiske system fra de vesteuropæiske systemer. Der lægges som bekendt planer af mere eller mindre vidtrækkende betydning for dele af f. eks. den franske og de skandinaviske økonomier. Udviklingen af Syditalien sker også inden for rammerne af en økonomisk plan, og den hollandske regering har siden den 2. verdenskrig i sin indkomst- og beskæftigelsespolitik benyttet sig af økonomiske planer, der i tekniske raffinementer næppe finder sin lige i Øst-

[5]) Fred P. Taylor og Oskar Lange: *On the Economic Theory of Socialism*, Minneapolis 1938. Langes model forudsætter nationalisering af alle produktionsmidler og central planlægning af investeringerne, hvorved arbejdsfrie indkomster og økonomiske kriser mentes elimineret. Derimod skulle forbrugsvalget gøres frit og produktionens sammensætning bringes til at svare til forbrugernes ønsker derved at et planråd løbende skulle fastsætte priser, der som hovedregel søgte at tilpasse udbud til efterspørgsel.

europa. Den afgørende forskel ligger derimod i den styrke, hvormed markedskræfterne får lov til at påvirke de økonomiske afgørelser. I det polske økonomiske system tolereres frie delmarkeder især for visse landbrugsvarer, fordi man i den nuværende fase ikke ønsker eller magter at kontrollere dem, og der eksisterer sortbørsmarkeder for andre varer. Men ved alle afgørende økonomiske beslutninger har man hidtil ignoreret markedskræfterne, som har haft ingen eller ringe betydning for beslutninger om produktionens størrelse eller sammensætning og for kommunikationen mellem forbruger og producent.

De polske myndigheders holdning til markedskræfterne og priserne, der er stærkt ideologisk forankret, vil ikke blive diskuteret her. Problemet skal blot illustreres med et eksempel. I slutningen af 1950'erne havde Polen stigende lønindkomster og uændrede kødpriser; presset på slagterbutikkerne tvang myndighederne til at sætte kødpriserne op med 25 pct. Priselasticiteten viste sig at være lav, forbrugerne fik mindre købekraft tilovers til andre varer, og lagrene af varige forbrugsgoder steg hurtigt. Lagrene kunne nedbringes ad to veje. For det første kunne man øge pengeindkomsterne yderligere, men da udbudet af fødevarer fortsat var ringe, måtte man vente nye kødannelser og nyt behov for prisændringer. Lagrene af varige forbrugsvarer kunne også søges nedbragt ved prisnedsættelse, men da efterspørgselen efter varige forbrugsgoder i denne periode skønnedes at være stærkt uelastisk, ville der igen frisættes købekraft, som ville vende sig tilbage mod fødevarerne. Man vil altså se, at blot én prisændring i overensstemmelse med markedet skabte behov for andre prisændringer. Derfor foretrak myndighederne her som i en lang række andre tilfælde direkte kvantitative indgreb, og prispolitik i ordets sædvanlige vestlige forstand forblev henvist til en ganske underordnet rolle.

De polske myndigheder har derfor som deres kolleger i andre centralistiske planøkonomier været henvist til at opbygge et administrativt system, hvorigennem den nødvendige kommunikation og kontrol kunne kanaliseres.

En gennemgang af de institutionelle enkeltheder i dette administrative system falder uden for denne artikels rammer. Det bør dog fremhæves, at de centrale myndigheder især før 1956 og igen fra slutningen af 1950'erne i vidt omfang har ladet kontrollen med planernes udførelse gå gennem de samme kanaler, som selve planlægningsprocessen benytter sig af. I øvrigt vanskeliggøres bedømmelsen af udbredte personfællesskaber i de planlæggende og kontrollerende organer.

Af hensyn til sammenligninger med andre østeuropæiske lande skal dog to specielle træk fremhæves. Man har i Polen i en periode søgt at indpasse arbejderråd efter jugoslavisk forbillede i det administrative system. De opstod spontant under den politiske omvæltning i Polen i 1956 og opnåede i modsætning til de rent statsdirigerede fagforeninger en vis administrativ

indflydelse, som imidlertid hurtigt svandt ind og i dag kun er til stede på papiret.

For det andet har man i Polen aldrig kopieret den meget dybtgående administrative reform, som gennemførtes i Sovjetunionen i 1957 (og som blev opgivet igen i efteråret 1965). Her blev som bekendt den hidtidige opdeling af det administrative apparat efter brancheprincippet afløst af det territoriale princip, som indebar oprettelsen af såkaldte økonomiske råd (sovnarkhoser) for hver større landsdel. Denne reform havde formentlig i højere grad indenrigspolitiske end rent økonomiske motiver, og i øvrigt synes alene Polens størrelse og industrielle udvikling at måtte gøre fordelene ved overgangen til et rent territorialt administrativt princip meget tvivlsomme.

Polen har derfor ligesom de øvrige østeuropæiske lande bortset fra Czeckoslovakiet og Østtyskland bevaret brancheprincippet for administrationen af alle større virksomheder[6]). På den anden side er der inden for rammerne af dette princip gennemført en ret vidtgående decentralisering, som i 1958 tog form af en nedlæggelse af de centrale branchekontorer, der reelt var dele af de tilsvarende ministerier, og oprettelsen af relativt uafhængige brancheforeninger. Brancheforeningernes arbejde finansieres af de deltagende virksomheder, hvis direktører danner foreningens bestyrelse, der har rådgivende og nogen besluttende myndighed. Foreningernes direktører og vicedirektører udpeges af de respektive ministerier.

Ændringer af institutionerne i det polske administrative system er imidlertid en lidet pålidelig indikator for, hvor vidt systemets fleksibilitet og virksomhedernes selvbestemmelsesret er blevet større eller mindre. Det afgørende kriterium må være, hvor stor en rolle de direkte ordrer spiller over for de indirekte (incentiverne), som søger at nå det samme mål som ordrerne (nemlig planernes opfyldelse), men modsat disse ved at mobilisere arbejdernes, funktionærernes og virksomhedsledernes egeninteresse.

I den stalinistiske periode i Polen spillede incentiverne en ganske underordnet rolle. Ordrerne var så detaillerede, at de gang på gang måtte ændres midt i planperioden; selv virksomhedernes kvartalsplaner, der var udarbejdet efter de sidste direktiver, kunne ændres med kort varsel. Der var altså reelt ingen klar grænse mellem planernes udarbejdelse og udførelse, og interessemodsætningerne mellem planlægger og virksomhedsleder (om mulighederne for produktionsforøgelse, besparelser i materialeforbrug, lagerets størrelse m. v.) blussede op med tilsvarende korte mellemrum. Mod periodens slutning synes mange virksomhedsledere simpelt hen at have opgivet at følge de mange ordrer. Gennem personlige kontakter i partiappa-

[6]) Derimod ligger ansvaret for planernes opfyldelse i de foran nævnte mindre virksomheder, for hvilke planlægningen sker lokalt (i hver enkelt voivodship), også i et vist omfang hos de lokale myndigheder.

ratet eller ved studier af politiske resolutioner og kampagner dannede de sig et indtryk af, hvilke ordrer man skulle følge, hvilke man kunne følge, og hvilke man kunne ignorere. Illegale transaktioner virksomhederne imellem florerede, spildprocenten i produktionen var betydelig, og forsinkelser i leverancer af råvarer og halvfabrikata var reglen snarere end undtagelsen.

På den anden side var incentiver ikke ukendte i den stalinistiske periode. I begyndelsen af 1950'erne benyttede man sig af lønformer, der havde indbygget et relativt primitivt bonussystem. Hovedvægten lå på, om bruttoproduktionen svarede til eller overskred plantallene. I de mest betydende industrier blev der udbetalt bonus svarende til 40–70 pct. af den samlede løn. I tilfælde af, at der konstateredes væsentlige kvalitetsmangler, eller sortimentet afveg for stærkt fra planen, skulle bonusbeløbet reduceres eller eventuelt helt bortfalde. Denne sidste regel synes dog sjældent at være blevet overholdt. På anden måde kan man vanskeligt forklare en lang række registrerede tilfælde, hvor virksomheder har iveropfyldt planerne m. h. t. bruttoproduktionen – og derved skaffet direktører og andre ansatte store bonusbeløb – ved at forcere produktionen af varer, der kun krævede mindre arbejdsindsats, mens produktionen af varer med stor værditilvækst er blevet negligeret, eller varerne simpelt hen indkøbt hos andre virksomheder.

Det var bl. a. på denne baggrund, at man midt i 1950'erne udbyggede incentiverne med en bonus for omkostningsreduktioner. Der var flere varianter af systemet. Den almindeligste indebar en udbetaling på 80 pct. af det normale bonusbeløb hver måned; de resterende 20 pct. blev tilbageholdt, indtil kvartalstallene for omkostningerne forelå. Hvis de faktiske omkostninger oversteg de planlagte, kom restbeløbet ikke til udbetaling; hertil krævedes en nøjagtig planopfyldelse. Var omkostningerne lavere end stipuleret i planen, forfaldt yderligere en ekstrabonus til udbetaling.

Det nye system fjernede en del af mulighederne for misbrug, men ikke dem alle. Virksomhederne kunne manipulere med afskrivnings- og reparationskontiene, og kontrollen med bevidste kvalitetsforringelser var lemfældig. Hertil kommer, at omkostningsreduktionernes vægt ved beregningen af den samlede bonus var så ringe, at incitamentet til besparelser blev stærkt svækket[7]).

Bonussystemet for omkostningsreduktioner blev derfor opgivet, samtidig med at man reorganiserede de såkaldte virksomhedsfonds. Disse stammede fra 1950 og var knyttet til virksomhedernes profit. Varierende fra branche

[7]) Som illustration heraf kan anføres et eksempel fra en automobilfabrik, hvis direktør modtog 2.300 zloty pr. måned i grundløn. Ved en bruttoproduktion på 100 pct. af planen fik han udbetalt 2.300 zloty ekstra, mens en nøjagtig planopfyldelse på omkostningssiden ingen bonus gav. For hver procent, bruttoproduktionen oversteg plantallene, modtog han yderligere 10 pct. af grundlønnen hver måned; omkostningsreduktioner i forhold til planen gav også 10 pct. af grundlønnen pr. procent, men her kun hvert kvartal (ref. 6, s. 176).

til branche kunne 2–4 pct. af virksomhedens planlagte og 15–30 pct. af et eventuelt overnormalt overskud henlægges til fonden, der dog aldrig årligt måtte øges med mere end, hvad der svarede til 3 pct. af virksomhedens samlede lønkonto. Fondens midler kunne anvendes til boligbyggeri for virksomhedens ansatte, til sociale foranstaltninger og til kontante udbetalinger til de ansatte. Disse sidste var dog som regel små og i øvrigt lige store for alle i virksomheden.

I 1957 og igen i 1960 blev reglerne for virksomhedsfondens finansiering og anvendelse ændret, i begge tilfælde med øget vægt på det økonomiske motiv. Man benyttede sig nu af en opdeling i en grundbonusfond og en ekstrabonusfond. Grundbonus udbetaltes, når resultaterne ikke var ringere end planlagt, og den kunne andrage 10–30 pct. af grundlønnen. Den udbetaltes i givet fald automatisk til virksomhedslederen, mens denne havde medindflydelse på størrelsen og fordelingen af bonus til de øvrige ansatte. Ekstrabonus udbetaltes kun til direktører og afdelingsledere, den androg 15–20 pct. af grundlønnen og var knyttet til en sammenligning mellem den faktiske og planlagte profitstigning. For at øge såvel produktionen som realismen i planlægningen gav netop opfyldte, høje plantal stor bonus, mens belønningen var mindre for overopfyldte, lave plantal eller underopfyldelse af en ambitiøs plan. Udbetalingen af ekstrabonus var afhængig af, at den fysiske produktionsplan var opfyldt, og at virksomhedens planlagte samlede lønsum ikke var overskredet. Hertil kunne de enkelte brancheforeninger føje betingelser om sortiment, forsinkelser i leverancer m. v. Brancheforeningerne synes dog ikke at have gjort udstrakt brug af denne ret.

Også dette system gav hurtigt anledning til udbredt misbrug. En officiel undersøgelse i 1964 afslørede således, at de polske virksomhedsledere i gennemsnit stod opført på bonuslisterne under tre forskellige titler, og at i mange tilfælde gav deres »bibeskæftigelser« inden for virksomheden dem en højere bonus end deres hovedbeskæftigelse[8]). Fra juli 1964 sker derfor alle bonusbetalinger fra én fond, hvis størrelse fastlægges på forhånd som en del af den årlige plan for lønsummen, og kontrollen med de faktiske bonusbetalinger er blevet skærpet. De øvrige principper forblev stort set uændrede.

Imidlertid havde man siden omkring 1960 eksperimenteret med mere revolutionerende ændringer, som styrkede profitmotivet og øgede de enkelte virksomheders autonomi. I 1964 var omkring et halvt hundrede virksomheder engageret i disse eksperimenter, og man er nu foreløbig standset ved et system, som i løbet af i år skal tages i anvendelse i et større antal virksomheder.

Systemet afskaffer endeligt bruttoproduktionen som mål for planlægning og planopfyldelse. I stedet indføres et index, som lægger hovedvægten

[8]) Ref. 10, s. 58.

på produktiviteten. Bonussystemet afløses af en udbyttedelingsordning, der synes stærkt inspireret af de czeckiske erfaringer i de seneste år[9]). Der fastlægges visse normer for lønudbetalingens afhængighed af virksomhedens effektivitet, der måles ved at dividere et index for profitændringer med et index for de ændringer i mængden af fast og flydende kapital, som virksomheden selv har været herre over. Normerne lader lønudbetalingerne være større, jo nærmere indexet for den faktiske effektivitetsændring er ved den planlagte.

Parallelt hermed er der i de sidste par år sket en styrkelse af brancheforeningerne over for plankommission og ministerier. En række funktioner i forbindelse med kontrollen med planernes opfyldelse er blevet overført til brancheforeningerne, der også har fået ikke ubetydelige finansielle muligheder for at påvirke de enkelte virksomheders investeringer og lønudbetalinger.

5. REFORMERNE

Denne udvikling i arbejdet med planopfyldelsen med stadig større vægt på de indirekte incitamenter er naturligvis blevet ledsaget af ændringer også andre steder i struktur og politik. Det er her en hyppigt fremført generalisering, at for udviklingen set under ét betød Gomulkas tilbagevenden til magten i oktober 1956 et voldsomt gennembrud for liberale økonomiske synspunkter, men at tilhængerne af en stramt centralt-dirigeret økonomi siden da har genvundet meget af det tabte terræn.

Herved overser man imidlertid to ting. For det første var begivenhederne i 1956 tæt forbundet med udenrigspolitiske problemer. Presset for en delvis frigørelse fra afhængigheden af Sovjetunionen, som var taget til efter Stalins død i 1953, udløstes kort efter Khrushchevs angreb på Stalin på den 20. partikongres i 1956 i valget af »den polske vej til socialismen«. De økonomiske og politiske problemer blev i højere grad et indre polsk anliggende. Kursændringer blev herefter gennemført med en diskretion og forsigtighed, som heller ikke er ukendt i andre lande.

For det andet har man formentlig hyppigt undervurderet ændringerne før og overvurderet ændringerne lige efter oktober 1956.

Da myndighederne i 1950 havde erklæret genopbygningsfasen for overstået, startede man på den omtalte 6-årsplan, der var stærkt præget af periodens stalinistiske strømninger. Man gennemtvang, at en meget stor del af den årlige produktion blev afsat til investeringer, og man pressede hovedparten af disse store investeringer over i sværindustrien, idet man efter sovjetisk forbillede regnede dette for den bedste måde at øge produktionen

[9]) Reformerne i Czeckoslovakiets plan- og administrationssystem er bl. a. belyst i ref. 10, s. 49 ff.

i fremtiden på. Industriproduktionen blev voldsomt udvidet i denne periode, formentlig med omkring 15 pct. om året. Industriens vækst skete imidlertid på bekostning af landbruget, boligbyggeriet og forsyningen med forbrugsvarer.

Allerede i 1953 var forudsætningerne for en reaktion til stede. Reallønnen var da faldet til et niveau omkring 12 pct. under niveauet i 1949, og utilfredsheden i befolkningen var voksende. I efteråret fremkom enkeltheder om Malenkovs nye økonomiske politik i Sovjetunionen, og på det polske kommunistpartis centralkomités møde i oktober 1953 indrømmede partisekretær Boleslaw Bierut, at levestandarden i Polen var »utilfredsstillende«. På kommunistpartiets 2. kongres i marts 1954 vedtog man derefter en vis omflytning af ressourcer fra sværindustrien til forbrugsvareindustrien, byggeriet og landbruget.

På trods af vanskelighederne med at gennemføre en sådan omflytning tilstrækkeligt hurtigt, gav planrevisionen visse resultater. Ikke desto mindre steg utilfredsheden fortsat, og både i 1954 og 1955 oplevede myndighederne strejker blandt arbejderne i de større industrivirksomheder og leveringsnægtelser blandt bønderne, som gav anledning til nye, omend begrænsede indrømmelser.

I april 1956 – et halvt år før Gomulkas tilbagevenden – fik direktørerne på statsvirksomhederne større frihed over for de centrale kontorer. I maj øgedes mindstelønninger og pensioner med omkring 40 pct., priserne på en del forbrugsvarer blev nedsat, og de mindre private erhvervsvirksomheder fik større bevægelsesfrihed. I juli og august kom endnu en række administrative reformer, der var præget af ønsket om øget decentralisering, og sideløbende hermed angreb selv hidtil ortodokse kommunistiske økonomer planmyndighederne for »dogmatisme«, »mangel på frie videnskabelige diskussioner« og overcentralisering af økonomien.

Omvendt var virkningerne af Gomulkas magtovertagelse i oktober 1956 ikke så dybtgående og vidtrækkende, som det undertiden antydes.

Plankommissionen blev frataget de fleste af sine administrative og kontrollerende funktioner, så kun selve planudarbejdelsen og visse rådgivende funktioner blev tilbage. Der blev nedsat et uafhængigt rådgivende økonomisk råd, hvis formand var professor Oskar Lange, men hvis daglige leder var den liberale professor Czeslaw Bobrowski, som havde været i vestligt eksil fra begyndelsen af 1950'erne til oktober 1956. Der blev som nævnt oprettet arbejderråd efter jugoslavisk forbillede på alle større virksomheder, fagforeningerne fik større selvstændighed, og faglige kriterier afløste de partimæssige ved besættelsen af ledige stillinger. I den økonomiske politik lagde man stor vægt på at hæve reallønnen, fremme boligbyggeriet og øge udbudet af forbrugsvarer.

Reformerne gav i begyndelsen de ønskede resultater. Medvirkende her-

til var bl. a. den højnelse af arbejdsmoralen, der fulgte de politiske ændringer i oktober 1956, betydelige lån fra Sovjetunionen og USA, samt det forhold, at de store investeringer under den stalinistiske økonomiske politik havde efterladt en betydelig uudnyttet kapacitet. Disse virkninger var naturligvis kortvarige. Hertil kom senere, at Polens eksport næsten samtidig blev ramt af Fællesmarkedets toldmure og en betydelig forringelse af bytteforholdet. Indadtil viste det nye økonomiske system sig at svare dårligt til behovet. Virksomhedslederne reagerede kun tøvende på den nye blanding af direktiver og profitmotiv, mens de centrale myndigheder på deres side af ideologiske grunde ikke var villige til at gå længere i retning af en markedsdirigeret økonomi.

Reformernes begrænsning kom klart frem allerede i 1957. På et møde i centralkomitén i maj anbefalede Gomulka en beskæring af arbejderrådenes indflydelse. Han advarede, at »hvis alle fabrikker bliver kollektive, en slags arbejdernes kooperativer, vil det sætte den kapitalistiske økonomis love i virksomhed, blot med værre resultater.« Derfor måtte arbejderrådene nu »koordineres med den centrale planlægning og den centrale administration, der er et grundtræk ved socialismen«. Kort efter blev også fagforeningernes nyvundne begrænsede selvstændighed gjort illusorisk.

I juli 1957 afsluttede det økonomiske råd sine diskussioner med vedtagelsen af en samling anbefalinger under titlen »teser om ændringer i den økonomiske model«.

Teserne accepterede princippet om den centrale planlægning, selv om man anbefalede større hensyntagen til den nyere økonomiske forsknings resultater. Derimod foreslog man en ændret indstilling til opfyldelsen af planerne, hvor man primært burde anvende økonomiske incitamenter over for virksomhedsledere og arbejdere, og kun sekundært, hvis de første ikke slog til, administrative direktiver. Man anbefalede decentralisering af såvel planernes udarbejdelse som produktionens tilrettelæggelse; bl. a. skulle virksomhedslederne selv kunne træffe afgørelser, der angik investeringer, afskrivninger, reparationer, sortiment og virksomhedernes samlede lønsum. Om prisernes fastsættelse var teserne meget vage, og rådets prisudvalg nåede i realiteten aldrig frem til en fælles indstilling.

Teserne bar således tydeligt præg af at være et kompromis mellem de centralistiske teknokrater, en centrumsgruppe omkring partiteoretikerne Oskar Lange og Wlodzimierz Brus, og de liberale »værdimænd«. Rådets anbefalinger gav anledning til flere ændringer i den økonomiske politik, og selv om plankommissionen i 1959 fik en del af sine administrative beføjelser tilbage, repræsenterede kompromiset et skridt i liberal retning.

I perioden 1959–63 foretog man visse ændringer i det økonomiske system, som kunne tydes som resultatet af fornyet styrke hos centralisterne.

Plankommissionen fik i visse henseender øget indflydelse over for ministerierne, industriens brancheforeninger og de enkelte virksomheder; bl. a. fik kommissionen udvidet adgang til at ændre måltallene midt i en planperiode. Virksomhedernes investeringer blev på ny underkastet kontrol, brancheforeningernes muligheder for selv at drive købs- og salgskontorer, servicevirksomheder og forskningsinstituttet blev beskåret, og det uafhængige økonomiske råd blev opløst.

Der er næppe heller tvivl om, at det politiske klima i Polen blev svagt køligere i disse år, dels som følge af reaktionen oven på de store forventninger i 1956 og 1957 og den midlertidige forværring af forholdet mellem USA og Sovjetunionen, dels fordi den markedsmæssige og militære udvikling i Vesteuropa i denne periode synes at have styrket de prosovjetiske kredse blandt de polske politikere noget.

På den anden side skal man sikkert være varsom med at lægge for meget i dette. For det første synes en del af stramningen at være motiveret af de ekstraordinære vanskeligheder, man stødte på først i 1960'erne som følge af en fornyet forcering af investeringstempoet, en fortsat forringelse af bytteforholdet, to meget hårde vintre og en katastrofalt dårlig høst i 1962.

For det andet var tendensen til stramning begrænset til de nævnte områder. Regeringen og parlamentet overlod ikke som før 1956 de endelige afgørelser til plankommissionen, industriens brancheforeninger blev ikke ført tilbage under ministeriernes magtsfære, og virksomhedslederne blev vel underkastet øget kontrol på nogle områder, men fik større selvbestemmelsesret på andre.

Parallelt hermed har man som ovenfor nævnt siden omkring 1960 eksperimenteret med planlægningsteknikken. Omkostnings- og markedsanalyser har fået stadig større vægt i planlægningen, visse dele af de korte planer er fra og med i år opstillet som glidende 2-årsplaner, virksomheder og brancheforeninger har spillet en øget rolle i planlægningen, dele af deres aktiviteter er forsøgsvis lagt helt ind under virksomhedernes egen myndighed[10]), og profitmotivet er som påvist kommet til at spille en stadig større rolle i arbejdet med planopfyldelsen.

Det vil altså ses, at »afstaliniseringen« i det polske økonomiske system ikke var et dramatisk overgangsfænomen i oktober 1956, men en proces, som med varierende styrke har været i gang siden omkring 1953.

Reformernes retning er naturligvis blevet bestemt i et samspil mellem de politiske myndigheders målsætninger og den faktiske udvikling i og uden for Polen, specielt den aftagende sovjetiske indflydelse, det stigende

[10]) Eksempelvis har Cegielski-værkerne i Poznan, der bygger dieselmotorer bl. a. på licenser fra Burmeister og Wain, siden 1. januar 1965 haft sit eget udenrigshandelskontor, der kan disponere uafhængigt af den centrale handelsorganisation.

udviklingsniveau, som især øger spændingen mellem forbrug og investering, og den øgede deltagelse i den internationale arbejdsdeling, som bl. a. skaber et stærkt pres på det stive polske prissystem.

Ved en vurdering af reformernes sandsynlige retning i de nærmeste år bør det erindres, at målsætningerne vel er økonomisk vækst, fuld beskæftigelse, en ikke for ulige indkomstfordeling, kollektiv ejendomsret m. v., men at det primære mål for den politisk dominerende gruppe her som andre steder er bevarelsen af denne politiske dominans.

ANVENDT LITTERATUR

1. Stanislaw Ehrlich (ed.): *Social and Political Transformations in Poland.* Warszawa 1964.
2. Richard Hiscocks: *Poland. Bridge for the Abyss?* London 1963.
3. Michal Kalecki: »An Outline of a Method of Constructing a Perspective Plan«, *Essays on Planning and Economic Development.* Warszawa 1963.
4. Andrzej Karpinski: *Twenty Years of Poland's Economic Development 1944–1964.* Warszawa 1964.
5. Margaret Miller o. a.: *Communist Economy under Change.* London 1963.
6. John M. Montias: *Central Planning in Poland.* New Haven 1962.
7. Kazimierz Secomski: *Premises of the Five-Year Plan in Poland 1956–1960.* Warszawa 1958.
8. Knud Erik Svendsen: *Østlandenes Økonomiske Udvikling.* København 1964.
9. Stanislaw Wellisz: *The Economies of the Soviet Bloc.* New York 1964.
10. United Nations: *Economic Survey of Europe in 1964.* Geneva 1965.
11. Alfred Zaubermann: *Industrial Progress in Poland, Czechoslovakia and East Germany 1937–1962.* London 1964.
12. Janusz G. Zielinski: *Lectures on the Theory of Socialist Planning* (dupl.). Ibadan 1965.

Endvidere: Tidsskrifterne *Economics of Planning* (Oslo), *Ostprobleme* (Bonn), *Polish Economic Survey* (Warszawa) og *Polish Perspectives* (Warszawa); Central Statistical Office: *Concise Statistical Yearbook of Poland 1964* samt *Materials and Documents,* P. A. P., Warszawa.

HOVEDTRÆK I INDIENS DEMOKRATI, ØKONOMI OG UDENRIGSPOLITIK EFTER 1947*)

BALKRISHNA N. NAIR

INDIENS NYE DEMOKRATI

Umiddelbart synes det at være forbundet med betydelige vanskeligheder at give en redegørelse for Indiens økonomiske og politiske udvikling, siden landet opnåede politisk selvstændighed i august 1947. Årsagen er, at kun få politiske begivenheder i Indien er uden rod i historien, hvorfor en vis historisk forståelse er tvingende nødvendig for at kunne give en oversigt. Det må straks siges, at selv om Indiens historiske fortid således i høj grad har betinget landets økonomisk-politiske udvikling, er den indiske stat dog langt fra tilhænger af nogen form for »fortidsdyrkelse«, om end denne kan findes i dele af den indiske befolkning, ligesom det er tilfældet i lande uden for Indien.

Indiens opnåelse af uafhængighed i 1947 hører utvivlsomt til blandt verdenshistoriens skelsættende begivenheder. Under indflydelse af tidens internationale politiske udvikling og som følge af det indiske folks hårde og ubønhørlige kamp, havde et land af kontinentale dimensioner fået indrømmet sin nationale selvstændighed efter i mere end 200 år som en slavebundet koloni at være kuet af en næsten ufattelig blanding af korruption, kommerciel infiltration og politisk vold. Indien fik nu for første gang i historien mulighed for at fungere som en politisk enhed, i begyndelsen stadig økonomisk afhængig af England, senere som økonomisk selvstændig, alt medens statsmagten blev underkastet tilbundsgående strukturelle forandringer.

Overgangen til parlamentarisk styreform

Den 26. januar 1950 blev Indien proklameret som en suveræn demokratisk republik inden for det britiske statssamfund. Samtidig blev landets økonomiske udbygning sat forrest blandt det nye styres mange store opgaver.

Overgangen til den nye forfatning lettedes af de rige britiske tradi-

*) Artiklen er forkortet og oversat af Økonomi og Politiks redaktør i samarbejde med civiløkonom Ole Wiberg og stud. mag. Jørgen Sevaldsen.

tioner, som prægede landets administration. »Staten« omfatter ifølge den indiske forfatning ikke blot den nationale indiske regering og folkeforsamling samt enkeltstaternes regeringer og folkeforsamlinger, men strækker sig helt ud til de enkelte lokale myndigheder. Således kan enhver, der forbryder sig mod de rettigheder, som er sikret folket i forfatningen, stilles til ansvar for landets højeste domstole. Det er ikke ualmindeligt, at domstolene afsiger domme, som går imod staten, ligesom hele love eller dele af disse undertiden erklæres forfatningsstridige af domstolene.

Begrebet demokrati har således i Indien ikke alene »konstitutionel« betydning, men har tillige et reelt indhold. Dette forhold er muligvis årsagen til, at indehaverne af statsmagten aldrig har forsøgt at tiltage sig totalitær magt – en fristelse som mange ledere af de »nye« udviklingslande i Asien og Afrika ikke har kunnet modstå. Situationen i landet taler i høj grad til ære for den politik, der er blevet fulgt af det største enkeltparti i den indiske nationale folkeforsamling, Det Nationale Indiske Kongresparti, og som blandt andet er kommet til udtryk gennem dets ledere fra Gandhi og Nehru til den nuværende premierminister Lalbahadur Shastri[1]).

De nye politiske institutioner i historisk belysning

Forståelsen for folkestyrets værdi synes at have været til stede i Indien allerede omkring år 600. På den tid fandtes i adskillige indiske provinser særdeles aktive folkeforsamlinger, hvis forhandlingsprocedurer og -protokoller selvsagt udgør et overordentligt interessant historisk kildemateriale. Under påvirkning af den buddhistiske lære blev de demokratiske tendenser imidlertid undertrykt i en stagnationsperiode, der strakte sig fra det 7. til det 18. århundrede. Efter det 7. århundrede var der således ikke mere tale om folkerepræsentation i nogen af de indiske enkeltstater. I denne periode fandt en vis håndværksmæssig opblomstring sted, ligesom der udvikledes en voksende kontakt med de øvrige lande i Sydøstasien[2]). Disse lande blev imidlertid indadtil holdt effektivt nede af mongolske, tyrkiske og arabiske despoter, og det kunne ikke undgås, at de politiske forhold i disse lande også påvirkede styret i Indien, indtil landet i det 18. århundrede blev indlemmet i det britiske imperium.

De lokale folkeforsamlinger overlevede mærkeligt nok denne periode, således at de den dag i dag udgør grundstammen i Indiens demokrati, hvor de danner grundlaget for en vidtgående demokratisk decentralisering

[1]) Artiklen er skrevet umiddelbart før premierminister Shastris død. (Red.).

[2]) Der refereres til den indiske bosætning i Indonesien, Kambodien, Thailand og andre østasiatiske lande mellem år 700 og år 900. Der kan ligeledes i samme periode konstateres en stærk indisk kulturindflydelse i flere vestafrikanske lande samt på Madagascar. Det er vigtigt at skelne mellem de nævnte ældre kulturstrømme og den senere indiske udvandring til Østafrika, Malaysia, Burma, Ceylon, Mauritanien, Fijiøerne, Britisk Guayana etc., som var resultatet af en arbejdskraftrekruttering til de daværende britiske koloniområder.

gennem de såkaldte »Panchayat Samitis« og »Zilla Parishads« (distriktsråd). De er rester af ældgamle traditioner, som det britiske styre til stadighed bestræbte sig på at holde i live.

Siden uafhængigheden har der været afholdt 3 almindelige folkeafstemninger. Ved det sidste parlamentsvalg i 1962 deltog ikke færre end 210 millioner vælgere.

Indiens Parlament består af landets præsident, folkeforsamlingen, »Loksabha«, med 509 medlemmer og senatet, »Rajya Sabha«, med 239 medlemmer. Præsidentens beføjelser er stort set begrænset til en række formelle funktioner, herunder at give sit samtykke til samtlige loves vedtagelse.

Det politiske ansvar for landets administration ligger hos ministrene, der er ansvarlige over for parlamentet. Skønt Indien har et tokammersystem, hviler regeringsmagten udelukkende på flertallet i folkeforsamlingen. Dennes medlemmer vælges på grundlag af almindelig valgret, som udøves ved regelmæssige afstemninger med højst fem års mellemrum.

Senatet er en uopløselig forsamling, som består af medlemmer udpeget af de valgte medlemmer af enkeltstaternes lovgivende forsamlinger. Disse medlemmer vælges efter forholdstalsmetoden, medens præsidenten på egen hånd udnævner 12 medlemmer i kraft af disse personers særlige praktiske eller teoretiske viden inden for litteratur, kunst, natur- eller samfundvidenskab.

En trediedel af senatets medlemmer trækker sig tilbage hvert andet år. Senatet kan ikke stille forslag om finanspolitiske love, hvorimod alle andre lovforslag kan fremsættes her. I tilfælde af uoverensstemmelse mellem de to kamre afholdes fælles afstemning. Det er værd at bemærke, at landets højeste domstole kan rette kritik mod det lovgivningsarbejde, der udføres i Parlamentet og i enkeltstaternes lovgivende forsamlinger, såfremt lovenes parlamentariske lovmæssighed kan anfægtes.

Indiens offentlige administration

Ministrene i den indiske regering bistås i deres arbejde af embedsmænd, som opretholder deres poster uden hensyn til forandringer i regeringens sammensætning. Arbejdet i den offentlige administration står åbent for alle kvalificerede borgere, dog med undtagelse af repræsentanter for enkelte helt tilbagestående befolkningsklasser. Administrationens opgave er ikke at formulere regeringens politik, men derimod at vejlede den siddende regering samt at føre de politiske forfatningsmæssigt trufne beslutninger ud i livet[3]).

[3]) Indiens offentlige administration er til stadighed genstand for revision og strukturelle forandringer, som er resultatet af flere indiske og udenlandske ekspertkomiteers arbejde. I New Delhi er oprettet et »Institut for Offentlig Administration«, som har afdelinger i flertallet af enkeltstaterne. Det ligger alle enkeltstater stærkt på sinde at opnå effektivisering af staternes administration, ligesom uddannelse af embedsmændene tillægges betydelig værdi.

Administrationens nuværende opbygning hviler som allerede nævnt i høj grad på traditionerne fra det britiske regime, det britiske »jernskelet«, som det ofte kaldes. Til alt held for Indien havde England jo i sidste halvdel af forrige og første halvdel af dette århundrede udsendt en lang række højtkvalificerede embedsmænd til tjeneste i Indien. Deres fortjenstfulde indsats for Indien i såvel økonomisk som kulturel henseende udgør et smukt kapitel af den anglo-indiske forbindelse.

Det er i Indien stadig forbundet med stor personlig prestige at arbejde i den offentlige administration, selv efter at karrieremulighederne for unge velkvalificerede indere efterhånden er blevet mere talrige.

En pålidelig embedsmandsstand er afgjort et særdeles vigtigt aktiv for en stat, som netop har opnået national selvstændighed. Det skal dog ikke skjules, at der i Indien oprindelig herskede betydelige samarbejdsproblemer mellem på den ene side embedsmændene og på den anden side de folkevalgte ministre og parlamentsmedlemmer.

Den indiske offentlige administration kan i dag sammenlignes med en hvilken som helst i den øvrige del af verden. Hvis der har været uheldige elementer, er de ubetydelige i sammenligning med konstaterede svagheder ved administrationen i mange andre vest- og sydasiatiske lande[4]). Det synes rigtigt at antage, at de gunstige vilkår i Indien støtter sig på en engelsk uddannelse og frem for alt på en dybfølt idealisme over for landets fremtid.

Partipolitik

Indiens partipolitiske arena domineres af *Det Nationale Indiske Kongresparti,* der blev grundlagt i 1880, og hvis fortsatte herredømme har givet anledning til en hel del politisk polemik. Det synes dog ikke som om, den politiske stabilitet på nogen måde har svækket udbygningen af det parlamentariske demokrati i Indien, men snarere tilført landet en nyttig politisk arbejdsro.

Partiets program blev i de første 16 år efter selvstændigheden behændigt udformet af Nehru, under hvis ledelse partiet til stadighed var præget af en disciplin, som flere politiske iagttagere i øvrigt føler stærkt svækket efter Nehrus død[5]).

---

[4]) Der henvises til den udbredte korruption, nepotisme og manglende effektivitet i disse lande. Den hårde kurs i Indien over for korruptionen, som er indført af landets nuværende indenrigsminister G. L. Nanda, kender intet sidestykke i de øvrige landes politiske historie. Endvidere kan nævnes, at der i den indiske presse næsten dagligt bringes indlæg, som taler for indførelsen af ombudsmandsinstitutionen i Indien, ligesom den kendes i de skandinaviske lande.

[5]) Mahatma Gandhi havde oprindelig haft en næsten diktatorisk indflydelse på Kongrespartiet. Nehru stod derimod som eksponent for den mere moderne politiske lederskikkelse, idet han forenede politisk dygtighed med fremragende intellektuelle egenskaber, ligesom han med strategisk fuldkommenhed forenede formandsskabet i Kongrespartiet med nationens premierministerembede. Der var på intet tidspunkt tale

Oppositionspartierne – på såvel højre som venstre fløj – må alle betegnes som yderst svage, hvilket for en del kan tilskrives manglen på virkelige lederskikkelser. Dette gælder fra uafhængighedspartiet, som befinder sig yderst på højre fløj og anføres af Indiens tidligere generalguvernør C. Rajagopalachari, til kommunistpartiet på venstre fløj. Den politiske fremtid synes særlig usikker for kommunistpartiet, som befinder sig i en særdeles vanskelig situation, stillet overfor at skulle vælge mellem Moskva og Peking. Mange politiske iagttagere levner ikke partiet mange chancer i fremtiden[6]). Dette skyldes dels den verdenspolitiske udvikling, som ikke længere synes at give grobund for kommunisme i Indien, dels at vælgermassen synes at ønske social retfærdighed og økonomisk fremgang gennem demokratiske principper frem for et vagt udformet radikalt reformprogram med vold og terror til følge.

De eksperimenter – omend i en temmelig begrænset form – som en kommunistisk regering gennemfører i Kerala-staten i det sydlige Indien, kan muligvis bane vejen for en udbredelse af de kommunistiske tanker. Men kommunistiske eksperimenter i større målestok har aldrig givet tilfredsstillende resultater i Indien.

Hvor det ikke er lykkedes for kommunistpartiet at få tilslutning i den fattige del af befolkningen, er situationen visse steder blevet udnyttet af partier, der fremhæver stærke religiøse eller lokale tilknytningsforhold. Eksempler på sådanne partier er Hindu Mahasabha- og Jansangh-partierne, som begge lægger den største vægt på en styrkelse af hinduismen, socialt og kulturelt. Politiske iagttagere omtaler undertiden disse partier som reaktionære. De siges således at få mere eller mindre hemmelig tilslutning

om diktatorisk magttilegnelse under hans ledelse. Mod slutningen af Nehrus politiske karriere opstod der stærk uvished om den politiske arvefølge i partiet. Umiddelbart før sin død eliminerede Nehru dog enhver tvivl ved gennem den berømte »Kamarajplan« at bane vejen for Lalbahadur Shastri. Denne plan gik i korthed ud på at skabe forøget politisk prestige omkring Kongrespartiets formand Kamaraj, som i øvrigt var en af Nehrus nære politiske tilhængere. På denne baggrund var Kamaraj i stand til at overtale flere medlemmer af den daværende regering til frivilligt at træde tilbage, hvorefter der skabtes større ro i den stærkt splittede lejr af højre- og venstreorienterede medlemmer af regeringen. Flere politiske iagttagere mener, at disse begivenheder var stærkt påvirket af det kinesiske angreb på Indien i 1962, som blandt andet fældede landets forsvarsminister og Nehrus livslange politiske rådgiver Krishna Menon. Det var ingen hemmelighed, at Krishna Menon nærede udprægede socialistiske sympatier. Efter Nehrus død blev hans datter Indira Ghandi udnævnt til informationsminister, på hvilken post hun besidder en overordentlig stor politisk indflydelse på Indiens økonomiske udvikling. Tidligere har Indira Ghandi i en kort periode beklædt posten som Kongrespartiets formand, hvor hun gjorde sig bemærket ved sin fremskridtsvenlige indstilling.

[6]) Flertallet af de indiske kommunistledere, især de Peking-orienterede blandt disse, holdes for tiden fængslet. Ifølge den indiske forsvarslov har landets præsident bemyndigelse til uden forudgående retsforfølgning og domsafsigelse at fængsle kommunistledere, hvilket i højeste grad strider mod landets øvrige demokratiske principper, hvorfor den nævnte bemyndigelse er udsat for stærk offentlig kritik.

blandt flere fremtrædende medlemmer af kongrespartiets højre fløj. Andre karakteriserer dem som naturlige udløbere af de følelser, der næres af hindubefolkningen. Der hersker selvsagt ikke det bedste forhold mellem hinduerne og det meget betydelige muhammedanske mindretal, der har dannet sit eget politiske parti, Den Nationale Indiske Muhammedanske Liga, som mere eller mindre åbenlyst nærer sympatier for Pakistan[7]).

De regionale tilhørsproblemer, som bl. a. kommer til udtryk gennem modsætningsforholdet mellem de nordlige og de sydlige provinser, er i forgrunden for de to militante partier i Madras-området, Dravidakazhakam og Dravida Munnetrakazhakam. Disse partier har i de senere år stærkt talt det sydlige Indiens sag, og de henvender sig i særlig grad til den Tamiltalende del af befolkningen, mod, hvad man fra partiernes side betegner som, nordstatsherredømmet. Tamil påstås at være et ældre sprog end Sanskrit, ligesom også Sydindien skulle udmærke sig ved et højere kulturelt stade. Følgelig er partiernes vigtigste programpunkt kravet om oprettelsen af en selvstændig stat omfattende den Tamil-, Telegu-, Kannada- og Malayalam-talende del af befolkningen. Ved deres blotte tilstedeværelse har de nævnte partier gennem de sidste år givet anledning til voksende uro i politiske kredse, hvilket især kom til udtryk, da hindu-sproget blev anerkendt som landets officielle sprog[8]). Det skal dog indrømmes, at disse partier har henledt opmærksomheden på den fundamentale mangel på forståelse for kulturelle værdier, der hersker hos store befolkningsgrupper, ligesom de har bidraget til at skærpe interessen for især det sydlige Indiens sociologiske problemer.

Nationale og kulturelle integrationsproblemer

Bag de partipolitiske tilhørsforhold skjuler der sig et væld af tværpolitiske stridigheder, herunder det stærkt splittende kastevæsen og den omtalte lokale snæversynethed. Selv om lignende problemer gør sig gældende i næsten alle lande, er deres skadelige virkninger dog så stærke i Indien, at problemerne hyppigt resulterer i politisk chauvinisme og kynisme. Uover-

[7]) Det må i denne forbindelse påpeges, at Indien i 1947 efter selvstændigheden erklærede sig som en »verdslig« stat, medens Pakistan erklærede sig som en »islamitisk« stat med en teokratisk forfatning.

[8]) Blandt det meget store antal sprog, der taltes i Indien, blev hindu-sproget efter selvstændigheden valgt som landets fremtidige officielle sprog i stedet for som tidligere engelsk. Forud for skæringsdatoen den 26. januar 1965 var der fra det offentliges side gjort en meget betydelig indsats for at undervise den ikke-hinduistisk talende del af befolkningen i hindu-sproget. Denne indsats blev imidlertid af mange politikere i de sydindiske stater opfattet som et yderligere forsøg på at afskære denne del af landet fra politisk indflydelse. Følgen blev en så stærk politisk uro, at regeringen så sig nødsaget til at modificere sprogbestemmelserne på en række punkter. Fra officiel side betragter man det nu som et spørgsmål om årtier, før hindu-sproget vil have erstattet det engelske sprog, som stadig betragtes som »Indiens nøgle til omverdenen«.

ensstemmelserne mellem de enkelte befolkningsgrupper begrænser sig endvidere ikke kun til at omfatte kaster, religiøse sekter osv., men vedrører tillige de adfærdsmønstre, som det britiske regime påførte befolkningen i tiden efter det store indiske oprør i 1859[9]). Denne splittelse af befolkningen, som er resultat af det britiske herredømme, gjorde sig selvsagt stærkest gældende i overgangsperioden, og i de seneste år kan man med rette tale om en indisk national fællesfølelse, som ved en nærmere vurdering dog synes at være mest udbredt i landdistrikterne.

Den voksende forståelse i befolkningen af muligheden for at opnå sociale reformer samt større international anerkendelse ved et indisk parlamentarisk system har utvivlsomt medvirket til at fjerne en del af den snæversynethed, som stadig visse steder præger befolkningen. Som yderligere årsag til skabelsen af denne nye tingenes tilstand er den stærke befolkningsflugt fra land til by, landets økonomiske vækst, den stigende folkeoplysning samt iværksættelsen af stadig flere nationale indiske projekter, herunder almindelig værnepligt. De senere års politiske og militære pres på landet fra de omkringliggende stater har ligeledes i høj grad virket stimulerende på landets nationale sammenhold. Hindu-samfundets karakteristika synes således mere og mere at træde i baggrunden, ligesom det er tilfældet for de muhammedanske samfundsideer.

Af lige så stor betydning er i denne forbindelse indlemmelsen af omkring 600 fyrstedømmer i den indiske union umiddelbart efter selvstændigheden i 1947. Disse småstater havde med deres Maharayahs og Nawabs, hertuger og småfyrster, overlevet de skiftende styreformer som isolerede samfund, der på enkelte undtagelser nær efterhånden var kommet til at virke som arnesteder for degeneration og socialt anarki. Forholdet til disse fyrstedømmer minder på mange måder om forholdet til det britiske styre, som i dag – atten år efter dets ophør – i befolkningens bevidsthed erindres uden bitterhed og betragtes filosofisk som et vægtigt historisk bidrag til landets udvikling[10]).

---

[9]) Det indiske oprør i 1959 fik tilslutning fra såvel hinduer som muhammedanere. Hovedårsagen til hindu-soldaternes deltagelse var dog først og fremmest deres modvilje mod at anvende en nyopfundet geværolie, som var fremstillet på grundlag af oksefedt.

[10]) Intet tyder i øjeblikket på, at britiske kapitalinteresser nærer frygt for en ændring i den indiske regerings holdning til britiske direkte kapitalinvesteringer i Indien, som følge af Storbritanniens medskyld i Kashmir-konflikten. I »The Banker«, oktober 1965, opgøres den bogførte værdi af de britiske direkte investeringer i Indien skønsmæssigt til £ 360 mill., hvoraf investeringerne i banker og plantager er dominerende. Skønt Storbritanniens andel af de udenlandske investeringer synes faldende – mellem 1960 og 1963 var kun 35 pct. af kapitalinvesteringerne fra Storbritannien – hidrører dog stadig mere end halvdelen af de samlede udenlandske investeringer fra Storbritannien.

INDIENS ØKONOMISKE PROBLEMER

Situationen før 1947

Udlændinge, som interesserer sig for den økonomiske udvikling i Indien, glemmer ofte, at det først var i august 1947, eller for blot 18 år siden, at Indien fik sin uafhængighed og hermed måtte foretage springet ind i en industriel tidsalder, hvor vægten i hidtil uhørt grad lægges på videnskab og forskning. Det teknologiske stade var meget lavt før 1947; og den tekniske udvikling, *som havde fundet sted,* var først rigtigt begyndt under den anden verdenskrig, da Indien fungerede som forsyningsbase for de allierede styrker.

Indiens økonomi var derfor før uafhængigheden i overvejende grad præget af landbruget. De brede masser var afhængige af plantageprodukter (te, kaffe og gummi), kulminedrift og forædlings- og konsumvareindustrier (oliemøller, bomuldsindustri, sukker- og papirfremstilling). Produktionen af kapitalgoder var yderst ringe, vigtigst var jern-, stål- og cementindustrierne. Der var enkelte større virksomheder, som kunne påtage sig skibsreparationer og bygning af mindre maskinanlæg, og hertil kom de traditionsprægede hjemmeindustrier som håndspinderi og vævning.

Landbruget frembød et trist skue og kunne fremvise alle de træk, som kendetegner en koloniøkonomi: et væld af feudale skikke og et godsejervælde, som blev ihærdigt fremmet af den britiske regering. Monsunens luner, periodiske oversvømmelser, sygdom og pestepidemier resulterede i hungersnød med næsten cyklisk regelmæssighed. Bortset fra et energisk og ganske effektivt skatteopkrævningssystem samt sporadisk eksperimenteren med kooperation og kreditinstitutter formåede de engelske herskere imidlertid ikke at udtænke nogen mere vidtgående foranstaltninger til ophjælpning af det indiske landbrug – det skulle naturligvis lige være at bebrejde inderne deres dovenskab og lægge skylden for bøndernes elendighed på den indiske livsform og de særlige sociologiske omstændigheder. Den indiske regering har derfor stået over for nødvendigheden af både at udvikle landbruget og industrien.

Det kan ikke siges, at det på noget tidspunkt før 1950 lykkedes den indiske regering at skaffe sig overblik over landets økonomiske ressourcer eller at foretage en grundig vurdering af problemerne. Den engelske regering havde især i mellemkrigstiden udfoldet bestræbelser i den retning til eget brug. Det politiske modsætningsforhold under uafhængighedskampen og den manglende adgang til præcise oplysninger om kildematerialet havde imidlertid afskåret indiske økonomer og politikere fra at formulere selvstændige synspunkter om den indiske økonomi. Det må på denne baggrund fremhæves, at de sovjetiske erfaringer såvel som det heldige udfald af »New Deal« politikken i USA fik vældig indflydelse på indisk tankegang.

Inspireret heraf havde for eksempel Kongrespartiet i 1938–39 oprettet en national planlægningskomité, som kunne fremlægge værdifuldt materiale. På lignende måde havde en gruppe industriledere i 1944 fremsat den såkaldte Bombay-plan, således at vejen var banet, da Den Indiske Planlægningskommission blev skabt i 1950.

Den økonomiske planlægnings mål

Statslig økonomisk planlægning har altid været en omdebatteret foreteelse og var det naturligvis i endnu højere grad i 50'erne end nu. Det vil derfor være af en vis interesse her at opregne Den Indiske Planlægningskommissions opgaver, således som de er indeholdt i regeringserklæringen af marts 1950:

1) At foretage en opgørelse over landets materielle, finansielle og menneskelige ressourcer, heri indbefattet teknisk uddannet personel, samt at udforske mulighederne for at øge de ressourcer, som må anses for utilstrækkelige i forhold til nationens behov.

2) At udarbejde en plan for den mest effektive og afbalancerede udnyttelse af landets ressourcer.

3) At bestemme den rækkefølge, hvori opgaverne skal løses, og foreslå en fordeling af de ressourcer, som i betragtning af den øjeblikkelige sociale og politiske situation bør fremskaffes til planens gennemførelse.

4) At bestemme udformningen af det administrationsapparat, som vil være nødvendigt til sikring af planens heldige udførelse i alle dens faser og afskygninger.

5) Fra tid til anden at vurdere, hvilke fremskridt der er gjort inden for hver af planens faser, og anbefale de ændringer, som måtte vise sig nødvendige.

6) At foreslå sådanne midlertidige støtteforanstaltninger, som måtte anses for gavnlige, enten i betragtning af de herskende økonomiske forhold eller som løsning på særlige problemer, som forbunds- eller delstatsregeringerne måtte have indstillet til kommissionens overvejelse.

Planlægningens problematik

Oprettelsen af planlægningskommissionen og dennes virksomhed har fået vidtrækkende betydning for landets økonomiske udvikling. Den blev langt fra accepteret af alle; især fra det private erhvervsliv hørtes kritik, muligvis under udenlandsk indflydelse. Lad det være tilstrækkeligt her at konstatere, at kommissionen er kommet for at blive, og at den netop står foran udsendelsen af sin fjerde femårsplan.

Det må imidlertid bemærkes, at der ikke tildeltes planlægningskommissionen nogen udøvende myndighed, og at ansvaret for planernes gennemførelse blev lagt hos forbunds- og delstatsregeringerne. Den væsentlige

forskel på sovjettisk og indisk planlægning er netop, af den første dækker hele den økonomiske aktivitet, mens den sidstnævnte, hvad produktionen i den private sektor angår, nøjes med at opstille forudberegninger.

Kommissionens arbejdsform er præget af en højtudviklet specialisering med afdelinger for områder som finanser, overrisling, energi, jordreformer, fødevarer, industri og minedrift, igangværende og fremtidig planlægning osv. Til alt held råder Indien over et veluddannet korps af økonomer og statistikere og er vel på dette punkt heldigere stillet end mange andre u-lande.

Det vil være overflødigt her at gå i detaljer med hensyn til indisk planlægningsteknik, som stort set har nået en finhedsgrad, der tåler sammenligning med vestlig standard. Faktisk har indiske erfaringer bidraget til at revidere de amerikanske synspunkter om hensigtsmæssigheden af økonomisk planlægning i udviklingslandene, ligesom de har været med til at sprede planlægningens evangelium til adskillige afrikanske og asiatiske stater. Æren herfor tilkommer utvivlsomt Nehrus fremsyn. Han forudså planlægningens værdi og var i stand til at ændre den indiske indstilling til fænomenet. At de indiske forretningsfolk stort set fandt sig i planlægningen vidner om deres patriotiske indstilling, men skyldes i nok så høj grad Nehrus prestige. Der bliver således ikke længere set skævt til planlægning blandt indiske intellektuelle.

To sider af den indiske planlægningspolitik har været særlig omstridte:

a) Tilvejebringelse af ressourcer til en hurtig industrialisering, især inden for kapitalkrævende, højtudviklede industrier, samt til udbygning af infrastrukturen.

b) Velfærdsforanstaltninger i forbindelse med planlægningen til fremme af den sociale udligning.

Regeringens industrielle politik er indeholdt i beslutningerne af april 1948 og april 1956. En gennemlæsning af disse dokumenter viser, hvorledes man omhyggeligt havde studeret de skadelige virkninger, som koncentration af virksomheder på få, private hænder havde haft i andre landes økonomi. 1948-beslutningen understregede derfor statens rolle i den industrielle udvikling. Fremstilling af våben, ammunition, atomenergi blev ligesom jernbanetransport gjort til et regeringsmonopol, og herudover blev staten gjort ene ansvarlig for anlægget af nye virksomheder i seks basisindustrier. Den resterende del af industrien blev overladt til det private initiativ.

Beslutningen af april 1956 afgrænsede derimod den offentlige og den private sektor i en blandet økonomi. Den industrielle struktur skulle bestemmes ud fra tre kategorier:

a) Industrier, for hvis fremtidige udvikling kun staten skulle være ansvarlig.

b) Industrier, som i stigende grad ville blive statsejet. Det tilkommer generelt staten at tage initiativet til etablering af nye foretagender, men det forventes, at det private erhvervsliv vil supplere den statslige indsats.

c) Øvrige industrier, hvis fremtidige udvikling overlades til privat initiativ.

Det kan give et indblik i industriens opdeling på de tre kategorier at udspecificere de mål, som sættes af den fjerde femårsplan på en række vigtige områder:

TABEL 1

Produkt	Enhed	Privat sektor	Offentlig sektor
Stål	mill. tons	4	11
Råjern	–	1	3
Kul	–	27	17
Cement	–	19	6
Olieprodukter	–	8	15
Aluminium	1000 tons	208	55
Kobber	–	17	30
Zink	–	50	..
Bly	–	23	..
Støberiprodukter	–	20	80
Mineudstyr	–	15	45
Pladejern	–	30	30
Kvælstofgødning	–	700	1500
Fosfatgødning	–	...	1000
Svovlsyre	–	1500	2000
Avispapir	–	60	105
Maskinværktøj	mill. rupees[1])	300	850
Trykkemaskiner	–	70	30
Medicinalvarer	–	1800	700
Personbiler	1000 stk.	80	..
Traktorer	–	40	..
Ure	–	1140	360
Kuglelejer	mill. stk.	27	..

[1]) 1 rupee svarer til ca. kr. 1,40.

Statshandel

Et beslægtet og lige så omstridt fænomen er den indiske stats handelsvirksomhed. Også her har »The State Trading Corporation of India« og »The Minerals and Metals Trading Corporation of India« virket side om side med private virksomheder fra deres oprettelse i henholdsvis 1956 og 1963. Hovedformålet med S. T. C. var fra begyndelsen dels at centralisere handelen med stater, hvis økonomi var statsdirigeret, dels at handle med de

varer, det fra tid til anden fik rådighed over. I december 1961 blev dette virkeområde udvidet til:

a) At finde nye markeder for traditionelle eksportvarer og udvikle nye eksportprodukter med henblik på en forøgelse og spredning af eksporten.

b) På regeringens foranledning at importere og eventuelt distribuere mangelvarer for at stabilisere priserne og rationalisere distributionen.

c) I almindelighed at gennemføre særlige foranstaltninger vedrørende import, eksport eller indenlandsk distribution af specielle varer, som regeringen måtte træffe i den offentlige interesse.

Set i forhold til henholdsvis eksport- og importsiden er S. T. C.'s vigtigste opgaver herefter blevet:

Eksport

a) At forestå eksport af de varer, som det bedst kan betale sig at transportere i store partier, og at sælge på langtidskontrakter.

b) At påtage sig eksport af vanskeligt afsættelige varer, f. eks. gennem kompensationsforretninger.

c) At organisere produktionen således, at den kan møde efterspørgslen efter eksportvarer og at bistå virksomhederne med at fremskaffe råvarer og andre vigtige fornødenheder.

Import

a) At forestå import af varer til konkurrencedygtige priser, hvor massetransport er mulig.

b) At importere mangelvarer af væsentlig betydning for den nationale økonomi.

c) At forestå importen fra statshandelslande.

d) At forestå importen af visse særligt spekulationsprægede varer med høje profitmargener, som bedst kan forhandles gennem et statsforetagende, hvor fortjenesten udnyttes til fremme af eksporten af vanskeligt afsættelige varer.

e) At organisere distributionen af de importerede varer for at sikre et rimeligt prisniveau.

f) At sikre overholdelsen af handelsaftaler med statshandelslande samt af andre overenskomster i det omfang, det er pålagt organisationen.

Herudover har S. T. C. til opgave at danne stødpudelagre for at opnå gode priser for producenter af varer med store eksportmuligheder, at drive handelscentre og frilagre i udlandet og at overvåge organisationen »Export Aid to Small Industries« (E. A. S. I.), som tilrettelægger reklamering for statshandelens produkter og yder hjælp med hensyn til emballering, design, oplysningsvirksomhed, kreditmuligheder osv.

Statshandelsorganisationens virksomhed har altid været genstand for en vis debat i Indien. Det må dog erindres, at statshandel efterhånden er blevet accepteret i adskillige ikke-kommunistiske lande, deriblandt naboer til Indien som Ceylon, Burma, Indonesien, ja selv Taiwan. Det er urigtigt, at Indien har tjent som forbillede for disse lande eller bibragt ECAFE (Economic Commission for Asia and the Far East) forståelsen for statshandelens fordele; men kendsgerningerne om fremgangen i Indiens eksport til østeuropæiske lande viser S. T. C.'s store betydning.

TABEL 2

År	USSR	Czeko-slovakiet	Jugo-slavien	Rumæ-nien	Bulga-rien	Polen	Ungarn	DDR
100.000 rupees								
1953	36	275	2	2	–	9	3	1
1954	251	208	1	3	–	27	20	2
1955	248	114	17	2	2	44	5	4
1956	1250	291	24	8	6	109	51	26
1957	1753	378	79	52	2	115	30	135
1958	2332	394	99	52	7	92	61	74
1959	3005	417	175	201	24	359	74	250
1960	2089	588	338	142	15	335	112	394
1961	3109	915	447	198	36	412	331	334
1962	3588	1008	1050	347	175	1125	682	851
1963	4825	1380	1054	244	252	887	621	900

Velfærdshensynet i planlægningen

Baggrunden for den sociale side af indisk økonomisk planlægning er en dybtfølt hensyntagen til de indiske massers velfærd, til bondebefolkningen, som igennem generationer har måttet gennemgå så store lidelser.

Den følgende tabel over arbejdernes erhvervsfordeling giver et indtryk af landbrugets betydning.

TABEL 3

	1951 mill.	pct.	1961 mill.	pct.
Jordbrugere	69,8	50,–	99,5	52,8
Landarbejdere	27,5	19,7	31,5	16,7
Minedrift og industri	16,7	12,–	25,2	13,4
Bygge- og anlægsvirksomhed.	1,5	1,1	2,1	1,1
Handel	7,3	5,2	7,6	4,0
Transport og kommunikation	2,1	1,5	3,–	1,6
Tjenesteydelser	14,6	10,5	19,5	10,4
I alt	139,5	100,–	188,4	100,–

Udvikling af landbruget

Det omlægningsprogram for det indiske landbrug, som er indeholdt i den tredje femårsplan, har følgende vigtige aspekter:

a) Udbygning af overrislingsanlæg af alle størrelsesordener; bekæmpelse af erosion, forøgelse af kunstgødningsmængden, forædling af frøsorter, bedre kreditmuligheder og udvidet oplysningstjeneste.

b) Gennem kampagnen for udvikling af de enkelte landsbysamfund tilstræbes en harmonisering af disses arbejdsindsats, således at menneskelige såvel som andre ressourcer udnyttes på den mest effektive måde.

c) Det erkendes, at der er en nøje sammenhæng mellem produktivitet i landbruget og fremgang for kvægavl og mejeribrug.

d) På længere sigt er beskyttelse af skovrigdomme, foranstaltninger mod erosion og jordudtørring og udlægning af plantager til landsbyernes forsyning med brændsel af den største vigtighed.

e) Der lægges større vægt på andelsprojekter som et middel til at opbygge de nødvendige institutionelle rammer for en hurtig økonomisk vækst i landdistrikterne, især hvor det kan komme den dårligst stillede del af landbefolkningen til gode.

f) Jordreformpolitikken må sigte mod at fjerne de hindringer for større produktion, som hidrører fra en nedarvet og forældet landbrugsstruktur. Målet er et progressivt landbrug på andelsbasis.

g) Et hovedproblem ved gennemførelsen af femårsplanerne er bestemmelsen af de midler, som bør tages i anvendelse for at forbedre landarbejdernes økonomiske kår og fjerne det sociale handicap, disse tidligere har lidt under.

Udsigterne for den fjerde femårsplan

De foreslåede samlede statsudgifter til landbrugsprogrammer har en størrelsesorden på omkring 24 milliarder rupees, fordelt på 15 og 9 milliarder til henholdsvis anlægs- og driftsudgifter. Endvidere håber man på investeringer i landbruget fra den private sektor på ca. 7 milliarder rupees. I omstående tabel er givet de nærmere detaljer i det offentliges udgiftsprogram.

Det vil føre for vidt her at gå nærmere ind på de enkelte regeringsprogrammer. Det skal kun nævnes slutteligt, at den traditionelle indiske samfundsopbygning, domineret som den er af kastesystemet, har været en af de største udfordringer til reorganisering af landbrugets institutionelle rammer. Gennem de sidste 15 år er der både fra statens og fra private gruppers side blevet udfoldet energiske anstrengelser for at gøre tanken om social udjævning alment accepteret.

TABEL 4

Udviklingsområde	Totale udgifter ifølge tredie femårsplan	Totale udgifter ifølge fjerde femårsplan	Fjerde femårsplans anlægsudgifter	Fjerde femårsplans driftsudgifter
Mill. rupees				
Agerbrugsproduktion	2.261	7.740	2.764	4.976
Mindre overrislingsanlæg	1.768	4.500	4.033	467
Erosionsbekæmpelse	727	2.150	2.040	110
Total	4.756	14.390	8.837	5.553
Skovbrug	514	1.200	925	275
Kvægavl	544	1.520	1.000	520
Mejeribrug	360	580	469	111
Marketing af landbrugsvarer	415	490	472	18
Fiskeri	264	1.100	1.050	50
Landsbyudvikling	3.320	2.600	950	1.650
Kooperation	914	2.120	1.540	580
I alt	10.987	24.000	15.243	8.757

Opgaver på tærsklen til den fjerde femårsplan (1966–67 til 1970–71).

Indiens hovedproblemer på indeværende tidspunkt kan opsummeres således:

1) At undgå yderligere prisstigninger på vigtige forbrugsgoder gennem administrative og finans- og pengepolitiske foranstaltninger.

2) At nedsætte omkostningsniveauet og gennemføre hurtigt realisable projekter, især sådanne som øger forsyningen med essentielle forbrugsvarer.

3) At koordinere delstatsregeringers, producenters og forbrugeres handlemåde.

4) At fastsætte priserne på ikke-essentielle konsum- og kapitalgoder for derigennem at reservere knappe råmaterialer og finansielle ressourcer til dækning af primære behov.

5) At fortsætte den nuværende finanspolitik, dvs. forøge både den offentlige og den private opsparing og kanalisere den ind i fortrinsberettigede investeringer, samtidig med at det forlanges af den bedre stillede del af befolkningen, at den slår sig til tåls med en mindre stigningstakt i indkomster og forbrug i fremtiden.

6) At løse landets alvorlige betalingsbalanceproblem.

Den økonomiske vækst betydning

Økonomisk vækst ses i Indien i sammenhæng med nødvendigheden af at skabe et socialistisk samfundsmønster. Ud fra denne synsvinkel postuleres det, at det er muligt på en gang at øge beskæftigelsen, formindske indkomstforskellene, bekæmpe økonomiske magtkoncentrationer og fremme

de idealer og den indstilling, som karakteriserer det frie og demokratiske samfund. Det er således udtrykt i den tredie femårsplan, at »den økonomiske aktivitet må organiseres således, at der tages ligeligt hensyn, dels til produktion og vækst, dels til godernes retfærdige fordeling«.

INDIENS FORHOLD TIL UDLANDET

Den filosofiske baggrund

Indiens store statsmand og filosof, præsident Dr. S. Radhakrishnan, karakteriserede for nylig Indiens holdning til De Forenede Nationer ved at citere et sanskritvers, som lyder:

»eko devah sarvabhutesü güdhah
sarvavyäpi sarvabhütän taratmä«

hvilket frit oversat betyder: »Der er én Gud skjult i alle ting; han gennemtrænger alle tings inderste sjæl. Vi sønderriver dette usynlige bånd og sønderslår menneskehedens legeme, hvis vi bruger vold mod hinanden«.

Ifølge denne opfattelse bør FN altså ikke blot være en organisation, men en levende organisme, forenet indefra af de åndelige værdier, som er uadskilligeligt forbundet med menneskets værdighed og frihed. »Vi bør gøre vort yderste for at styrke denne menneskehedens organisation og gøre den til et autoritativt og mægtigt instrument i verdenspolitikken. Vi kunne tænke os at se FN udstyret med lovgivende, udøvende og politimæssige beføjelser. Kun derved synes det muligt at frelse kommende generationer fra krigens svøbe«. I disse ord er sammenfattet hele Indiens udenrigspolitiske indstilling. At Indien fulgte henstillingen fra FN's Sikkerhedsråd om at standse den indisk-pakistanske krig og viste sig rede til at underskrive en våbenstilstand er et yderligere vidnesbyrd om Indiens fortsatte loyalitet mod verdensorganisationen.

Teori og praksis

Indiens holdning til internationale spørgsmål er bestemt af tre hovedhensyn, der betragtes som afgørende betingelser for en stabil verdensorden: Afskaffelse af kolonistyre, udryddelse af racediskrimination og sikring af økonomisk fremgang i udviklingslandene.

Det er kendt, at Indien i De Forenede Nationer ydede en stor indsats for at hjælpe lande som Algeriet, Marokko, Tunis, Irian, Cypern, Ghana og Malaya i deres frihedskamp. Paradoksalt nok har Indien imidlertid i visse spørgsmål stået i et spændt forhold til lande som Burma og Indonesien, som ellers har været knyttet til Indien med gamle og traditionsrige bånd. Særlig skrøbeligt har forholdet været til Indonesien, i hvis frihedskamp Indien spillede en så væsentlig diplomatisk rolle.

En lignende betydelig indflydelse har Indien øvet ved den første afro-

asiatiske konference i april 1955 og ved den senere dannelse af den afro-asiatiske blok i FN. Indien selv har fjernet kolonialismens sidste efterladenskaber inden for sit eget område gennem langvarige forhandlinger og greb først til magtanvendelse over for de portugisiske enklaver Goa, Damau og Diu efter 14 års tålmodig venten. At noget sådant ikke var nødvendigt over for den franske enklave Pondicherry, er et talende vidnesbyrd om det franske diplomatis kvalitet.

Indiens modvilje mod racediskrimination er historisk betinget. Dets forståelse for de amerikanske negres sag er kendt, og dets udtalte standpunkttagen mod apartheid-politikken i Sydafrika har ikke blot mødt velvilje over hele verden, men har også fremkaldt positive foranstaltninger fra sympatiserende udenlandske regeringer. Racefordomme er noget, som er fremmed for indisk tankegang, fordi Indien selv i umindelige tider har været en sand smeltedigel for en række forskellige racer. Det har derfor været indisk politik at knytte broderlige venskabsbånd til alle de nye afrikanske nationer.

Indien har solidarisk talt udviklingslandenes sag i alle internationale forsamlinger. Dets deltagelse i forskellige internationale økonomiske kommissioner og organisationer har været af væsentlig betydning for den seneste udvikling på dette felt. Især inden for GATT og på FNs verdenshandelskonference i Genève i 1964 har Indien spillet en fremtrædende rolle.

Inden for GATTs rammer har Indien reduceret sine toldsatser så meget, det lader sig gøre, men har altid hævdet, at udviklingslandene med deres særlige betalingsproblemer er nødsaget til at opretholde importrestriktioner og derfor har krav på en vis særbehandling.

Ved de sidst afholdte Kennedy-runde-forhandlinger fastholdt Indien derfor, at de industrialiserede lande ikke kunne forvente gensidige toldindrømmelser, men énsidigt måtte sænke tolden på de fattige landes produkter. Hovedårsagerne til den svage vækst i udviklingslandenes eksport er netop aftagerlandenes høje toldmure, kvantitative importrestriktioner og den ubegrundede frygt for dumping fra lande med lavt omkostningsniveau. Indien har gentagne gange prøvet på at prikke hul i denne myte ved at påpege

1) *at* en del af Indiens eksportvanskeligheder netop skyldes for høje produktionsomkostninger, og

2) *at* udviklingslandene vil stræbe efter de bedst mulige priser for at opnå størst mulig valutaindtjening.

På FNs verdenshandelskonference i Genève i 1964 gentog Indien kravet om, at alle skranker for import af tropiske produkter og industrivarer fra udviklingslandene burde fjernes. Det foreslog yderligere, at udviklingslandenes eksport skulle nyde præferencestilling, således at disse lande fik mulighed for at overvinde deres begyndervanskeligheder i den internationale konkurrence.

Indisk udenrigspolitik under Nehru

I 1963 skrev Nehru, der da var både premier- og udenrigsminister, følgende: »Vi er nu igennem 30 år blevet påvirket af Mahatma Gandhi og hans fredsbudskab, som har haft en mægtig indflydelse ikke alene på dem, som aktivt interesserer sig for politik, men også på de brede masser. At vi havde held til at opnå vor frihed ved fredelige midler, var en bekræftelse af disse principper. Vi kunne således træde ind i de uafhængige nationers rækker med en uplettet fortid, ubelastede af nedarvet had eller fjendskab til nogen side, uden territorielle krav og ambitioner, men besluttede på at etablere venskabeligt samarbejde med alle lande og på at hellige os de økonomiske og sociale fremskridt i Indien uden at blive indblandet i nationale eller internationale konflikter . . . Siden vi fik vor uafhængighed, har vi ført en tosidet politik: Demokratisk planlægning indadtil, og udadtil en politik, som med en ret utilfredsstillende betegnelse er kaldt »non-alignment«. Disse retningslinier er lige så lidt som andre staters udenrigspolitiske grundholdning resultater af særlig inspiration eller et vilkårligt valg; de har deres rødder i vor historie og vor livsholdning såvel som i fundamentale nationale interesser.«

Tiden efter Nehru

Det ydre politiske begivenhedsforløb i Indien efter Nehrus død er så tæt på os, at det kun behøver få ord. Den nuværende premierminister, Lalbahadur Shastri, har overvældende folkelig støtte bag sig i sin trofaste efterfølgelse af de politiske retningslinier, Nehru efterlod sig. Man kan derfor sætte sin lid til, at Indiens uforpligtede udenrigspolitik vil blive fortsat. Den rådende stemning i Indien står nemlig bag denne linie til trods for, at den kostbare krig, som har måttet føres for at rense landet for pakistansk infiltration, næppe er afsluttet endnu, og til trods for, at landet står på tærsklen til noget, som kan udvikle sig til en international storkrig, for at forsvare sig mod mulige kinesiske angreb på den 3000 km lange fælles grænse. Her har Nehru igen udtrykt problemet på rammende vis: »Sagens kerne er, at presset fra Kina, hvad enten det antager direkte militær karakter eller foregår under mere snigende former, blot vil forcere udviklingstempoet i Indien. Presset har påvirket både højre- og venstrepartier, og nationen som helhed er nu ved at blive voksen. Den lærer, at det i verden af i dag ikke er nok at være fredsvenlig og passe sine egne sager; det er også nødvendigt at eje tilstrækkelig militær styrke til at tilpasse sig verdenssituationens skiftende kendsgerninger. Frem for alt må vi bevare og styrke den nationale enhed.«

Det er ikke for meget at sige, at disse ord giver udtryk for, hvad alle fremskridtsvenlige indere føler i dag.

DEN DANSKE ØKONOMISKE SITUATION

Den fornyede opgang i den økonomiske aktivitet, der satte ind i slutningen af 1963, og som i det følgende år resulterede i en bemærkelsesværdig stærk vækst, synes at være ophørt omkring midten af 1965. Ledigheden blandt de arbejdsløshedsforsikrede har siden august sidste år været større end i 1964, og under indflydelse af de ugunstige vejrforhold indtraf der navnlig i november og december en mærkbar stigning. I årets sidste kvartal omfattede ledigheden gennemsnitlig godt 23.000 personer mod kun godt 15.000 personer i samme periode 1964. Med den voksende arbejdsløshed er også de geografiske forskelle i beskæftigelsens fordeling trådt stærkere frem. I hovedstadsområdet var den procentvise ledighed i sidste kvartal af 1965 således ca. 1, på øerne i øvrigt ca. 2,5, i Østjylland ca. 3, i Sydjylland og Vestjylland ca. 5 og i Nordjylland ca. 7. Navnlig for arbejdsmændenes vedkommende er ledigheden steget stærkt. Gennemsnitligt udgjorde den for hele landet knap 6 pct., i hovedstadsområdet kun ca. 1 pct., men i Nordjylland ca. 13 pct.

Til trods for at arbejdstyrken i slutningen af 1965 voksede lidt stærkere end tidligere, er beskæftigelsesniveauet derfor faldet, og det vil i 1. kvartal 1966 næppe komme til at ligge højere end for 2 år siden.

TABEL 1

Den gennemsnitlige ledighed efter de ugentlige opgørelser

	Arbejdsmænd		Byggefag		Andre mænd		Kvinder		I alt	
	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.	1000 ledige	pct.
1. kvartal 1964 ..	31.0	12.4	2.0	5.2	6.9	2.3	3.7	1.9	43.6	5.6
1. kvartal 1965 ..	20.9	8.4	1.4	3.5	4.4	1.4	2.5	1.3	29.2	3.7
2. kvartal 1964 ..	5.8	2.3	0.3	0.7	2.5	0.8	1.8	1.0	10.4	1.3
2. kvartal 1965 ..	2.9	1.1	0.2	0.5	1.5	0.5	1.1	0.6	5.7	0.7
3. kvartal 1964 ..	2.9	1.1	0.1	0.3	1.6	0.5	1.1	0.5	5.7	0.7
3. kvartal 1965 ..	2.8	1.1	0.1	0.3	1.4	0.4	1.0	0.5	5.3	0.7
4. kvartal 1964 ..	8.1	3.2	0.8	1.9	3.4	1.1	3.0	1.5	15.3	1.9
4. kvartal 1965 ..	14.4	5.8	1.4	3.3	4.1	1.3	3.2	1.6	23.1	2.9
Året 1964	11.7	4.7	0.8	2.0	3.6	1.2	2.4	1.3	18.5	2.4
Året 1965	10.4	4.2	0.8	2.0	2.9	0.9	2.0	1.0	16.1	2.0

TABEL 2

Gennemsnitlig beskæftigelse og ledighed 1. kvt. 1964–4. kvt. 1965

1000 personer	1. kvt. 1964	2. kvt. 1964	3. kvt. 1964	4. kvt. 1964	1. kvt. 1965	2. kvt. 1965	3. kvt. 1965	4. kvt. 1965
Antal arbejdsløshedsforsikrede .	779	780	786	794	797	798	802	807
Antal ledige	44	10	6	15	29	6	5	23
Antal beskæftigede	735	770	780	779	768	792	797	784

For en væsentlig del skyldes opgangen i arbejdsløsheden formentlig den stærkt afsvækkede byggeaktivitet. I de større byområder lå påbegyndelserne i 3. kvartal 1965 således ca. 16 pct. lavere end i samme periode året før, og i forhold til 2. kvartal 1965 var der tale om et fald på ca. 26 pct. Nedgangen var særlig kraftig for boligbyggeriets vedkommende, og påbegyndelserne lå her næsten 30 pct. lavere end i 1964, men også for det ikke-erhvervsmæssige byggeri (skoler, hospitaler m. v.) var der tale om et betydeligt fald. Derimod steg det erhvervsmæssige byggeri, navnlig af fabrikker og værksteder. Nedgangen i det påbegyndte byggeri var størst i provinsbyerne og mindst i hovedstadsområdet. Den afsvækkede byggeaktivitet synes først og fremmest at være en følge af den i sommeren 1965 gennemførte begrænsning af obligationsudstedelsen. For nyt boligbyggeri kunne de kvartalsvise låneudbetalinger herefter højst andrage 110 pct. af udbetalingerne i tilsvarende kvartal i perioden 1. april 1964–31. marts 1965. For juli kvartal fastsattes dog som en midlertidig foranstaltning en særlig lav kvote på 99 pct. Hertil kom imidlertid, at bankerne efter denne ordnings ikrafttræden skærpede deres udlånspraksis, således at byggelån blev betinget af, at der i forvejen var afgivet bindende tilsagn om den endelige finansiering fra et af realkreditinstitutterne. Formentlig væsentligst som følge heraf kom realkreditaftalen til at virke både hurtigere og kraftigere end oprindelig forudset. Ved midten af året var der således inden for de større byområder meddelt igangsætningstilladelse til ca. 4900 lejligheder, der endnu ikke var blevet påbegyndt, og i 3. kvartal voksede dette tal til ca. 7100 – ca. 60 pct. flere end i 1964. For andre former for byggeri – bortset fra landbrugsbyggeri – fastsattes ganske vist en lavere kvote, nemlig 75 pct., men inden for denne ramme ville der blive fortrinsstilling for nyt erhvervsbyggeri, hvortil kommer, at dette byggeri formentlig er mindre følsomt over for kreditrationeringen.

Også bortset fra byggesektoren har aktivitetsstigningen været aftagende. Inden for industrien har beskæftigelsen siden september 1965 ligget lavere end året før – såvel målt med antal arbejdstimer som med antal ansatte. Og medens mængdeindekset for industrien, der ikke omfatter den grafiske industri og skibsværfterne, gennem den sidste del af 1964 steg med

TABEL 3

Byggevirksomheden i »Byer m. v.« i 3. kvt. 1965

1000 m²	Påbegyndt		Fuldført		Under opførelse ult. kvt.	
	1964	1965	1964	1965	1964	1965
Beboelsesejendomme	989	701	813	842	3.656	4.032
Erhvervsejendomme	517	570	433	532	2.084	2.244
heraf fabrikker m. v.	340	390	262	364	1.386	1.481
Ikke-erhvervsejendomme ...	106	84	105	131	887	1.023
Hovedstadsområdet	429	399	412	381	2.093	2.442
Provinsbyer med forstæder ..	803	631	673	787	3.436	3.519
Bymæssige landkommuner ..	380	325	266	337	1.098	1.338
Tilsammen	1.612	1.355	1.351	1.505	6.627	7.299
1.–3. kvartal	4.597	4.624	3.812	4.190	...	...

ca. 12 pct. i forhold til det foregående år, og med ca. 15 pct. i 1. kvartal 1965, var der i 2. og 3. kvartal kun tale om stigninger på ca. 1,5 resp. ca. 3,5 pct.

Den langsommere stigningstakt gjaldt for langt de fleste industrigrene. Kun for møbelindustrien, den kemiske industri samt raffinaderierne var der tale om en fortsat vækst. Også drikkevareindustrien viste efter strejken en betydelig stigning. Den fortsatte fremgang inden for disse områder synes i ikke ringe omfang at være bestemt af eksportudviklingen. For 4. kvartal 1965 bedømtes de fremtidige afsætningsmuligheder ifølge konjunkturbarometeret for september gennemgående forsigtigt, og efter det nylig udsendte konjunkturbarometer påregnes for januar kvartal en nogenlunde uændret beskæftigelse og produktion, dog med nogen variation mellem de enkelte industrier. For jern- og metalindustriens vedkommende vurderes fremtidsudsigterne således ret pessimistisk, medens der for den kemiske industri regnes med fortsat vækst.

TABEL 4

Indeks for detailomsætningen, 1961 = 100

	Nærings- og nydelsesmidler			Beklædning m. v.			Andre forbrugsvarer			I alt butikshandel		
	1964	1965	Stign. pct.	1964	1965	Stign. pct.	1964	1965	Stign. pct.	1964	1965	Stign. pct.
Løbende priser:												
Jan.-febr.	117	124	6.0	107	114	6.5	107	120	12.1	113	121	7.1
Marts-april	125	139	11.2	99	116	17.2	108	130	20.4	117	132	12.8
Maj-juni	130	144	10.8	124	135	8.9	116	132	13.8	127	140	10.2
Juli-august	134	149	11.2	116	128	10.3	127	144	13.4	129	144	11.6
Sept.-okt.	134	147	9.7	121	128	5.8	128	137	7.0	130	141	8.5

Detailomsætningen steg stærkt under indtryk af afgiftsforhøjelsen i foråret 1965, men siden da har opgangen været noget mindre. Tager man hensyn til de indtrufne prisstigninger, har vækstraten – i forhold til 1964 – været aftagende fra ca. 7 pct. i marts-april til 2–3 pct. i de følgende 4 måneder og kun knapt 1 pct. i september-oktober. De indtil nu fremkomne oplysninger om salget i årets sidste måneder tyder imidlertid på, at i hvert fald tallene for september-oktober giver et lidt overdrevent indtryk af udviklingen. Stærkest har omsvinget været i salget af varige forbrugsgoder, hvor væksten næsten synes ophørt. For personbilernes vedkommende – der ikke registreres i detailomsætningsindekset – genfindes en tilsvarende bevægelse, omend langt mere markant. Efter en stigning i 1. kvartal 1965 på godt 40 pct. har nyindregistreringerne året ud ligget godt 30 pct. under 1964-niveauet, og for året som helhed var der tale om en nedgang på ca. 15 pct.

TABEL 5

Reguleringspristallet

Januar 1963=100	Oktober 1964	Januar 1965	April 1965	Juli 1965	Oktober 1965	Januar 1966
Fødevarer	107.5	108.8	111.3	115.3	116.5	
Klæder, fodtøj, vask	102.9	103.5	105.0	104.6	106.2	
Brændsel, belysning	108.3	110.9	113.0	113.2	114.0	
Anskaffelse og vedligeholdelse af varige forbrugsgoder	103.4	104.3	104.9	105.6	106.1	
Spiritus, tobak, restaurationsbesøg	104.7	105.3	106.5	109.7	110.7	
Transport	104.6	104.7	105.6	108.3	109.6	
Forskellige varer og tjenester	109.4	113.0	117.8	121.9	124.4	
Varer og tjenester i alt	106.3	107.7	109.9	112.5	113.9	
Boligbenyttelse	104.4	109.2	109.2	109.2	109.2	
Tilsammen	106.0	107.9	109.8	112.0	113.2	115.7

Ved beregningen af reguleringspristallet for januar 1966 har man for første gang benyttet det nye vægtgrundlag fra forbrugsundersøgelsen i 1963[1]). Samtidig er varegrupperingen ændret og en specifikation af pristallet på de hidtidige enkeltposter kan derfor ikke gives. I alt steg pristallet fra oktober 1965 til januar 1966 med 2.5 points – stærkere end i noget tidligere kvartal. Af den samlede stigning skyldtes godt halvdelen den årlige regulering af pristallets huslejepost, der i år blev dobbelt så stor som i de to foregående år – væsentligst som følge af de ved marts-forliget i 1965 tilladte lejeforhøjelser i den gamle boligmasse på skønsmæssigt 10 pct. af den

[1]) Med det hidtidige vægtgrundlag ville januarpristallet (afrundet) ligeledes være blevet 116 points.

aktuelle leje. Når bortses fra huslejeposten er pristallet i oktober kvartal sidste år steget med 1.2 points – det samme som i juli kvartal og en del mindre end i første halvdel af året. Af den resterende stigning skyldes 0.3 points prisstigningen på grønsager.

Med et pristal på (afrundet) 116 points har man nået grænsen for en ny dyrtidsregulering, der i marts-april vil medføre lønforhøjelser m. v. på tilsammen godt 3/4 milliard kroner. En yderligere dyrtidsportion vil blive udløst ved 117.5 points. »Reserven« udgør således 1.8 points, hvoraf den almindelige prisopgang med den nuværende stigningstakt formentlig vil dække 1.2 points. Hertil kommer virkningerne af de generelle lønforhøjelser i foråret, der formentlig vil udgøre ca. 4 pct.

Som følge af den afdæmpede vækst i den indenlandske økonomi har

TABEL 6

Vareimporten

Mill. kr.	1964	1965
Korn	373	305
Andre landbrugsråvarer	981	1005
Industielle råvarer	4049	4528
Brændsel	2013	2001
Halvfabrikata	2228	2395
Maskiner	3025	3246
Skibe og fly	407	488
Motorkøretøjer m. v.	1378	1371
Andre forarbejdede varer	2426	2778
Nærings- og nydelsesmidler	1138	1300
I alt	18018	19417

TABEL 7

Procentvis ændring i vareimporten

Mill. kr.	3. kvartal 1963–64	4. kvartal 1963–64	1. kvartal 1964–65	2. kvartal 1964–65	3. kvartal 1964–65	4. kvartal 1964–65
Korn	152	−41	−42	−9	−5	−27
Andre landbrugsråvarer	22	4	−1	−4	−3	19
Industrielle råvarer	18	33	29	17	9	−3
Brændsel	−8	13	−7	−6	12	1
Halvfabrikata	20	25	17	2	5	7
Maskiner	16	36	15	8	10	−2
Skibe og fly	18	91	123	9	23	−14
Motorkøretøjer m. v.	39	38	44	−12	−13	−16
Andre forarbejdede varer	27	24	28	13	11	10
Nærings og nydelsesmidler	16	2	3	10	24	21
I alt	18	24	17	6	8	2

også importstigningen været stærkt aftagende, og i sidste kvartal af 1965 synes væksten at være ophørt. Kun importen af nærings- og nydelsesmidler har fortsat været stærkt stigende.

Også for eksportens vedkommende har fremgangen i den sidste del af 1965 været mindre end tidligere. Væksten var kraftig frem til midten af året, men i de følgende måneder reduceredes stigningstakten stærkt. En betydelig fremgang i oktober efterfulgtes af et tilbageslag i november og en fornyet opgang i december. Denne bevægelse synes ikke at kunne forklares

TABEL 8

Vareeksporten

Mill. kr.	1964	1965
Landbrugsvarer	6647	7049
Fiskeprodukter	592	680
Nærings- og nydelsesmidler	390	314
Olie, oliekager m. v.	360	469
Medicinalvarer	216	235
Andre kemiske produkter	472	541
Maskiner, instrumenter	2360	2795
Møbler	258	312
Andre trævarer	206	239
Tekstil, beklædning	580	627
Transportmidler	732	713
Metalvarer	492	539
Andre varer	1080	1189
I alt	14385	15702

TABEL 9

Procentvis ændring i eksporten af industrivarer

	3. kvartal 1963–64	4. kvartal 1963–64	1. kvartal 1964–65	2. kvartal 1964–65	3. kvartal 1964–65	4. kvartal 1964–65
Nærings- og nydelsesmidler	11	22	23	23	7	−29
Olie, oliekager m. v.	15	34	25	15	24	17
Medicinalvarer	17	10	16	15	6	10
Andre kemiske produkter	22	19	12	3	8	22
Maskiner, instrumenter	14	26	25	22	4	21
Møbler	−16	188	52	117	2	21
Andre trævarer	17	17	16	15	8	28
Tekstil og beklædning	62	3	−8	−23	−13	10
Metalvarer	15	20	25	55	33	−7
Transportmidler incl. skibe	18	7	–	19	6	−57
Industriexport i alt, excl. nye og brugte skibe	4	13	14	8	14	12

ved tilfældige store enkeltleverancer, og for 1965 under ét må exportfremgangen siges at have været aftagende gennem året. Medens det kan have spillet en rolle, at arbejdsmarkedet frem til efteråret var meget stramt, synes den fortsat aftagende vækst i højere grad at måtte henføres til en vis afdæmpning af den økonomiske aktivitet på de vigtigste eksportmarkeder, hvortil kommer, at den stærke stigning i det danske lønniveau formentlig har medført en vis forringelse af konkurrenceevnen.

For landbrugseksportens vedkommende er der i de sidste måneder af 1965 sket en vis forbedring, navnlig som følge af en opgang i udførslen af kvæg og kødkonserves. Fremgangen er dog stadig meget beskeden.

TABEL 10

Landbrugseksporten

Mill. kr.	1964	1965
Svin, bacon, flæsk	2048	2083
Hornkvæg, okse- og kalvekød	931	935
Smør	742	779
Ost	384	385
Æg	82	81
Slagtet fjerkræ	251	207
Konserves	941	1123
Korn	76	194
Andre landbrugsvarer	192	1262
I alt	6647	7049

TABEL 11

Procentvis ændring i eksporten af forskellige landbrugsvarer

	3. kvartal 1963–64	4. kvartal 1963–64	1. kvartal 1964–65	2. kvartal 1964–65	3. kvartal 1964–65	4. kvartal 1964–65
Svin, bacon og flæsk	12	−1	−8	3	1	11
Hornkvæg, okse- og kalvekød	1	14	−3	−3	17	−7
Smør	13	16	6	8	−3	9
Ost	5	7	−5	8	−8	6
Æg	−40	−37	−21	16	−7	16
Slagtet fjerkræ	12	3	−13	−34	−14	−8
Konserves	13	24	33	7	21	19

Dels som følge af den aftagende vækst i importen, dels som følge af en stigende nettoindtjening ved fragt, turisme m. v. steg underskuddet på betalingsbalancens løbende poster i 3. kvartal 1965 kun med ca. 100 mill. kr. til ca. 1300 mill. kr. Heraf anslås ca. 400 mill. kr. at være blevet finansieret ved langfristet offentlig og privat kapitalimport, ca. 200 mill. kr.

gennem øgede varekreditter, medens resten modsvares af nedgangen i valutabeholdningen. I løbet af 4. kvartal er Danmarks nettostilling over for udlandet blevet yderligere forbedret, og valutabeholdningen er steget med ca. 650 mill. kr., hvoraf henved 300 mill. kr. skyldes ekstraordinære kapitalbevægelser.

TABEL 12

Netto-valutastillingen ultimo kvartalet

Mill. kr.	2. kvt. 1964	3. kvt. 1964	4. kvt. 1964	1. kvt. 1965	2. kvt. 1965	3. kvt. 1965	4. kvt. 1965
Nationalbanken	3014	3413	3901	3375	2798	2673	3309
Forretningsbankerne ..	−395	−415	−730	−518	−419	−147	−135
I alt	2619	2998	3171	2857	2379	2526	3174

Bankernes udlån steg stærkt i 1. kvartal af 1965, men var i 2. kvartal kun halvt så store som i 1964, og har i 2. halvår været ca. 60 pct. mindre end i 1964. For året som helhed har udlånsstigningen kun andraget ca. 1600 mill. kr. mod ca. 2400 mill. kr. i 1964. Derimod er væksten i indlå-

TABEL 13

Forretningsbankernes likviditet ultimo kvartalet

Mill. kr.	3. kvartal 1964	4. kvartal 1964	3. kvartal 1965	4. kvartal 1965
Mellemværende med nationalbanken:				
Tilgodehavende:				
Folio	163	280	166	227
Indlånsbeviser	715	574	776	590
Kreditbeviser	19	44	88	197
I alt	897	898	1030	1014
Gæld:				
Belåning af veksler	112	154	51	57
Belåning af andre værdipapirer	305	302	389	388
Lån mod statsgaranti	12	12	12	12
Kontokurant	412	345	482	513
I alt	841	813	934	970
Nettostilling over for nationalbanken	56	85	96	44
Mellemværende med udlandet:				
Tilgodehavende	718	713	1184	1127
Gæld	1133	1443	1331	1265
Nettostilling over for udlandet	−415	−730	−147	−135
Tilsammen	−359	−645	−51	−91

nene fortsat. I alt har der i 1965 været en fremgang på ca. 1900 mill. kr. – det samme som året før. Denne udvikling har gjort det muligt for bankerne at reducere deres nettogæld til udlandet stærkt, og væsentligst som følge heraf er deres likviditet blevet betydeligt forbedret.

På obligationsmarkedet har udbuddet af nye obligationer (pålydende værdi) gennem den sidste del af 1965 været lidt aftagende. Gennemsnitligt har den månedlige tilgang dog udgjort godt 600 mill. kr., hvilket er 200–300 mill. kr. mere end i foråret 1965. Af den samlede nettotilgang af obligationer og aktier, der målt ved kursværdien i 3. kvartal udgjorde ca. 1570 mill. kr., aftog Nationalbanken ca. 750 mill. kr. I 4. kvartal androg tilvæksten til obligationsmassen m. v. ca. 1.370 mill. kr., og Nationalbankens opkøb ca. 200 mill. kr.

Af den øvrige tilgang er hovedparten blevet afhændet til forsikringsselskaber og private. Bankernes obligationsbeholdning er gennem 2. halvår kun blevet forøget med ca. 140 mill. kr., og sparekasserne har i denne periode haft et mindre nettosalg. De betydelige støttekøb fra Nationalbanken har medvirket til at stabilisere renteniveauet, der ved udgangen af 1965 lå på 9–10 pct.

H. K.
16. 2. 1966.

DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

Den økonomiske situation i England.

1.

Som tidligere omtalt (Økonomi og Politik, 1964, nr. 2, s. 159 f) blev den sidste ekspansionsperiode i England sat i gang, da myndighederne i 1962–63 gennemførte rentenedsættelse, skattelettelse og andre lempelser i den økonomiske politik. Resultatet af disse foranstaltninger var en stigning i efterspørgselen efter forbrugsvarer og en forøgelse af såvel de private som de offentlige investeringer. Produktionen begyndte at stige, og i 1963 og 1964 steg bruttonationalproduktet med omkring 5 pct. om året.

Ekspansionen førte hurtigt til en forringelse af betalingsbalancen. Selv i 1962 og 1963, før ekspansionen tog fart, var betalingsbalancen svag. Der var ganske vist et mindre overskud på de løbende poster, men ikke tilstrækkeligt til at dække den langfristede kapitaleksport. I 1964 medførte den øgede aktivitet, at importen steg omtrent 15 pct., medens eksporten kun voksede med godt 4 pct. Som følge heraf fremkom der et underskud på betalingsbalancens løbende poster på over 400 mill. £, og da de langfristede kapitalbetalinger også medførte øgede nettoudgifter, blev uderskuddet på basisbalancen (de løbende poster og de langfristede kapitalposter tilsammen) på over 750 mill. £.

Betalingsbalancesituationen var således meget alvorlig, da arbejderpartiet dannede regering i oktober 1964. Den nye regering lagde ikke skjul på situationens alvor. For at placere ansvaret hos den afgående regering dramatiserede den tværtimod vanskelighederne. Dette havde imidlertid den uheldige virkning, at offentligheden både i England og i udlandet blev opmærksom på Englands store økonomiske vanskeligheder, samtidig med at der opstod tvivl om, hvorvidt regeringen kunne og ville tage de nødvendige forholdsregler for at få ligevægten genoprettet. Regeringens første foranstaltninger – gennemførelsen af en ekstra told på 15 pct. på ca. 1/3 af importen og indførelsen af rabat af omsætningsafgifter til eksportørerne – var ikke tilstrækkelige til at fjerne denne tvivl. Udlandet var i vid

udstrækning af den opfattelse, at uligevægten på betalingsbalancen kun kunne afhjælpes ved forbrugsbegrænsning og høj rente i Enlgand. Da regeringen ikke straks greb ind på disse områder, begyndte en omfattende kapitalstrøm bort fra England.

Denne strøm havde hovedsagelig to former: en tilbagetrækning af udenlandske sterling-tilgodehavender og en forskydning af de forretningsmæssige kreditter til ugunst for England.

Sterling fungerer som bekendt som reservevaluta for en række lande, først og fremmest landene i Commonwealth. Det betyder, at disse lande holder deres valutareserver – eller i hvert fald en del af dem – i sterling. Også mange private banker og erhvervsvirksomheder holder arbejdsbeholdninger og placerer ledige midler i sterling. Englands guld- og valutareserver, der opgøres brutto, påvirkes derfor ikke blot af ændringer i Englands egen betalingsbalance m. v., men også af forskydninger i udlandets sterlingindeståender. Under rolige økonomiske forhold er det en fordel at være reservevalutaland, idet de kortfristede sterlingindskud kan anvendes til langfristet kapitaleksport, der normalt vil give et større udbytte. Ulempen ved at være reservevaluta er især, at man kan risikere, at udlandet trækker sine indskud hjem på tider, hvor det er mest ubelejligt. Da de udenlandske indskud ikke er kurssikrede, er det klart, at der vil være en tilbøjelighed til at nedbringe disse indskud, så snart der er frygt for en devaluering af sterling. Det var netop det, som skete i perioden fra slutningen af september 1964.

Devalueringsfrygten bevirkede også, at engelske virksomheder søgte at fremskynde betalinger til udlandet i fremmed valuta af frygt for senere at skulle købe valutaen til en højere kurs. På samme måde var engelske virksomheder interesseret i at udskyde modtagelsen af beløb i fremmed valuta i håb om senere at kunne få den indtjente valuta afregnet til en højere kurs. Udlændinge søgte på tilsvarende vis at udskyde betalingen af forpligtelser i sterling og at fremskynde betalingen af deres tilgodehavender i sterling.

Risikoen for en devaluering af sterling blev ikke blot dækket ved omlægning til anden valuta eller ved forudbetaling etc., men også i et vist omfang ved salg af sterling til senere levering. Som følge af den udbredte frygt for en sterling-devaluering steg kurssikringsomkostningerne – trods intervention fra Bank of England – så kraftigt, at det ikke var lønnende at foretage kurssikrede placeringer af likvide midler i England.

2.

Underskuddet på betalingsbalancen og kapitaludstrømningen medførte tilsammen en kraftig nedgang i de engelske valutareserver. Da reserverne i forvejen var små i forhold til forpligtelserne, var England allerede i ok-

TABEL 1

Betalingsbalancen for U. K.

	1963	1964	1964				1965		
			1. kvt.	2. kvt.	3. kvt.	4. kvt.	1. kvt.	2. kvt.	3. kvt.
	i millioner £								
Import (fob)	4366	5005	1249	1254	1217	1285	1227	1270	1252
Eksport (fob)	4287	4471	1126	1153	1030	1162	1140	1212	1150
Handelsbalance	−79	−534	−123	−101	−187	−123	−86	−59	−102
Usynlige betalinger	184	122	67	38	−5	22	45	84	−26
Løbende poster i alt	105	−412	−56	−63	−192	−101	−41	25	−128
Langfristede kapitalbetalinger	−162	−344	−86	−107	−57	−94	−89	3	−108
Basisbalance	−57	−756	−142	−170	−249	−195	−130	28	−236

Kilde: Bank of England: Quarterly Bulletin, December 1965, og Financial Times, 31. December 1965.

tober 1964 nødt til at trække på kreditter på i alt 1 milliard $ (ca. 357 mill. £), som var stillet til rådighed af en række store centralbanker. Til trods for regeringens forsikring om, at sterlingkursen ville blive fastholdt for enhver pris, og til trods for at regeringen endelig den 23. november 1964 besluttede sig til at forhøje diskontoen, fortsatte udlandets mistillid til sterling og dermed kapitaludstrømningen. I løbet af november var kreditterne på 1 milliard $ brugt op, men forinden var det lykkedes at arrangere nye kreditter på i alt 3 milliarder $ (ca. 1071 mill. £) hos den samme gruppe udenlandske centralbanker. I den følgende tid blev der trukket stærkt på disse kreditter.

Centralbankkreditterne var i princippet korte kreditter, som skulle tilbagebetales i løbet af få måneder. Da det var udelukket at afvikle kreditterne så hurtigt, optog England i december 1964 en kredit på 1 milliard $ hos Valutafonden (International Monetary Fund, IMF). Denne kredit anvendtes udelukkende til tilbagebetaling af de første centralbankkreditter. Kreditter til Valutafonden skal tilbagebetales i løbet af 3–5 år.

I april 1965 gennemførte regeringen et forholdsvis restriktivt budget, som skulle begrænse den indenlandske efterspørgsel tilstrækkeligt til at give plads for en eksportstigning, og som skulle formindske udstrømningen af langfristet kapital med mindst 100 mill. £ om året. (Jfr. Økonomi og Politik, 1965, nr. 1, s. 81 f). Dette budget havde en vis, men dog ret beskeden virkning på udlandets tillid til sterling. Heller ikke Bank of Englands henstilling til forretningsbankerne om ikke at forøge deres udlån med mere end 5 pct. i den kommende 12-måneders periode havde nogen større virkning.

I maj 1965 optog England en ny kredit i Valutafonden, denne gang

på 1400 mill. $ (500 mill. £). Størstedelen heraf anvendes til tilbagebetaling af udestående kreditter under november-arrangementet. England havde dermed praktisk taget udtømt sine kreditmuligheder i Valutafonden. Englands vigtigste kreditmulighed var herefter en swapaftale med USA, som tillod England at trække indtil 750 mill. $ (ca. 268 mill. £).

I begyndelsen af juni 1965 benyttede regeringen de nogenlunde rolige forhold til at nedsætte diskontoen fra 7 pct. til 6 pct. Allerede i samme måned blussede valutakrisen imidlertid op på ny, og England måtte trække 129 mill. £ på kreditten i USA. I juli trak England yderligere 59 mill. £, og i løbet af august blev den resterende trækningsmulighed på 80 mill. £ opbrugt.

3.

På dette tidspunkt var der dog ved at ske en vending i udlandets indstilling til sterling, først og fremmest fordi regeringen i slutningen af juli havde gennemført yderligere restriktive foranstaltninger, herunder en skærpelse af reglerne for køb på afbetaling og større kontrol med private og offentlige investeringer.

Det var gennemførelsen af endnu et støttearrangement for sterling i begyndelsen af september, som endelig førte til et omslag i markedssituationen for sterling. Dette arrangement adskilte sig fra de foregående derved, at der ikke blev givet oplysninger om støttens form og størrelse. Formålet var nemlig først og fremmest at give Bank of England større mulighed for at kunne intervenere i valutamarkederne, og det mente man bedst kunne ske, hvis udenlandske spekulanter ikke havde kendskab til detaljer. Det antages

TABEL 2

Financieringen af U. K.'s betalingsbalanceunderskud

	1963	1964	1964				1965		
			1. kvt.	2. kvt.	3. kvt.	4. kvt.	1. kvt.	2. kvt.	3. kvt.
	i millioner £								
Basisbalancen	−57	−756	−142	−170	−249	−195	−130	28	−236
Fejl og udeladelser	−68	35	58	7	2	−32	−4	−19	19
Finansieret ved ændring i									
Guld- og valutareserver..	53	122	−1	−16	59	80	−5	−165	13
Mellemværende med IMF	5	359	–	−1	1	359	−6	503	
Sterling-indskud	150	−6	49	85	80	−220	−34	−169	
Andre forpligtelser i fremmed valuta	−23	218	39	59	90	30	172	−186	
Diverse	−60	28	−3	36	17	−22	3	8	
I alt	125	721	84	163	247	227	130	−9	217

Kilde: Bank of England: Quarterly Bulletin, December 1965, og Financial Times, 31. December 1965.

i almindelighed, at den samlede kreditmulighed beløb sig til ca. 1 milliard $, og at der var tale om forholdsvis korte kreditter. Støtten blev stillet til rådighed af den sædvanlige kreds af større centralbanker, idet dog Frankrig nægtede at deltage.

Siden denne støtteaktions gennemførelse har valutasituationen bedret sig meget. I de følgende måneder har det været muligt for England at foretage tilbagebetalinger på kreditten til USA, samtidig med at de officielle guld- og valutareserver er vokset, og samtidig med at sterling-kursen i forhold til dollar er steget til over pari.

Omslaget skyldes antagelig for en del, at betalingssædvanerne i udenrigshandelen er ved at normaliseres. Det har dog også været af betydning, at kapitalen er begyndt at strømme tilbage til England, selv om der endnu kun er tale om moderate beløb. Når denne tilbagestrømning har kunnet finde sted, til trods for at renten i England har været faldende og renten i udlandet stigende, skyldes det, at omkostningerne ved at kurssikre pengeanbringelser i England er faldet kraftigt.

4.

De økonomiske foranstaltninger, som endelig har ført til en stabilisering af valutareserverne og til en genskabelse af udlandets tillid til sterling, har samtidig bevirket, at den økonomiske ekspansion omtrent er sat i stå. Stigningen i bruttonationalproduktet i 1965 ligger væsentligt under stigningen i 1963 og 1964. Fra 1. til 2. kvartal 1965 var der endda tale om et fald, når der reguleres for sæsonbevægelser. I 3. kvartal synes der igen at have været en beskeden stigning, men der er ingen udsigt til nogen snarlig tilbagevenden til en hurtigere vækst. Industriproduktionen har været næsten konstant i hele 1965. I november 1965 lå indekset kun 1/2 pct. højere end et år før.

Ekspansionsperioden varede således kun ca. 2 år, før valutakrisen standsede den. Udviklingen minder på flere måder om forløbet af Englands forrige ekspansionspriode fra 1959 til 1961, som også var ganske kort, og som også blev standset af en valutakrise.

Det er overraskende, at afsvækkelsen endnu ikke har påvirket arbejdsløsheden, der tværtimod i slutningen af 1965 viste tendens til yderligere fald, og som i januar 1966 nåede ned på ca. 1,3 pct. Statistikken viser heller ikke endnu tegn på nedgang i antallet af ledige stillinger. Lønningerne er da også fortsat stigende. I året indtil oktober 1965 steg timelønssatserne med 7,4 pct., hvortil kommer en vis lønglidning.

Også priserne har vist stigende tendens. Detailpriserne lå i december 1965 ca. 4,5 pct. over niveauet et år før, men en stor del – måske 1/3 – af denne stigning er dog forårsaget af de forskellige foranstaltninger, som regeringen har gennemført siden efteråret 1964.

5.

Selv om der er skabt ro omkring sterling for tiden, er Englands betalingsbalanceproblem dog langtfra løst. Det sidste års økonomiske foranstaltninger synes efterhånden at have haft nogen indvirkning på betalingsbalancen. Navnlig synes eksporten at være steget stærkere end importen. For 1965 som helhed er eksporten steget med ca. 7 pct. i forhold til året før, medens importen kun er steget 1 pct. Denne udvikling har medført, at underskuddet på handelsbalancen er blevet halveret. Den ringe importstigning skyldes bl. a., at ekstratolden har formindsket importen med omkring 150–200 mill. £. Især i de sidste måneder af 1965 har forbedringen af handelsbalancen været tydelig. I december 1965 var der for første gang i lang tid overskud på handelsbalancen.

Betalingsbalanceudviklingen har dog været meget svingende. I 1. kvartal 1965 blev underskuddet på basisbalancen reduceret noget i forhold til det høje 1964-niveau, men det androg dog stadig 130 mill. £. I 2. kvartal fremkom der et lille overskud på basisbalancen, ikke mindst fordi de langfristede kapitalbetalinger i denne periode var omtrent i ligevægt. Opgørelsen for 3. kvartal var derefter skuffende. De langfristede kapitalbetalinger viste en nettoudgift på over 100 mill. £, og da underskuddet på de løbende poster også var stort, blev underskuddet på basisbalancen 236 mill. £. Det er næsten lige så meget som i 3. kvartal 1964, der har været det hidtil værste kvartal.

Tallene for 4. kvartal foreligger endnu ikke, men det er næppe sandsynligt, at underskuddet på basisbalancen for hele året bliver mindre end ca. 450 mill. £. Det er naturligvis en forbedring i forhold til underskuddet i 1964, der androg over 750 mill. £, men forbedringen er ikke så stor, at det styrker tilliden til, at det vil lykkes regeringen at nå sit offentligt proklamerede mål: at skabe ligevægt på basisbalancen inden udgangen af 1966.

6.

Det er imidlertid nødvendigt at løse betalingsbalanceproblemet inden længe. Den genoprettede tillid til sterling vil hurtigt forsvinde igen, hvis det ikke ser ud til, at England inden længe vil nå i hvert fald ligevægt på betalingsbalancen. Dertil kommer, at de optagne kreditter jo skal tilbagebetales. Størstedelen af disse kreditter er optaget hos Valutafonden, og de skal efter de almindelige regler tilbagebetales 3–5 år efter optagelsen, dvs. i årene 1967–1970. Det drejer sig om i alt 2400 mill. $ eller over 850 mill. £, dvs. at tilbagebetalingen vil kræve et overskud på betalingsbalancen på omkring 200 mill. £ om året i denne periode. Desuden har det sidste par år tydeligt vist, at en styrkelse af de engelske valutareserver er

TABEL 3

Engelske konjunkturtal

	1963	1964	1964				1965		
			1. kvt.	2. kvt.	3. kvt.	4. kvt.	1. kvt.	2. kvt.	3. kvt.
Nationalprodukt, sæsonudj., mill. 1958 £	23756	24982	6165	6237	6240	6340	6408	6315	
Industriproduktion, 1960=100, sæsonudj.	105	113	112	112	113	115	116	116	116
Detailomsætning, 1960=100, sæsonudj.	113	118	116	117	119	121	123	124	126
Arbejdsløse, 1000 ..	612	413	439	404	415	378	362	355	378
Ledige stillinger, 1000	196	317	294	309	321	342	378	395	379
Timeløn i industri, 1960=100	112,1	117,6	116,0	117,2	118,1	119,1	121,6	123,0	126,5
Engrospriser (ekskl. fødevarer), 1960=100	104,7	107,5	106,2	107,1	107,8	108,8	110,6	111,3	111,8
Forbrugerpriser, 1960=100	110,0	113,6	111,3	113,4	114,3	115,3	116,4	119,3	119,8

Kilde: OECD, Economic Indicators, January 1966.

meget påkrævet. En forøgelse af reserverne vil imidlertid kræve en yderligere stigning i betalingsbalanceoverskuddet.

Det var disse problemer, som var baggrunden for en rapport, som det uafhængige forskningsinstitut NIESR (National Institute of Economic and Social Research) udsendte i august 1965. Rapportens konklusion var, at der var grund til at tro, at betalingsbalancen kunne bringes i ligevægt ved udgangen af 1966, men kun på bekostning af stagnation i produktion og en stigning i arbejdsløsheden til ca. 2 1/2 pct. Hvis regeringen i denne situation ville forsøge at stimulere økonomien for at bringe arbejdsløsheden ned til 2 pct. og vækstraten op på ca. 3 1/2 pct., ville betalingsbalancen igen vise underskud. Efter instituttets opfattelse er det ikke acceptabelt at hæmme den økonomiske vækst så voldsomt, som det vil være nødvendigt for at oparbejde tilstrækkeligt store overskud på betalingsbalancen til tilbagebetaling af gælden til Valutafonden m. fl. Instituttet mener derfor, at England vil være nødt til at gennemføre kvantitative importrestriktioner e. l., hvis ikke udlandet vil gå med til en forlængelse af afdragstiden på Englands kreditter.

Tanken om en konsolidering af Englands kreditter til Valutafonden m. fl. har også været ventileret fra anden side. Når der endnu ikke er indledt forhandlinger om dette spørgsmål, skyldes det næppe, at den engelske

regering er uinteresseret, men snarere, at den ønsker at styrke sin forhandlingsposition ved at skabe ligevægt på betalingsbalancen, før den indlader sig på sådanne forhandlinger.

NIESRs vurdering af de økonomiske udsigter forekommer ret pessimistisk. Navnlig synes instituttet at tage det for givet, at der ikke kan ske en tilbagestrømning af kapital til England. Det er vel sandsynligt, at de udenlandske sterlingindskud ikke bliver genopbygget fuldud. En stor del af det engelske reservetab på i alt en milliard £ skyldes imidlertid forskydninger i de kommercielle kreditter. Som foran omtalt synes der allerede nu at være en tendens til en normalisering på dette område, og hvis det lykkes at styrke tilliden til sterling yderligere, vil denne bevægelse utvivlsomt fortsætte. Det vil medføre en særdeles kraftig forbedring af den engelske valutasituation.

I september 1965 offentliggjorde regeringen en plan (The National Plan), indeholdende en oversigt over regeringens opfattelse af udsigterne for Englands økonomi. Planen regner med en stigning i bruttonationalproduktet på 25 pct. fra 1964 til 1970, dvs. 3,8 pct. om året. For at nå frem til dette forholdsvis gunstige resultat forudsættes det, at det vil være muligt at forøge eksporten med 5 1/4 pct. om året og produktiviteten med 3,4 pct. om året. I den sidste halve snes år er eksporten kun steget ca. 3 pct. og produktiviteten 2–2 3/4 om året. Planen forudsætter også, at det vil være muligt at holde samme beskæftigelsesgrad i 1970 som i 1964, uden at dette fører til et efterspørgselspres, som bevirker underskud på betalingsbalancen, dvs. at regeringen går ud fra, at der inden 1970 er gennemført en effektiv pris- og indkomstpolitik.

7.

Der synes at være udbredt enighed om, at en effektiv pris- og indkomstpolitik er uomgængelig nødvendig for England. Målet for en sådan politik skulle være i en årrække at holde pris- og lønstigningerne nede på et niveau, som er væsentligt lavere end stigningerne i andre lande, således at Englands internationale konkurrenceevne kan genoprettes.

Allerede den nu afgåede konservative regering forsøgte at få en indkomstpolitik gennemført, og den nuværende regering har fortsat dette arbejde lige siden sin tiltræden. I december 1964 lykkedes det regeringen at få repræsentanter for fagforeninger og arbejdsgiverforeninger til at godkende en fælles udtalelse, hvori organisationerne gav tilsagn om at ville samarbejde med regeringen om gennemførelsen af en effektiv pris- og lønpolitik i England. I februar 1965 nedsatte regeringen derefter et pris- og indkomstråd (National Board for Prices and Incomes), som fik beføjelse til at undersøge alle prisstigninger, alle lønkrav og alle bevilgede lønforhøjelser. Rådet har ingen egentlig myndighed, men man håber ved offent-

liggørelse af rapporter at kunne lægge moralsk pres på parterne. Regeringen har siden udsendt en hvidbog om emnet, hvori den bl. a. erklærer, at en gennemsnitlig indkomststigning på 3–3 1/2 pct. om året vil være forenelig med prisstabilitet.

I september 1965 meddelte regeringen, at den agtede snarest at gennemføre en lovgivning, hvorefter forhøjelser af priser og lønninger skulle anmeldes til pris- og indkomstrådet, inden de blev sat i kraft. Indtil videre har regeringen dog etableret en frivillig ordning efter de samme retningslinier, men således at anmeldelserne behandles af komiteer med repræsentanter for arbejdsgiverorganisationer og fagforeninger.

I betragtning af opgavens vanskelighed er det ikke mærkeligt, at løn- og indkomstpolitikken endnu ikke er blevet effektiv. Selv med den bedste vilje fra alle parter vil det i øvrigt vare nogen tid, før allerede gennemførte pris- og lønstigninger arbejder sig igennem økonomien. Noget hurtigt resultat kan således under ingen omstændigheder ventes.

Regeringens økonomiske politik har haft held til at redde sterling fra en devaluering. Bortset herfra har resultaterne imidlertid ikke været særligt opmuntrende. Den økonomiske ekspansion er sat i stå, men uden at det er lykkedes at mindske efterspørgselspresset. I de første 8 måneder af 1965 er de samlede indkomster steget med ikke mindre end 8 pct. Så store indkomststigninger kan i det lange løb ikke undgå at føre til prisstigninger. Indtil nu synes det dog, som om regeringen har haft mere held med at holde priserne end indkomsterne nede, idet priserne i den sidste tid har været nogenlunde i ro. Dette skaber imidlertid et nyt problem, idet de stabile priser naturligvis betyder, at den reelle indkomststigning bliver større, end hvis priserne var steget.

Regeringen er naturligvis ikke tilfreds med denne udvikling, og den engelske finansminister har åbent udtalt, at hvis den hurtige indkomststigning bringer genskabelsen af ligevægten på betalingsbalancen i fare, så vil regeringen ikke tøve med at gennemføre de nødvendige foranstaltninger til neutralisering af indkomststigningen.

Regeringen håber dog utvivlsomt, at det vil lykkes for den at holde såvel priser som indkomster nogenlunde i ro i den kommende tid. Tiden vil vise, om dette håb er berettiget.

Den økonomiske situation i USA.

1.

Den nuværende ekspansionsperiode i USA indledtes i begyndelsen af 1961 og har således nu varet i 5 år. Det er den længste opgangsperiode, som USA har oplevet i fredstid. Udviklingen indtil udgangen af 1964 er

beskrevet i Økonomi og Politik, 1964, nr. 4, s. 365 f. Hovedvægten vil derfor her blive lagt på ændringerne i det sidste års tid.

Ekspansionen er fortsat med uformindsket styrke i 1965. Siden 1963 er bruttonationalproduktet vokset med omkring 10 milliarder $ pr. kvartal til 677 milliarder $ i 3. kvartal 1965 (sæsonudjævnede årsratetal).

Der foreligger endnu ikke en endelig opgørelse af bruttonationalproduktet i 4. kvartal 1965, men der er grund til at tro, at væksten er fortsat. Den samlede efterspørgsel er utvivlsomt steget. Det private forbrug er i 2. halvår 1965 blevet stimuleret bl. a. ved nedsættelse af visse afgifter i juni og ved højere sociale betalinger. De private investeringer blev i efteråret 1965 anslået til at ville stige med over 13 pct. fra 1964 til 1965. Statens efterspørgsel er givet også vokset, især i forbindelse med væksten i militærudgifterne.

I henhold til et foreløbigt skøn ventes bruttonationalproduktet at ville andrage omkring 675 milliarder $ for 1965 som helhed. Det er en stigning på ca. 7,5 pct. i forhold til 1964. Målt i faste priser er stigningen ca. 5,5 pct.

Der er al mulig grund til at tro, at ekspansionen vil fortsætte, i hvert fald i 1966. Den kraftige efterspørgselsstigning, som på grund af krigen vil komme fra staten, skulle være tilstrækkelig til at sikre en fortsat stigning. Situationen vil naturligvis forandres radikalt, dersom der pludselig skulle blive fred i Vietnam, men det må anses for givet, at den amerikanske regering i så fald både kan og vil gennemføre andre ekspansive forholdsregler.

2.

I årene indtil 1964 medførte ekspansionen kun en meget langsom nedgang i arbejdsløsheden og i mængden af uudnyttet kapacitet. Endnu i 1. halvår 1964 var arbejdsløsheden over 5 pct., men i december 1965 var den faldet til 4,1 pct. – den laveste arbejdsløshedsprocent i 9 år. I enkelte områder er der allerede tegn på arbejdskraftmangel. Det ventes at arbejdsløsheden vil formindskes yderligere i 1966, bl. a. fordi hæren vil lægge beslag på størstedelen af tilgangen af mandlig arbejdskraft.

Industriproduktionen er fra 3. kvartal 1964 til 3. kvartal 1965 vokset med 7,5 pct. Det er lidt hurtigere end væksten i industriens kapacitet. Den gennemsnitlige kapacitetsudnyttelse er derfor steget fra ca. 88 pct. i 1. halvår 1964 til ca. 90 pct. i 1. halvår 1965. Det antages i almindelighed, at industrien selv foretrækker at arbejde med en udnyttelsesgrad på omkring 92 pct.

Med faldende arbejdsløshed og stigende kapacitetsudnyttelse kan det ikke undre, at de første tegn på et pres på lønninger og priser er begyndt at vise sig.

Forbrugerpriserne er i det sidste år (til november 1965) steget med

TABEL 4

Amerikanske konjunkturtal

	1963	1964	1964				1965		
			1. kvt.	2. kvt.	3. kvt.	4. kvt.	1. kvt.	2. kvt.	3. kvt.
Nationalprodukt, sæsonudj. årsrate, mrd. $	589,2	628,7	614,0	624,2	634,8	641,1	656,4	665,9	677,5
Industriproduktion, sæsonudj., 1960=100	114,4	121,7	118,3	121,0	123,1	124,3	128,3	130,4	132,5
Detailomsætning, sæsonudj., mrd. $	20,54	21,80	21,25	21,65	22,15	21,94	23,01	23,18	23,69
Arbejdsløshed, sæsonudj., pct. .	5,7	5,2	5,4	5,3	5,1	5,0	4,8	4,7	4,5
Timeløn i industri, 1960=100	109	112	111	112	113	113	115	116	116
Engrospriser, 1960=100	100,0	100,4	100,3	100,0	100,6	100,6	100,9	101,9	102,6
Forbrugerpriser, 1960=100	103,5	104,9	104,5	104,7	105,0	105,4	105,6	106,4	106,8

Kilde: OECD, Main economic indicators, January 1966.

1,7 pct. I de foregående 5 år har prisstigningen kun andraget ca. 1,3 pct. om året. Engrospristallet, som har været næsten stabilt i mange år, er samtidig steget med godt 2 pct. Målt med en international målestok må prisstigningerne siges at have været meget beskedne, men de har alligevel voldt en del uro i USA.

Regeringen har efter evne forsøgt at modvirke tendenserne til prisstigning. I mangel af egentlig myndighed på dette område har regeringen udnyttet sin position som storaftager af industriens produkter. Med et forsvars- og rumforskningsbudget på omkring 60 milliarder $ årlig, er det klart, at salget til staten er af helt afgørende betydning for mange industrigrene. Mange virksomheder vil derfor meget vanskeligt kunne handle mod regeringens ønsker. Et eksempel på regeringens anvendelse af denne position har man set i forbindelse med forhøjelsen af stålpriserne. I begyndelsen af januar 1966 forhøjede et par af de store stålværker deres priser på bygningsstål med 4 pct., og det ventedes almindeligt, at de øvrige stålværker hurtigt ville følge efter. Regeringen fandt ikke, at der var rimelig grund til disse prisforhøjelser, eftersom den for nylig afsluttede lønaftale ikke havde medført større lønforhøjelser, end produktivitetsstigningen skulle kunne dække. Regeringen meddelte derfor, at stålværker, som forhøjede priserne, ikke ville få del i leverancerne til staten. Følgen blev, at de øvrige stålværker meddelte, at de kun ville foretage en væsentlig mindre

prisforhøjelse (som regeringen senere meddelte, at den kunne godkende), og at de stålværker, som allerede havde forhøjet priserne, igen satte dem noget ned.

Regeringen har på lignende måde bremset prisforhøjelser på aluminium og kobber ved at true med at sælge store mængder af statens beredskabslagre til den hidtil gældende pris. Selv om regeringen således har haft held til at bremse visse prisforhøjelser, er det dog klart, at en sådan selektiv prispolitik har sine begrænsninger. Navnlig er dens effekt jo begrænset til nogle få nøgleindustrier.

Timelønnen i industrien er fra november 1964 til november 1965 vokset med 3,5 pct. Det er lidt mere end den grænse på 3,2 pct., som regeringens økonomiske rådgivere (Council of Economic Advisers) har sat som forenelig med bevarelsen af stabile priser. Det ser imidlertid ud til, at produktivitetsstigningen har været større end anslået, idet lønomkostningerne pr. produceret enhed har været næsten konstante i det sidste års tid. Lønstigningerne må således siges at have været meget moderate. En af årsagerne hertil er, at der hele tiden har været en reserve af arbejdsløse. Tiden vil vise, om det vil være muligt at fastholde den rolige lønudvikling, hvis arbejdsløsheden skulle falde yderligere.

3.

I løbet af 2. halvår 1965 begyndte de stigende udgifter til krigen i Vietnam at påvirke den økonomiske situation. Der findes ingen opgørelse over de løbende krigsudgifter, men det anslås, at de samlede udgifter til forsvaret i indeværende finansår (1/7 1965–30/6 1966) vil vokse med i hvert fald 3–4 milliarder $. Denne ekstra stimulans er kommet på et tidspunkt, hvor den økonomiske aktivitet i forvejen var høj.

I løbet af 1965 voksede efterspørgslen efter kredit kraftigt. Bankernes udlån steg med 20 pct., og efterhånden havde bankerne udnyttet deres udlånsmuligheder. En fortsættelse af udlånsforøgelsen i det hidtidige tempo kunne derfor kun ske, hvis centralbanken (Federal Reserve) var villig til at stille stigende beløb til bankernes rådighed. På et tidspunkt, hvor økonomien arbejdede nær kapacitetsgrænsen, og hvor militæret lagde beslag på stigende mængder af produktion og arbejdskraft, anså Federal Reserve det for uholdbart at medvirke til en kraftig likviditetsforøgelse, som formentlig ville føre til højere priser.

For at dæmpe det stigende lånepres besluttede Federal Reserve derfor den 6. december 1965 at forhøje diskontoen fra 4 til 4 1/2 pct. Det blev understreget, at det ikke var tanken at søge den eksisterende långivning begrænset, men kun at formindske efterspørgslen efter yderligere lån.

Samtidig med diskontoforhøjelsen ændredes den såkaldte »Regulation Q«, der indeholder regler om den maksimale rente, som de private banker

må betale for indskud. Den maksimale rente af indskud på mere end 30 dages opsigelse blev forhøjet fra 4 1/2 pct. til 5 1/2 pct.

Begivenhederne omkring denne diskontoforhøjelse illustrerer i øvrigt udmærket såvel den amerikanske centralbanks uafhængige stilling som den åbenhed, hvormed sådanne politiske beslutninger drøftes i USA. Umiddelbart efter diskontoforhøjelsen erklærede præsident Johnson, at Federal Reserve var uafhængig af regeringen og derfor kunne ændre diskontoen, som den ville, men at han – som de fleste amerikanere – beklagede enhver forhøjelse af renten, og at han navnlig beklagede, at beslutningen var blevet truffet, før regeringens budgetforslag for det kommende finansår var blevet forelagt i januar 1966. Det viste sig, at der var flere medlemmer af centralbankens ledelse (Federal Reserve Board), som var af samme opfattelse som præsidenten. I den pressemeddelelse, som Federal Reserve udsendte om diskontoforhøjelsen, anførtes det udtrykkeligt, at 3 af ledelsens 7 medlemmer havde stemt imod forhøjelsen, fordi de ikke mente, at der var nogen overhængende fare for inflation. Få dage efter indkaldtes alle syv medlemmer til afhøring i en kongreskomité. Da sådanne afhøringer er offentlige, har offentligheden fået mulighed for at lære hvert enkelt medlems begrundelse for at have stemt for eller imod.

4.

I sit »State of the Union«-budskab i januar 1966 oplyste præsident Johnson, at statsudgifterne i det kommende finansår (1/7 1966–30/6 1967) ville vokse til 112,8 milliarder $, først og fremmest som følge af, at udgifterne til krigen i Vietnam antoges at ville stige med ca. 5,8 milliarder $. Til gengæld ville stigningen i alle andre statsudgifter blive holdt nede på 0,6 milliarder $.

Alligevel er den samlede udgiftsstigning så stor, at administrationen har fundet det nødvendigt at foreslå indtægterne suppleret med nye skatter. Den forslåede skatteforhøjelse i det kommende finansår andrager 4,9 milliarder $. Da udgiftsstigningen jo allerede er begyndt, foreslås skatterne i resten af indeværende finansår samtidig forhøjet med 1,3 milliarder $.

Størstedelen af skatteforhøjelsen har administrationen tænkt sig skulle have form af en fremskyndelse af betalingen af selskabsskatterne. Det ekstra provenu af denne fremskyndelse anslås til 1 milliard $ i 1. halvår 1966 og 3,2 milliarder $ i næste finansår. Blandt de øvrige forslag kan nævnes tilbagekaldelse af tidligere vedtagne nedsættelser af afgifter på biler og telefonsamtaler.

Med disse forhøjelser vil indtægterne stige til 111 milliarder $, og underskuddet bliver derfor kun 1,8 milliarder $ – det laveste i flere år.

Når administrationen har valgt at søge statsindtægterne forøget netop ved hjælp af en fremskyndelse af betalingen af selskabsskatter, skyldes det

måske, at en sådan fremskyndelse hurtigt vil medføre, at virksomhederne får færre midler til overs til investeringer. Regeringen håber øjensynligt på denne måde at kunne dæmpe investeringerne, der for tiden vokser med ca. 15 pct. om året, og derigennem bidrage til en reduktion af den samlede efterspørgsel.

5.

Et af de problemer, som de amerikanske myndigheder endnu ikke har været i stand til at løse, er uligevægten på betalingsbalancen. USA har næsten uafbrudt siden den 2. verdenskrig haft underskud på betalingsbalancen. I mange år var dette underskud velset både i USA og i andre lande, fordi det tillod omverdenen at forøge sin internationale likviditet

TABEL 5

USAs betalingsbalance

	1963	1964	1964				1965	
			1. kvt.	2. kvt.	3. kvt.	4. kvt.	1. kvt.	2. kvt.
	i milliarder $							
Eksport	22,1	25,3	6,1	6,1	6,4	6,7	5,6	6,8
Import	17,0	18,6	4,4	4,6	4,7	4,9	4,7	5,5
Handelsbalance .	5,1	6,7	1,7	1,5	1,7	1,8	0,9	1,3
Militærudgifter .	−2,3	−2,1	−0,5	−0,5	−0,5	−0,5	−0,5	−0,5
Indtægt af investeringer	3,4	4,1	1,1	1,1	1,0	0,9	1,2	1,3
Andre tjenesteydelser	−0,3	−0,1	−0,1	−0,1	–	–	−0,1	−0,1
Løbende poster i alt	5,9	8,6	2,2	1,9	2,2	2,2	1,5	2,0
Statslige gaver og lån	−3,8	−3,6	−0,8	−0,9	−0,9	−1,0	−0,8	−1,0
Amerikanske private investeringer:								
Direkte investeringer	−2,0	−2,4	−0,5	−0,5	−0,6	−0,8	−1,2	−0,9
Andre langfristede	−1,7	−2,0	−0,3	−0,3	−0,6	−0,8	−0,7	0,1
kortfristede ...	−0,8	−2,1	−0,6	−0,5	−0,4	−0,6	0,3	0,5
Andre kapitalbet., m. v.	−0,9	−1,4	−0,5	−0,4	−0,5	−0,6	−0,2	−0,5
I alt (Balance on regular transactions)	−3,3	−3,1	−0,4	−0,5	−0,6	−1,6	−0,8	0,1

Kilde: OECD: Economic Surveys, USA, December 1965.

ved at købe guld og opsamle kortfristede dollartilgodehavender. Efterhånden som betalingsbalanceunderskuddet fortsatte, medførte en begyndende tvivl om dollarens stabilitet på længere sigt, at mange lande ønskede at lade en større del af deres reservetilvækst få form af en forøgelse af guldbeholdningen. Resultatet blev, at USAs guldbeholdning faldt så kraftigt, at de amerikanske myndigheder i de senere år flere gange har set sig nødsaget til at gribe ind for at søge underskuddet bragt ud af verden.

Betalingsbalanceunderskuddet er ikke udtryk for, at USA står svagt i forhold til udlandet. USA har et meget stort overskud på handelsbalancen, og selv de stigende turistudgifter kan ikke hindre, at også de andre løbende betalinger til og fra udlandet giver overskud. Selv når USAs store udgifter til støtte til fremmede lande medregnes, er der tale om et overskud på de samlede løbende betalinger. Når der tales om betalingsbalanceunderskud, drejer det sig derfor om den såkaldte »Balance on regular transactions«, der foruden de løbende betalinger også omfatter langfristede kapitalbetalinger og kortfristede amerikanske kapitalbetalinger til udlandet. Det er den enorme amerikanske kapitaleksport, som er årsag til underskuddet. USA har i mange år foretaget meget store kapitalinvesteringer i udlandet. Disse investeringer har haft mange former: Udenlandske emissioner af dollar-obligationer i USA, amerikanske bankers kreditter til udlandet og – ikke mindst – amerikanske virksomheders direkte investeringer i udlandet.

USAs betalingsbalanceunderskud er således ensbetydende med, at landets udenlandske aktiver bliver større og større. Reelt er der i de senere år sket det, at USA har finansieret sine investeringer i udlandet dels ved overskuddet fra de løbende betalinger, dels ved salg af guld og ved forøgelse af sin kortfristede gæld til udlandet (modsvarende udlandets likvide tilgodehavender i USA). Da de amerikanske investeringer i udlandet er særdeles profitable, medens udgiften på de udenlandske investeringer i USA er beskeden, er USAs nettoindtægt af udenlandske investeringer vokset stærkt i de senere år, og er efterhånden næsten af samme størrelse som eksportoverskuddet.

I lang tid afviste den amerikanske regering at gribe ind for at begrænse den private kapitaludstrømning. Man søgte i stedet for at forbedre betalingsbalancen ved at stimulere eksporten ved hjælp af bedre kreditmuligheder m. m., ved at begrænse turistudgifterne ved at opfordre befolkningen til at »se USA først« osv. Da kapitaludstrømningen i første halvdel af 1963 voksede meget kraftigt, navnlig som følge af mange emissioner af udenlandske obligationslån i USA, besluttede regeringen dog at handle. I juli 1963 fremsattes derefter forslag om en renteudligningsskat (interest equalization tax) på udenlandske obligationer og aktier, som solgtes til amerikanere. Skatten, som androg op til 15 pct. af den pålydende værdi, havde den virkning at fordyre optagelse af lån i USA med ca. 1

pct. De underudviklede lande blev undtaget fra skatten, men disse lande var alligevel ikke i stand til at rejse nævneværdige beløb på markedet. Af større betydning var det, at Canada, som er meget stærkt afhængig af USAs kapitalmarked, også blev undtaget. Loven havde oprindelig gyldighed til udgangen af 1965, men er siden blevet forlænget og løber nu foreløbig til udgangen af 1967.

Renteudligningsskatten havde for så vidt den ønskede virkning, som de udenlandske emissioner i USA blev kraftigt reduceret. Det viste sig dog hurtigt, at kapitaleksporten i stedet for tog andre former, i 1964 ikke mindst som korte bankkreditter, som var undtaget skatten. Samtidig viste de direkte investeringer tendens til yderligere stigning.

Den amerikanske regering gennemførte derfor i februar 1965 en række foranstaltninger for at begrænse kapitaludstrømningen. De private banker blev anmodet om ikke at forøge udlånene til udlandet med mere end 5 pct. i 1965. Samtidig blev 500 private virksomheder, udvalgt efter størrelsen af deres udenlandske forretninger, anmodet om at nedbringe deres valutaudgifter ved at forøge eksporten, hjemtage likvide midler fra udlandet, begrænse valutaforbruget ved at søge investeringer i udlandet finansieret i udlandet osv. Der er i princippet kun tale om henstillinger og om frivilligt samarbejde, men frivilligheden er dog udbygget med en efter amerikanske forhold omhyggelig kontrol, baseret på regelmæssige indberetninger.

Straks efter henstillingerne standsede kapitaludstrømningen fra bankerne – en overgang var der endda tale om, at lånene blev nedbragt noget. Det har dog nok været en vigtig medvirkende årsag hertil, at bankerne på grund af den stærke indenlandske kreditefterspørgsel ikke havde midler at låne til udlandet. Virkningen af henstillingerne til erhvervsvirksomhederne var mindre opmuntrende. Der kom ganske vist en éngangsvirkning, da nogle virksomheder hjemførte likvide midler fra udlandet, men en hurtig forøgelse af eksporten har tilsyneladende ikke været mulig, og virksomhederne synes ikke tilbøjelige til at nedskære deres investeringsprogrammer. Nogle virksomheder har dog søgt at reducere valutaudgiften ved deres direkte investeringer i udlandet, bl. a. ved at emittere obligationslån på det europæiske marked. Da det europæiske obligationsmarked er ret snævert, vil det dog selv i bedste fald ikke være muligt at rejse beløb, som vil være af virkelig betydning for betalingsbalancen. Samtidig har de amerikanske emissioner den uheldige sidevirkning, at det europæiske obligationsmarked næsten blokeres for de traditionelle låntagere på dette marked. De verdenskendte amerikanske virksomheder bliver nemlig anset for væsentligt mere kreditværdige end de sædvanlige låntagere (europæiske og japanske virksomheder, mindre stater, store byer etc.).

På lidt længere sigt er der vel håb om, at foranstaltningerne vil have

en vis virkning, men foreløbig er der ikke meget, som tyder på, at det i væsentlig grad er lykkedes at begrænse den vigtigste post: de direkte investeringer i udlandet. Da regeringen i december 1965 forlængede foranstaltningerne, blev reglerne for de direkte investeringer derfor skærpet, idet det blev fastsat, at en virksomheds kapitalbetalinger til finansiering af direkte investeringer i udlandet i 1965 og 1966 i gennemsnit ikke måtte overstige 135 pct. af de gennemsnitlige investeringer i 1962–64. Samtidig udvidedes kredsen af firmaer, som er underkastet denne kontrol, med 400 til i alt 900. Regeringen venter, at disse bestemmelser vil formindske valutaudgiften ved direkte investeringer i udlandet med ca. 1 milliard $ i 1966.

Det blev samtidig fastsat, at bankernes udlån til udlandet i 1965 kun måtte forøges med yderligere 4 pct. Da bankerne langtfra har udnyttet den tilladte udlånsforøgelse i 1965, har de mulighed for at udvide deres lån til udlandet tilsvarende mere i 1966.

Ifølge foreløbige beregninger skulle underskuddet på betalingsbalancen for 1965 være faldet til ca. 1,3 milliarder $ mod ca. 2,8 milliarder $ i 1964. Faldet skyldes tilsyneladende først og fremmest en reduktion af de private bankers og erhvervsvirksomheders investeringer i udlandet som følge af regeringens midlertidige forholdsregler.

Det er vanskeligt at bedømme udsigterne for betalingsbalancen i 1966. Det er vel sandsynligt, at regeringens betalingsbalanceprogram vil have held til at reducere valutaforbruget ved de direkte investeringer i udlandet m. v. Den højere rente i USA skulle også hjælpe til bedre balance, idet den vil virke i retning af at forskyde kapitalplaceringer til USA, men dens betydning reduceres dog af, at renten på de fleste udenlandske kapitalmarkeder også har været stigende.

Der er også faktorer, som trækker i retning af en forringelse af betalingsbalancen. Først og fremmest er det sandsynligt, at den indenlandske efterspørgsel vil blive forøget kraftigt, og dette vil antagelig medføre, at importen stiger mere end eksporten. Det forekommer også sandsynligt, at de amerikanske banker igen vil forøge deres udlån til udlandet, og som nævnt ovenfor har de selv efter restriktionernes indførelse ret til en ret stor forøgelse af udlånene til udlandet.

Resultatet af disse og mange andre faktorer er vanskeligt at forudse, men det forekommer dog i hvert fald ikke sandsynligt, at USA skulle være i stand til at nå frem til ligevægt på betalingsbalancen i 1966.

H. D.

21. 1. 1966.

POLITISK KRONIK

UDLANDET

Oktober 1965

1. – Fra Djarkarta meldes, at et kupforsøg, udgået fra en bevægelse, der kalder sig »Bevægelsen af 30. september« og ledet af oberst Untung, chefen for præsident Sukarnos livgarde, er afværget ved modaktion af loyale tropper under forsvarsminister, general Nasution. Ifølge oberst Untung var formålet at komme et komplot mod Sukarno af generaler i samarbejde med det amerikanske efterretningsvæsen (CIA) i forkøbet. Fra anden side hævdes, at det drejer sig om et kommunistisk forsøg på at tilrive sig magten. – 3. Sukarno meddeler i radioen, at han har situationen under kontrol. I de flg. dage finder der kommunist-fjendtlige demonstrationer sted, og kommunistiske funktionærer arresteres. – 11. Oberst Untung arresteres. – 18. Pekingregeringen beklager sig i en note over, at den indonesiske regering ikke har skredet ind mod de løgne og bagvaskelser af Kina, der er udspredt siden 1/10. – 25. Forsvarsminister Nasution kræver det kommunistiske parti forbudt og udrensning af alle kupdeltagerne af de væbnede styrker. – 27. Præsident Sukarno udtaler på en konference med lederne af de politiske partier med undtagelse af kommunisterne, at enhver, der var ansvarlig for »episoden« 30/9, skal straffes, men advarer samtidig mod en højrekurs.

2. – Den øverste sovjet har godkendt en lov, der betegner tilbagevenden til central ledelse af industrien gennem 28 nye ministerier, som overtager de funktioner, der er blevet udøvet af de regionale økonomiske råd, en af fhv. ministerpræsident Khrushchevs nyskabelser. Sovjetregeringen består herefter at ministerpræsidenten, første-viceministerpræsidenter, viceministerpræsidenter, 47 ministre og 15 kommissionsformænd samt ministerpræsidenterne i de 15 unionsrepublikker. Dmtri Poljanski udnævnes til første viceministerpræsident, og Nikolai Baibakov bliver viceministerpræsident og formand for statens planlægningskommission (gosplan). Endvidere bliver det kommunistiske partis generalsekretær, Leonid Brezhnev medlem af den øverste sovjets præsidium.

Den forenede arabiske Republiks premierminister, Ali Sabry, træder tilbage og udnævnes til vicepræsident og generalsekretær i den arabiske socialistiske union, landets eneste lovlige parti. Zakaria Mohieddin danner ny regering. Mahmoud Fawzi fortsætter som udenrigsminister.

3. – Ved guvernørvalget i 11 af Brasiliens 22 stater sejrer oppositionens kandidater i 8. – Fhv. præsident Juscelino Kubitschek vender tilbage fra Europa, hvor han har opholdt sig siden omvæltningen i 1964 (se 2/4 1964). – 27. Præsident Humberto Castelo Branco får ret til at suspendere parlamentets møder og til at erklære parlamentsmedlemmers mandat for ugyldigt. De politiske partier opløses. Sidste termin for næste præsidentvalg fastsættes til 3/10 1966, og præsidenten skal ikke som hidtil vælges af folket, men af parlamentet.

Ministerpræsident Castro meddeler, at hans tidligere industriminister Ernesto Guevara forlod Cuba i april for at drive revolutionær virksomhed andetsteds.

4. – Pave Paul VI har i New York en samtale med præsident Johnson og taler i FN's generalforsamling.

5. – Pakistan afbryder de diplomatiske forbindelser med Malaysia med den begrundelse, at Malaysias repræsentant i FN's sikkerhedsråd har indtaget en fjendtlig holdning over for Pakistan.

8. – Det norske storting (se 15/9) konstituerer sig med højremanden Bernt Ingvaldsen som ny førstepræsident efter Nils Langhelle, arbeiderpartiet, der bliver vicepræsident; Nils Hönsvald (a.) bliver præsident for odelstinget og venstres gruppeformand Bent Röiseland præsident for lagtinget. Röiseland bliver også formand for udenrigs- og konstitutionskomiteen og de 4 ikke-socialistiske partiers hovedordfører i stortinget. – 12. En ikke-socialistisk regering med Per Borten, senterpartiet, som statsminister overtager regeringsmagten. Ministeriet består af 6 repræsentanter for højre og 3 for hvert af mellempartierne venstre, senterpartiet og kristelig folkeparti. Ministrene er: John Lyng (h.) udenrigsminister, Ole Myrvoll (v.) finansminister, Helge Seip (v.) kommunal- og arbejdsminister, Kåre Willoch (h.) handelsminister, Kjell Bondevik (kr. f.) kirke- og undervisningsminister, Dagfinn Vårvik (sp.) løn- og prisminister, Egil Aarvik (kr. f.) socialminister, Håkon Kyllingmark (h.) samfærdselsminister, Bjarne Lyngstad (v.) landbrugsminister, Ragnhild Elisabeth Schweigaard Selmer (h.) justitsminister, Elsa Skjerven (kr. f.) familie- og forbrugerminister, Otto Grieg Tidemand (h.) forsvarsminister, Sverre Walter Rostoft (h.) industriminister, Oddmund Myklebust (sp.) fiskeriminister.

Forhandlinger i London mellem Rhodesias premierminister Ian Smith og premierminister Harold Wilson og andre medlemmer af den britiske regering om Rhodesias politiske fremtid ender uden resultat. – 12. FNs generalforsamling vedtager med 107 stemmer mod 2 (Portugal og Sydafrika) en opfordring til Storbritannien om med alle til rådighed stående midler at forhindre, at Rhodesia ensidig erklærer sig uafhængigt. Storbritannien deltager ikke i afstemningen. – 21.–26. Den 3. konference af stats- og regeringschefer i Organisationen for afrikansk Enhed finder sted i Accra. I en resolution om Rhodesiaspørgsmålet opfordres Storbritannien til om nødvendigt at overtage regeringsmagten i Rhodesia for at forhindre en ensidig uafhængighedserklæring. OAE bebuder magtanvendelse i tilfælde af en sådan erklæring. – 25.–30. Premierminister Wilson og Commonwealth-minister Arthur Bottomley forhandler i Salisbury med den rhodesiske regering. Wilson træffer også førerne for de afrikanske nationalister, der fastholder fuld ligeberettigelse for den afrikanske befolkning før en uafhængighedserklæring.

10. – Valget i Tyrkiet resulterer i en sejr for retfærdighedspartiet (almindeligt betragtet som en fortsættelse af Menderes' demokratiske parti), der under ledelsen af Suleyman Demirel har klart flertal blandt vælgerne og besætter 240 (1961: 138) af nationalforsamlingens 450 pladser. Det republikanske folkeparti får 134 (173) mandater. Det nationale parti får 31 og De republikanske bønders nationale parti 11 mandater. Desuden besætter partiet Det nye Tyrkiet 19 (65) pladser og Det tyrkiske arbejderparti 15 (0) pladser. – 22. Ved det nye parlaments sammentræden indgiver koalitionsregeringen under Urgüplü (se 13/2) sin afskedsbegæring. – 27. Suleyman Demirel danner ny regering, bestående af medlemmer af retfærdighedspartiet.

13. – Congos præsident Joseph Kasavubu afskediger ministerpræsident Moise Tshombe og overdrager til Evariste Kimba at danne ny regering. Dette sker 18/10.

14. – Kong Mohammed Zahir af Afghanistan overdrager den hidtidige ministerpræsident Mohammed Yusuf at danne parlamentarisk regering. Dette sker 25/10,

men 29/10 træder Yusuf tilbage af helbredsgrunde.

17. – Ved en ekstraordinær kongres beslutter det finske agrarforbund med stor majoritet at tage navneforandring til centerpartiet.

19. – Den nye tyske forbundsdag træder sammen og konstituerer sig med Eugen Gerstenmaier, CDU, som præsident (genvalg). – 20. Forbundsdagen vælger Ludwig Erhard til forbundskansler med 272 stemmer mod 200. – 26. Forbundskansler Erhard danner koalitionsregering af CDU/CSU og FDP, nemlig 13 CDU, 5 CSU og 4 FDP. Flertallet af ministrene var også ministre i Erhards foregående regering og beklædte de samme poster. Gerhard Schröder fortsætter som udenrigsminister og FDP-føreren Erich Mende som minister for altyske spørgsmål og forbundskanslerens stedfortræder.

Formanden for den folkerepublikanske bevægelse (MRP) Jean Lecanuet melder sig som kandidat ved det franske præsidentvalg 5/12 og nedlægger samtidig formandsposten. – 24. På det radikale partis kongres vælges René Billéres til formand efter Maurice Faure, hvis valgperiode er udløbet. Kongressen anbefaler ved præsidentvalget at stemme på ventrepartiernes kandidat François Mitterrand.

25. – Den indiske og den pakistanske regering hjemkalder deres højkommissær i henholdsvis Pakistan og Indien. – 30. Premierminister Lal Bahadur Shastri frakender FNs sikkerhedsråd retten til at blande sig i Kashmirs indre anliggender.

26. – Frankrig og Nigeria enes om at genoprette de diplomatiske forbindelser, der blev afbrudt i januar 1961 på grund af de franske kernevåbenforsøg i Sahara.

November 1965

1. – Sir John Coulson efterfølger Frank F. Figgures som EFTA's generalsekretær.

2. – Ved valget i Israel får parlamentet (Knesset) flg. sammensætning: Mapai og Ahdut Avoda i valgalliance 45 (ved opløsningen af Knesset 41) mandater, de liberale i alliance med Herut 26 (27), det nationalreligiøse parti 11 (12), Rafi (fhv. ministerpræsident Ben Gurions liste) 10 (8), Mapam 8 (9), uafhængige liberale (udskilt fra de liberale efter alliancen med Herut) 5 (7). Agudat Israel 4 (4), kommunister 4 (3 tilhørende det pro-kinesiske nye kommunistiske parti, 1 det pro-russiske israelske kommunistiske parti) (5), arabiske lister (i forbund med Mapai) 4 (4), Poalei Agudat Israel (Agudat Israels arbejderfløj) 2 (2), Haolam Hazeh 1 (–), andre 0 (1). Koalitionspartierne i Eshkols regering råder efter valget over 62 af Knessets 120 mandater.

Den 2. afro-asiatiske konference udsættes på ubestemt tid (se 15/6).

I Afghanistan danner Mohammed Hashim Maiwandwal regering (se 14/10).

4. – Præsident Charles de Gaulle meddeler, at han er kandidat ved præsidentvalget 5/12 (se 19/10) og opfordrer det franske folk til at stemme på sig; ellers vil der opstå kaos.

Pekinggregeringen protesterer mod kinafjendtlige demonstrationer i Indonesien, og 12/11 protesterer udenrigsminister Subandrio mod indonesienfjendtlig propagandakampagne i Kina. – 15. Det indonesiske parlament vedtager et forslag, der kræver forbud mod det kommunistiske parti og de med dette forbundne organisationer.

5. – FNs generalforsamling opfordrer Storbritannien til med alle midler, incl.

militære, at forhindre, at Rhodesia erklærer sig uafhængig. – 11. Premierminister Ian Smith proklamerer Rhodesias uafhængighed, idet han erklærer, at Rhodesia vil forblive loyal mod den britiske krone. Guvernør Sir Humphrey Gibbs erklærer i dronningens navn regeringen for afsat. Regeringen proklamerer en forfatningsændring, hvorefter guvernøren afløses af en generalguvernør, udnævnt af dronningen og godkendt af regeringen; sker udnævnelsen ikke inden 14 dage, udnævner regeringen selv en regent. Premierminister Harold Wilson betegner i underhuset uafhængighedserklæringen som en oprørshandling mod kronen, og den britiske regering indleder omfattende økonomiske sanktioner. Premierminister Verwoerd erklærer, at Sydafrika vil opretholde normale forbindelser med Rhodesia. – 12. FNs sikkerhedsråd behandler efter anmodning af den britiske regering Rhodesiaspørgsmålet. Udenrigsminister Michael Stewart opfordrer alle stater til diplomatisk og økonomisk boycot af Rhodesia. Med 10 stemmer (Frankrig undlader at stemme) fordømmer sikkerhedsrådet det hvide mindretals uafhængighedserklæring og opfordrer alle stater til ikke at anerkende Rhodesias ulovlige myndigheder og at unddrage det enhver støtte. Frankrig begrunder sin stilling med, at oprøret er et indre britisk anliggende, men er i øvrigt af samme opfattelse som de andre medlemmer af sikkerhedsrådet. – 17. I sikkerhedsrådet erklærer udenrigsminister Stewart, at situationen i Rhodesia ikke er en trussel mod freden, som retfærdiggør militær intervention. De indbudte repræsentanter for afrikanske stater kræver anvendelse af militærmagt over for Rhodesia. – Præsident Kenneth Kaunda, Zambia, anmoder den britiske regering om at sende tropper til beskyttelse af Karibadæmningen ved grænsen mellem Zambia og Rhodesia; hvis anmodningen ikke imødekommes, vil Zambia bede andre lande om hjælp. – I Rhodesia udnævnes vicepremierminister Clifford Dupont til fg. guvernør. – 20. Sikkerhedsrådet vedtager med 10 stemmer (Frankrig undlader at stemme) en resolution, der opfordrer Storbritannien til at gøre en ende på oprøret i Rhodesia og sikre Rhodesias indbyggere selvbestemmelsesret. Alle stater opfordres på ny til ikke at optage diplomatiske forbindelser med det illegale regime i Rhodesia. – 25. Udenrigsminister Nogueira oplyser, at Portugal ikke vil deltage i økonomiske sanktioner mod Rhodesia.

6. – Det hvide Hus meddeler, at en amerikansk-cubansk overenskomst om ordningen af cubaneres udrejse til USA er trådt i kraft.

7. – Ved valget i Portugal besættes samtlige 130 pladser i den rådgivende nationalforsamling af medlemmer af ministerpræsident Salazars nationale union. Forinden valget har oppositionens 40 kandidater trukket sig tilbage. Valgdeltagelsen opgives til 74,1 pct.

Præsident Félix Houphouet-Boigny, Elfenbenskysten, genvælges uden modkandidat for en ny 5 års periode.

8. – Ved valget i Canada – det femte i løbet af 8 år – lykkes det ikke den liberale regering under Lester B. Pearson at opnå flertal i underhuset. De liberale får 131 mandater af i alt 265 mod hidtil 129, de progressive konservative under J. Diefenbaker 97 (96), Det nye demokratiske Parti under T. C. Douglas 21 (18), Robert Thompsons Social Credit 5 (9) og det særlige Social Credit parti (Créditistes) i Quebec under Raul Canuette 9 (13). Endvidere vælges 2 (hidtil 0) uafhængige. – 11. Finansminister Walter Gordon, der var formand for det liberale partis valgkampagne, indgiver sin afskedsbegæring, fordi han havde tilrådet premierminister Pearson at udskrive valg.

9. – En lov om afskaffelse af dødsstraffen i England træder i kraft.

10. – Fhv. præsident Kubitschek (se 3/10) forlader på ny Brasilien af frygt for at blive arresteret.

14. – Parlamentet i Congo (Léopoldville) vedtager et mistillidsvotum til Evariste Kimbas regering. – 15. Præsident Kasavubu anmoder Kimba om at prøve at danne ny regering. – 25. Chefen for hæren, general Joseph Mobutu, afsætter præsident Kasavubu og overtager selv præsidentembedet. Kommandoen over hæren overtages af generalmajor Louis Bobozo, og til ministerpræsident udnævnes oberst Léonard Mulamba, der får til at opgave at danne en regering repræsenterende alle regioner i Congo. – 28. Mulamba danner regering med Justin Bomboko som udenrigsminister. Præsident Mobutu leder selv forsvarsministeriet.

15. – En talsmand for det amerikanske udenrigsministerium tager stilling til pressemeddelelser, hvorefter USA i sommeren 1964 har afvist fredstilbud fra Nord Vietnam. – De amerikanske styrker i Vietnam tæller nu 161.000 mand, og desuden er 18.000 mand fra Sydkorea og 1900 fra Australien og New Zealand stationeret i Vietnam. – 28.–29. Under en rejse i Vietnam udtaler forsvarsminister Robert S. McNamara, at Hanoi forstærker sin infiltration og aggression, hvorfor der foreståar en langvarig krig. Han bebuder yderligere forøgelse af de amerikanske styrker i Vietnam.

Den konstituerende forsamling i Sudan vedtager at opfordre regeringen til at udstede forbud mod det kommunistiske parti.

17. – Ved en afstemning i FNs generalforsamling om en resolution, hvorefter den kinesiske folkerepublik anerkendes som Kinas eneste retmæssige repræsentant i FN, afgives 47 stemmer (de kommunistiske og blokfrie stater samt Danmark, Frankrig, Norge og Storbritannien) for og 47 stemmer imod; 20 (blokfrie stater samt Holland, Portugal og Island) undlader at stemme. Hermed er forslaget bortfaldet.

19. – På en konference i London er der opnået enighed om, at Britisk Guiana 26/5 1966 bliver uafhængig stat inden for Commonwealth.

23. – FNs sikkerhedsråd vedtager med 7 stemmer en resolution, der opfordrer alle stater til at tage afstand fra enhver hjælp til Portugal, som kan sætte dette land i stand til at fortsætte sin undertrykkelsespolitik mod befolkningen i de områder, der står under dets forvaltning. Frankrig, Holland, Storbritannien og USA undlader at stemme.

Premierminister Lal Bahadur Shastri meddeler, at han har erklæret sig rede til at antage et forslag fra Sovjetregeringen om et møde med Pakistans præsident Ayub Khan i Tashkent om forholdet mellem de to lande i almindelighed. Indien ser sig imidlertid ikke i stand til at forhandle med Pakistan om Kashmir. – 25. meddeler Pakistans udenrigsminister Bhutto, at Ayub Khan også er gået med til et sådant møde.

24. – Informationsminister Peyrefitte meddeler, at præsident de Gaulle har erklæret, at der er tegn på, at de betingelser, der i sin tid stod i vejen for Storbritanniens tilnærmelse til kontinentet, er i færd med at afsvækkes.

26. – Den første franske satellit bringes i bane omkring jorden fra basen Hammaguir i Sahara.

27. – Dahomeys præsident Sourou Migan Apithy afsættes efter stridigheder med ministerpræsident Justin Ahomadegbe-Tometin, der midlertidigt overtager præsidentens funktioner. – 29. Hæren under general Christoph Soglo erklærer Apithy og Ahomadegbe for afsat, og parlamentets præsident Tahirou Congacou danner provisorisk regering.

29. – Præsident Kekkonen gør sig i et foredrag til talsmand for en traktat mellem Norge og Finland, der skal forhindre krigshandlinger mellem stormagterne i grænseområdet mellem de to lande (»nordkalotten«). Norge skal formå medlemmerne af NATO til ikke at angribe Sovjetunionen over Nordskandinavien, medens Finland på grundlag af venskabs- og bistandspagten med Sovjetunionen skal ud-

virke en lignende garanti fra Sovjetunionens side mod angreb på Norge over finsk territorium. – 30. Formanden for stortingets udenrigs- og konstitutionskomite Bent Röiseland udtaler forbavselse over, at Kekkonen er gået ind på forhold, som berører Norge, uden på forhånd at have haft kontakt med norske myndigheder, og erklærer, at Norge må holde sig til den hidtil fulgte politik.

December 1965

2. – Mellem Storbritannien og Zambia er sluttet overenskomst, hvorefter en britisk jagereskadrille stationeres i Zambia. Premierminister Harold Wilson oplyser, at der forhandles om afsendelse af en britisk infanteribataljon til Zambia. De britiske styrker i Zambia har ordre til at respektere den rhodesiske grænse. – 5. I Addis Abeba har en udenrigsministerkonference i OAE vedtaget, at medlemsstaterne skal afbryde de diplomatiske forbindelser med Storbritannien, såfremt den britiske regering ikke inden 15/12 har nedkæmpet de rhodesiske oprørere og genoprettet lov og orden. – 15. Guinea og Tanzania afbryder forbindelsen med Storbritannien. Indtil 19/12 har 7 andre afrikanske stater fulgt eksemplet: Den forenede arabiske Republik, Ghana, Sudan, Mali, Congo (Brazzaville), Mauretanien og Algeriet. – 17. Den britiske regering indfører efter rådslagning med USA embargo på olietilførsler til Rhodesia. 19/12 etableres luftbro fra Dar es Salaam for transport af olie til Zambia, der normalt får sin olie fra Rhodesia. Rhodesia svarer med at belægge kul til Zambia med en told på 5 £ pr. ton. – 21. Premierminister Wilson erklærer i underhuset, at den britiske regering er imod at bruge magt mod Rhodesia og heller ikke har til hensigt at blokere den portugisiske havn Beira i Mozambique for at gøre olieembargoen effektiv. – 27. Rhodesia indfører benzinrationering. – 28. Amerikansk embargo på olie og olieprodukter til Rhodesia træder i kraft.

3. – Sovjetunionen har afslået et britisk forslag om indkaldelse af en Indokinakonference. – 6. Ministerpræsident Kosygin udtaler i et interview i New York Times, at den amerikanske politik kaster en skygge over forholdet mellem USA og Sovjetunionen, og et møde med præsident Johnson er ikke opportunt, så længe der er krig i Vietnam. – 17. USAs tab i døde i Vietnam i de første 11 måneder af 1965 er opgjort til 1100 mod 455 i de foregående 4 år. USAs militære styrker i Vietnam tæller 165.000 mand. – 22. Det meddeles, at hverken sydvietnamesiske eller amerikanske tropper vil foretage militære operationer i julen. – 29. Præsident Johnsons særlige udsending, Averell Harriman kommer til Warzawa for at forhandle med de polske ledere om Vietnamspørgsmålet; forinden er det meddelt, at den sovjetiske partileder Shelepin (se 9/12) vil forhandle i Hanoi. Præsident Ho Chi Minh, Nord Vietnam, afslår fredsforhandlinger med USA uden betingelser.

4. – Udenrigsminister Ahti Karjalainen udtaler ved afslutningen af et besøg i Stockholm, at præsident Kekkonens tale (se 29/11) ikke har nogen forbindelse med hans besøg i Stockholm og heller ikke med hans nylige besøg i Moskva. Kekkonens tanke om en norsk-finsk sikkerhedsoverenskomst er ikke forelagt nogen regering som forslag, men kun at betragte som optakt til en offentlig diskussion.

5. – Ved det franske præsidentvalg får de Gaulle i det egentlige Frankrig 43,97 pct. af de afgivne stemmer, François Mitterrand, der støttes af socialister og kommunister, får 32,04 pct., Jean Lecanuet, cen-

trum, 15,78 pct., Tixier-Vignancour, yderste højre, 5,31 pct., Pierre Marcilhacy, liberal konservativ, 1,73 pct. og Marcel Barbu, uafhængig, 1,16 pct. Valgdeltagelsen er ca. 85 pct. Da ingen af kandidaterne har opnået 50 pct. af stemmerne, skal der afholdes omvalg mellem de to kandidater, der har fået flest stemmer. Ved omvalget, der finder sted 19/12, får præsident de Gaulle 54,49 pct. af stemmerne mod Mitterrands 45,50 pct. og er dermed genvalgt for en 7 års periode.

6. – Sovjetunionens budget for 1966 indeholder en forhøjelse af militærudgifterne på 5 pct.

Forsvarsminister McNamara oplyser, at 126 militære baser i USA og 23 oversøiske støttepunkter vil blive nedlagt eller indskrænket, da de ikke mere er ubetinget nødvendige for forsvaret. – 8. udtaler McNamara, at alle strategiske bombemaskiner af typen B-58 og de ældre modeller af typen B-52 vil blive taget ud af tjeneste.

7. – FNs generalforsamling vedtager ændringer i FN-pagten, hvorefter sikkerhedsrådet udvides fra 11 til 15 ikke-permanente medlemmer og det økonomiske og sociale råd fra 18 til 27 medlemmer. – 10. vælges Argentina, Bulgarien og Mali til medlemmer af sikkerhedsrådet i stedet for Bolivia, Elfenbenskysten og Malaysia, og derudover bliver også Nigeria, Uganda, New Zealand og Japan medlemmer.

8. – Den schweiziske forbundsforsamling vælger den hidtidige vicepræsident og handelsminister Hans Schaffner (radikal) til forbundspræsident for 1966.

I Grækenland danner 44 deputerede, der er udtrådt af centrumsunionen (se 15/9) det liberaldemokratiske centrum med ministerpræsident Stephanos Stephanopoulos som formand.

9. – Sovjetunionens præsident Anastas Mikojan, der netop er fyldt 70 år, træder tilbage og afløses af den 62-årige Nikolai Podgorny. Samtidig fritager den øverste sovjet den 47-årige Alexander Shelepin, tidligere leder af sikkerhedstjenesten, for hvervet som viceministerpræsident, for at han kan hellige sig partiarbejdet som medlem af partipræsidiet og sekretær i centralkomiteen.

10. – Udenrigsminister Subandrio erklærer, at Indonesien er rede til at forhandle med repræsentanter for Malaysia, Sabah, Brunei og Singapore om en regulering af forbindelserne og om forberedelse af gennemførelse af selvbestemmelsesretten i områderne i Nord Borneo. »Konfrontationen« over for Malaysia vil dog blive fortsat.

14. – I London sluttes overenskomst mellem Storbritannien og Irland om oprettelsen af et frihandelsområde i overensstemmelse med GATT. De to staters importtold skal gradvis aftrappes og helt forsvinde juli 1975.

15. – Den amerikanske rumkapsel Gemini VI med astronauterne Walter Schirra og Thomas Stafford mødes i verdensrummet med rumkapslen Gemini VII, opsendt 4/12 med astronauterne Frank Borman og James Lovell. De to rumkapsler omkredser jorden sammen i flere timer i »næse til næse« formation, hvorefter Gemini VI vender tilbage til jorden, medens Gemini VII fortsætter til 18/12 og dermed slår alle rumflyvningsrekorder (se 29/8).

22. – Ved en delvis omdannelse af den britiske regering (se 15/10 1964) bliver indenrigsminister Sir Frank Soskice Lord Privy Seal i stedet for Lord Longford, der overtager koloniministeriet og fortsætter som leder af overhuset. Til indenrigsminister udnævnes Roy Jenkins, hvis hidtidige post som luftfartminister overtages af Frederick Mulley. Endvidere afløser Barbara Castle Thomas Fraser som transportminister, og den hidtidige koloniminister Arthur Greenwood overtager Barbara Castles porteføjle som minister for oversøisk udvikling.

28. – Den italienske udenrigsminister og dette års præsident for FNs generalforsamling, Amintore Fanfani, indgiver sin afskedsbegæring. Baggrunden er et interview med hans ven, professor La Pira, som er kommet i stand ved fru Fanfanis mellemkomst, og hvori La Pira i forbindelse med et mæglingsforsøg i Vietnamkonflikten kritiserer amerikanske og italienske statsmænd. – 31. Præsident Saragat udnævner premierminister Moro til udenrigsminister ad interim.

29. – Bechuanaland (Botswana) vil opnå uafhængighed 30/9 1966.

DANMARK

Oktober 1965

2. – Politiken meddeler, at det økonomiske råds formandskab i en vurdering af den økonomiske situation tager afstand fra en skærpelse af skatte- og afgiftslovgivningen.

4. – Teknikumingeniørerne erklærer blokade af stillinger under staten, efter at økonomiministeriet har afvist deres ønske om lønmæssig ligestilling med akademiingeniørerne.

5. – Folketinget konstituerer sig med Bomholt (s.) som formand og From (v.), Thestrup (k. f.), Morten Lange (s. f.) og Skytte (r. v.) som henholdsvis 1., 2., 3. og 4. næstformand.

Statsminister J. O. Krag konstaterer i sin redegørelse for rigets almindelige tilstand, at de i 1965 gennemførte foranstaltninger – afgiftsforhøjelser og kreditstramning – har medført en begyndende, men endnu ikke tilstrækkelig, afspænding i den økonomiske situation, og bebuder forslag om fremskaffelse af nye statsindtægter, idet han henviser til, at det er tvivlsomt, om merværdiafgiften kan gennemføres med virkning fra 1/4 1966.

6. – I folketinget fremsætter regeringen 38 lovforslag, for en væsentlig del forslag, der ikke blev færdigbehandlet i folketingsåret 1964–65. Dette gælder bl. a. forslagene vedr. næringslovgivningen, meroms, kildeskat, ejerlejligheder og tunnelbaner i København.

Efter en drøftelse i den konservative folketingsgruppe meddeles, at der er enighed om ikke at deltage i nye lukkede politiske »topmøder« med statsminister J. O. Krag, dels p. gr. af statsministerens benyttelse af sådanne møder i foråret, dels fordi der ikke er basis for at holde s. f. udenfor, efter at statsministeren på Socialdemokratiets kongres har ændret sin stilling til dette parti.

Formanden for tolvmandsforeningerne, godsejer Erik Mourier, oplyser, at de har rettet henvendelse til landbrugsministeren om at få status som forhandlingsberettiget partner på lige fod med landbo- og husmandsforeningerne.

7. – Statsminister J. O. Krag og frue ankommer til Moskva på et 10 dages officielt besøg i Sovjetunionen.

9. – Statsminister J. O. Krag underskriver i Moskva en aftale om dansk-sovjetisk landbrugsvidenskabeligt samarbejde. Der underskrives også en aftale om gensidig hjælp ved bjergning af nødstedte skibe.

10. – På et møde i Odense dannes et nyt parti, Liberalt Centrum. Partiets formand bliver professor, dr. theol. Bent Noack, og det vil i folketinget blive repræsenteret af Niels Westerby og Børge Diderichsen, der siden bruddet med Venstre i foråret har været løsgængere. Dansk Samlings landssekretær gennem mange år bliver det nye partis kasserer, og i hovedbestyrelsen indvælges lønmodtagerpartiets tidligere formand, fuldmægtig Kai O. Mogensen. Westerby udtaler, at partiet hverken vil være støtteparti for regeringen eller oppositionsparti i den forstand, det kendes i dag.

11. – Finansministeren har truffet beslutning om en fastere koordinering af arbejdet i de 3 centrale departementer i finans-

ministeriet. – 1. finansdepartement, skattedepartementet og departementet for told- og forbrugsafgifter – gennem en koordinerende gruppe af de tre departementers chefer, Erik Ib Schmidt, H. P. Gøtrik og Poul Gersmann, med den førstnævnte som formand.

Det meddeles, at der i den kommende tid ventes optaget lån i udlandet for 300 mill. kr. til særligt påtrængende investeringer i kommunerne. Finansminister Grünbaum udtaler, at låneoptagelsen intet har at gøre med en lettelse af den almindelige kreditstramning.

Rederiet A. P. Møller meddeler, at samarbejdet vedrørende efterforskningen af olieforekomster i Danmarks undergrund er blevet udvidet til også at omfatte Standard Oil Company of California og Texaco Inc., som i fællesskab ejer Caltex-organisationen i Danmark. Den nye aftale omfatter samvirke på den danske kontinentalsokkel i Nordsøen incl. Skagerak.

13. – Finansminister Grünbaum anmoder udvalget vedrørende skattefri afskrivning om at overveje, om reglerne i visse tilfælde har givet anledning til urimeligheder og misbrug, som det vil være naturligt at søge hindret gennem en tilpasning af reglerne.

Kødindustriens Fabrikantforening beslutter at stille planerne om at få spanske slagteriarbejdere til Danmark i bero (se 9/9).

17. – På Socialistisk Folkepartis kongres udtaler folketingsmand Aksel Larsen, at SF ikke har planer om at styrte regeringen, men heller ikke har forpligtet sig til at holde et sikkerhedsnet under den; det væsentligste er at hindre en VK-regering. Aksel Larsen genvælges som partiets formand. Borgmester Willy Brauer, der var foreslået, trækker sin kandidatur tilbage og udtræder af hovedbestyrelsen.

18. – I en fælleserklæring om samtalerne mellem v. og r. v.'s ledende politikere (se 4/8) hedder det, at samtalerne for Venstres vedkommende er ført under den forudsætning, at resultatet kunne danne grundlag for en liberal regering. Det radikale Venstres repræsentanter har ikke haft den forudsætning, at drøftelserne skulle tilstræbe en situation, der umiddelbart udløser et regeringskifte. I de hidtidige drøftelser er der konstateret en omfattende fælles opfattelse af en række krav til den fremtidige politik. I første række er behandlet bl. a. problemerne omkring indkomstudviklingen og principperne for statens udgiftspolitik. Det tilføjes, at samtalerne vil blive fortsat.

19. – Folketingets åbningsdebat begynder. Af indlæggene fra v. og r. v. fremgår, at samtalerne hidtil mellem de to partiers repræsentanter har ført til enighed om flg. punkter: Forud for overenskomstforhandlingerne på arbejdsmarkedet skal regeringen efter at have hørt Det økonomiske Råd og Nationalbanken meddele, hvad der samfundsøkonomisk er basis for af indkomstforhøjelser. Arbejdskonflikter på områder af livsvigtig karakter, der truer samfundsøkonomien, skal afgøres ved voldgift. Et neutralt organ skal vurdere, hvad tjenestemandslønningerne bør være, før der sluttes aftale mellem staten og organisationerne. Monopoltilsynet skal gribe ind, hvor konkurrence savnes, hvis priserne bliver urimelige i forhold til andre prisområder. Indkomstudviklingen skal vurderes i sammenhæng med valutaudviklingen og udviklingen i andre lande. Forbrugsgrundlaget for reguleringspristallet skal være så aktuelt som muligt. Antiinflationsudvalgets arbejde skal afsluttes i foråret 1966 og påviste inflationskilder søges stoppet. Statsbudgettet skal ledsages af oversigter for de 2 flg. finansår, og der skal tilrettelægges 3-årige budgetrammer for samfundsøkonomien. Disse skal reguleres hvert halve år. Statens investeringer skal bedømmes ikke blot efter de økonomiske muligheder, men også efter den mængde materialer og arbejdskraft, de beslaglægger. Poul Møller advarer ligesom Hartling mod skærpelse af afskrivnings-

reglerne og kritiserer, at regeringen uden om folketinget har givet tilladelse til optagelse af udenlandske lån på 300 mill. kr. til kommunerne.

Undervisningsminister K B. Andersen fremsætter lovforslag om uddannelse af lærere til folkeskolen og om højere forberedelseseksamen.

20. – Statsministeren udtaler håbet om, at forhandlingerne mellem v. og r. v. må føre til, at v. frigøres fra sin tidligere afhængighed af de konservative. Udenrigsminister Per Hækkerup erklærer, at der intet foreligger om forhandlinger om et nordisk forsvarsforbund.

21. – Finansminister Grünbaum og indenrigsminister Hans Hækkerup fremsætter på baggrund af den 13. alm. vurdering forslag om omlægning af ejendomsbeskatningen, som herefter udelukkende bliver et kommunalt anliggende, idet statsgrundskylden (6 promille) afskaffes fra 1/4 1966, og statsejendomsskylden, som allerede er fikseret, afvikles over en årrække.

Indenrigsminister Hans Hækkerup fremsætter forslag til lov om svangerskabshygiejne, hvorefter der efter første fødsel skal tilbydes kvinderne vejledning i svangerskabsforebyggelse.

22. – Folketinget foretager 1. behandling af forslag om ændring i ligningsloven, fremsat 6/10. De vigtigste ændringer er forhøjelse af lønmodtagerfradraget fra 400 til 800 kr. og fastsættelse af lejeværdien af bolig i egen ejendom til 2 pct. og af vedligeholdelsesfradraget til 1 pct. af værdien efter den nye (13. alm.) vurdering. Endvidere behandles forslag om ændring af lov om særlig indkomstskat, hvor de foreslåede regler om beskatning af udlandsdanskere får almindelig tilslutning, medens forslaget om forhøjelse af kapitalvindingsskatten ved salg af aktier møder modstand undtagen hos s. og s. f.

26. – Ved 1. behandling af det genfremsatte forslag om merværdiafgift gentager finansminister Grünbaum, at en lov om kildeskat ikke er nogen betingelse for en skattereform. Endvidere foretages 1. behandling af de ligeledes genfremsatte forslag om ændringer i folketingsvalgloven og kommunalvalgloven. I forslaget om folketingsvalgloven er der foretaget den ændring, at den adgang, som et eller flere medlemmer af tinget hidtil har haft til at anmelde et nyt parti, bortfalder, og reglerne om anmeldelse af nyt parti er foreslået ændret således, at der til gyldig anmeldelse af et nyt parti kræves 1/175 af de ved det sidst afholdte folketingsvalg afgivne gyldige stemmer. Samtidig foreslås, at en foretagen anmeldelse skal have gyldighed indtil afholdelsen af førstkommende folketingsvalg.

27. – Finansminister Grünbaum oplyser i finansudvalget, at statens kasseoverskud i finansåret 1965–66 nu skønnes at ville blive knap 500 mill. kr. eller 200 mill. kr. mindre, end der regnedes med i slutningen af august, hvis der ikke skaffes nye indtægter.

28. – Ninn-Hansen (k. f.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om nedsættelse af en kommission vedrørende adgang til betaling af skat af løbende indkomst (»frivillig kildeskat«).

Ved forhandlinger mellem Nationalbanken og de private pengeinstitutter er der opnået enighed om, at der ikke på nuværende tidspunkt er basis for at ændre de bestående aftaler af 24/2 og 5/3, dels på grund af den fortsat høje økonomiske aktivitet, dels fordi finanspolitikken endnu ikke er fastlagt for den kommende tid.

29. – Forslaget om indførelse af kildeskat (se 6/10) får ved 1. behandling kun tilslutning fra s. og s. f.

Reguleringspristallet for oktober, der kun er lønregulerende for enkelte grupper, er beregnet til 113 (113,2) mod 112 for juli.

30. – På Retsforbundets landsmøde oplyser formanden, gårdejer Kr. Kristensen, at

der indtil nu er indsamlet 15.000 underskrifter på partianmeldelse.

31. – På Dansk Samlings landsmøde er der stort flertal for at fortsætte som selvstændigt politisk parti, uanset at medlemmer af ledelsen har ladet sig vælge ind i bestyrelsen for Liberalt Centrum. Skovejer Harald Høgsbro genvælges som formand.

November 1965

2. – Økonomiminister Ivar Nørgaard besvarer en forespørgsel fra Venstre om en redegørelse for omstændighederne i forbindelse med ministerens indgreb over for beregningen af reguleringspristallet (se 25/9). Ministeren erklærer, at det på ingen måde har været hans hensigt at rokke ved Statistisk Departements selvstændige stilling og beklager, hvis hans handling har givet grundlag for andre fortolkninger. Henry Christensen (v.) foreslår en dagsorden, der tager redegørelsen til efterretning, idet det understreges, at departementets selvstændighed må respekteres i fremtiden. Aksel Larsen (s. f.) foreslår en dagsorden, der alene tager redegørelsen til efterretning. Dette forslag forkastes med 78 stemmer mod 10 (s. f.), medens 74 (s.) undlader at stemme, og Henry Christensens dagsorden vedtages derefter enstemmigt med 151 stemmer; s. f. undlader at stemme.

Landbrugsminister Chr. Thomsen afviser tolvmandsforeningernes ønske om forhandlingsret (se 6/10).

3. – Ømann fremsætter på Socialistisk Folkepartis vegne forslag om ændring i ligningsloven, hvorefter skattefradragsretten afskaffes.

4. – Folketinget foretager 1. behandling af en række forslag, fremsat 6/10, om forhøjelse af grundbeløbet for indtægtsbestemt folkepension, invalidepension og enkepension fra 1/4 1966. Forhøjelsen fremkommer hovedsageligt ved, at det midlertidige tillæg og det særlige tillæg som kompensation for lønforbedringerne på arbejdsmarkedet og for afgiftsforhøjelserne i foråret 1965 indregnes i pensionernes grundbeløb.

5. – Indenrigsminister Hans Hækkerup fremsætter forslag om ændring af lov vedrørende personlig skat til kommunen (forhøjelser af personfradrag m. v.), og Helweg Petersen fremsætter på Det radikale Venstres vegne forslag til folketingsbeslutning om nedsættelse af en kommission til undersøgelse af arbejdspladsernes problemer. Folketinget foretager derefter 1. behandling af forslaget om tunnelbaner i København (se 6/10). Venstres ordfører, Ove Guldberg, går imod tanken om tunnelbaner.

6. – På Det konservative Folkepartis landsrådsmøde oplyser generalsekretær Mogens Olsen, at partiet i de sidste 10 år er vokset fra 86.000 til 146.000 medlemmer. På mødet foreligger 3 indstillinger fra folketingsgruppen: om en administrationsreform (se 1/9), om familiepolitik og om nærmere kontakt mellem folketinget og forskningen.

Venstres formand, Poul Hartling, konstaterer på Det jydske Venstres årsmøde, at man, siden samtalerne med de radikale ledere begyndte, i folketinget har oplevet et par tilfælde, hvor regeringen har måttet bøje sig, fordi der i forvejen var skabt flertal om en politik. Han tilføjer, at hensigten med forhandlingerne med de radikale ikke er at slå det mangeårige gode samarbejde med de konservative i stykker.

9. – I en udtalelse fra LO, Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, Fællesorganisationen

af almennyttige danske Boligselskaber, Det kooperative Fællesforbund og Danmarks Lejerforbund kræves skattemæssig ligestilling af ejere og lejere enten derved, at parcelhuse betragtes som et forbrugsgode uden forbindelse med skattepligtig indkomst, eller derved, at lejerne får samme adgang til fradrag i indkomsten som ejerne.

10. – Undervisningsminister K. B. Andersen fremsætter forslag om ændring af lov om udvidelse og ombygning af Rigshospitalet. Herefter forhøjes rammebevillingen på 355 mill. kr. med 51 mill. kr., navnlig som følge af ændrede planer.

Kirkegaard (r. v.) genfremsætter forslag til folketingsbeslutning om ændringer i retten til at bringe underskud ved driften af landbrugsejendomme til fradrag i anden erhvervsindtægt samt forslag til folketingsbeslutning om etableringslån for unge landbrugere.

11. – I anledning af Rhodesias uafhængighedserklæring udtaler statsminister J. O. Krag, at den danske konsul vil forlade Salisbury, og at den danske regering i videst muligt omfang i samråd med folketingets valutaudvalg vil træffe økonomiske foranstaltninger mod Rhodesia. Handelsminister Lars P. Jensen forelægger i valutaudvalget forslag om at overføre samhandelen med Rhodesia fra fri til bunden liste.

12. – Finansminister Grünbaum fremsætter forslag til lov om Statsanstalten for Livsforsikring med et nyt præmieberegningsgrundlag og et nyt bonussystem.

På et møde i pristalsnævnet er der enighed om at anbefale, at der gennemføres forbrugsundersøgelser noget hyppigere, således at beregningsgrundlaget for pristallet stadig kan være så realistisk som muligt.

13. – Arbejdsminister Dinesen udkaster tanken om særlig gunstige afskrivningsregler for erhvervslivet i Nordjylland.

16. – Ved 1. behandling af forslaget om ejerlejligheder (se 6/10) får forslaget i den foreliggende skikkelse kun tilslutning fra Socialdemokratiet. SF går imod selve tanken om ejerlejligheder, de øvrige partier ønsker ikke forslaget begrænset til nybyggeriet og mener ikke, at det sociale byggeri skal være undtaget.

17. – Folketinget foretager 1. behandling af det 6/10 fremsatte forslag til lov om indseende med priser. V. og k. f. ønsker, at afsnittet om sanktioner, prisstop, maksimalpriser m. v. skal udgå af loven.

18. – Stetter (k. f.) fremsætter forslag om ændring af lov om økonomisk samordning. Forslaget går ud på, at Butikshandelens Fællesråd får adgang til at indstille et medlem til Det økonomiske Råd.

På initiativ af Venstres formand, Poul Hartling, finder en drøftelse sted mellem repræsentanter for Venstres og Det konservative Folkepartis folketingsgrupper. Den konservative gruppeformand Poul Sørensen udtaler, at man drøftede den bedst mulige fortsættelse af samarbejdet, når der samtidig føres forhandlinger mellem Venstre og Det radikale Venstre.

19. – Justitsminister K. Axel Nielsen fremsætter forslag til lov om fyrværkeri. Der indføres herefter forbud mod overdragelse, erhvervelse og anvendelse af fyrværkeri med knaldeffekt. Loven skal træde i kraft 15/1 1966.

22. – Handelsministeriet fjerner med virkning fra 25/11 Rhodesia fra fortegnelsen over lande, hvorfra varer frit kan indføres.

23. – Regeringen har besluttet at nedsætte en kommisison, der skal udarbejde forslag til en revision af tjenestemændenes pensions- og efterlønsordninger.

24. – Nationalbanken redegør efter ønske fra folketingets udvalg om merværdiafgiften for sit syn på mulighederne for at lempe kreditstramningen. En forudsætning er, hedder det, at statens reelle udgiftsstigning i det kommende finansår i det mindste dækkes ved indtægtsforøgelser af

en sådan størrelse og karakter, at den samlede efterspørgsel ikke stimuleres.

Formanden for u-landsstyrelsen, professor P. Nyboe Andersen, udtaler, at hvis den samlede strøm af ydelser fra Danmark til u-landene inden for et kortere åremål skal komme op i nærheden af 1 pct. af nationalproduktet, er det helt nødvendigt, at offentlige ydelser suppleres med betydelige private investeringer.

25. – Justitsminister K. Axel Nielsen fremsætter forslag til lov om overformynderiet og dermed sammenhængende lovforslag om anbringelse af umyndiges midler, om ændring i arveloven og om ændringer i myndighedsloven. Herefter overføres bestyrelsen af båndlagte midler til private pengeinstiuttter, medens umyndiggjortes og bortkomnes midler forbliver i overformynderiet, der nedlægges som selvstændig institution og henlægges direkte under centraladministrationen.

Finansminister Grünbaum fremsætter forslag om forøgede nedslag i skatteansættelsen for folkepensionister m. fl.

Folketinget færdigbehandler forslaget om ændringer i ligningsloven (se 22/10), der vedtages enstemmigt; 14 (s. f. og uafh.) undlader at stemme. Ved 2. behandling er bestemmelsen om forhøjelse af lønmodtagerfradraget fra 400 til 800 kr. udgået af forslaget p. gr. af modstand fra v. og r. v.

26. – Finansminister Grünbaum fremsætter forslag til finanslov for 1966–67, der i sin opstilling adskiller sig væsentligt fra tidligere finanslovforslag som følge af overgangen til rammebevillingsordningen. For 1966–67 regnes der med samlede drifts- og anlægsudgifter på godt 15,7 milliarder kr., eller ca. 2130 mill. kr. mere, end udgifterne ventes at blive i indeværende år. Driftsindtægterne er budgetteret til godt 16,6 milliarder kr., en stigning på ca. 2 milliarder i forhold til indeværende år. Efter budgettet vil kasseoverskuddet, der nu for 1965–66 anslås til 455 mill. kr., i 1966–67 falde yderligere til godt 200 mill. kr., og ministeren udtaler, at både for det kommende finansår og resten af indeværende vil det være af betydning, at der sikres staten noget større indtægter.

Finansministeren fremsætter desuden forslag til udskrivningslov for 1966–67. Forslaget er uændret i forhold til den gældende lov bortset fra, at der under hensyn til den 13. alm. vurdering foreslås, at det skattefri formuebeløb forhøjes fra 90.000 til 150.000 kr.

Endvidere fremsættes forslag om, at den for 1965–66 gennemførte fordobling af stempelafgiften også skal have gyldighed for 1966–67.

28. – Nationalbanken indleder forhandlinger med realkreditinstitutionerne om lempelse af obligationsrationeringen.

29. – De radikales gruppeformand Karl Skytte dementerer pressemeddelelser om et radikalt forhåndstilsagn til regeringen om støtte til gennemførelsen af nye afgifter.

December 1965

1. – Handelsministeriet indfører udførselsforbud for varer til Rhodesia (se 22/11).

Statsminister J. O. Krag giver på foranledning af Det radikale Venstres folketingsgruppe folketinget en redegørelse for regeringens stilling til de oplysninger, der foreligger om atombevæbning af flyvemaskiner, tilhørende og stationeret i en række af NATOs medlemslande, nemlig Frankrig, Tyskland, Holland, Belgien, Italien, Grækenland, Tyrkiet, Canada og Storbritannien. Statsministeren erklærer, at der ingen grund er til at tro, at oplagringen finder sted på en måde, der betyder, at USA tager nogen form for risiko for, at andre lande træffer eller er i stand til at udføre ensidige beslutninger.

Regeringens investeringsplan for de

kommende 4 år offentliggøres efter at være blevet drøftet med folketingets investeringsudvalg.

2. – Finansminister Grünbaum fremsætter forslag om forhøjelse af en række skatter og afgifter med et årligt merprovenu på 742 mill. kr. Afgiftsforhøjelserne rammer tobaksvarer, øl, mineralvand, vin, spiritus og benzin (6 øre pr. l). Desuden foreslås selskabsskatten forhøjet med 20 pct. i 1966–67 ligesom i 1965–66. Det er hensigten, at forhøjelserne skal træde i kraft straks, men merindtægten i indeværende finansår skønnes kun at ville blive ca. 70 mill. kr. Forhøjelserne skal muliggøre en vis lempelse af kreditstramningen.

3. – Ved 1. behandling af skatte- og afgiftsforslagene er alle partier med undtagelse af Socialdemokratiet mere eller mindre afvisende. Henry Christensen (v.) nævner bunden opsparing i pengeinstitutterne eller gennem obligationer som en mulighed, og Baunsgaard (r. v.), der i hvert fald ikke vil gå med til at sætte nye afgifter i kraft før jul, udtrykker sympati for tanken. Forslagene henvises til videre behandling i udvalget om merværdiafgift.

Den danske delegerede Hermod Lannung erklærer i FNs politiske komité, at den danske regering har taget sit standpunkt til apartheid op til revision og vil støtte en resolution, der henleder sikkerhedsrådets opmærksomhed på situationen i Sydafrika, som udgør en trussel mod verdensfreden og sikkerheden. Danmark vil også støtte en henvendelse til sikkerhedsrådet med opfordring til, at sanktionerne i FN-pagtens § 7 bliver bragt i anvendelse mod Sydafrika.

Finansudvalget tiltræder en forhøjelse af radio- og TV-licensen under forudsætning af, at den særlige licens for bilradio bortfalder.

7. – Udenrigsministeren giver det udenrigspolitiske nævn en redegørelse for den seneste udvikling af apartheidspørgsmålet og for regeringens instruktion til den danske FN-delegation. Delegationens formand, folketingsmand Frode Jakobsen (s.), afviser, at delegationen skulle have handlet uden regeringens rygdækning og forsømt at holde sig i kontakt med de øvrige nordiske FN-delegationer.

Udenrigsminister Per Hækkerup fremsætter lovforslag om, at staten skal finansiere udsendelsen af frivillige til tjeneste i udviklingslandene med 44,9 mill. kr. i de kommende 7 år. Korpset skal administreres gennem Mellemfolkeligt Samarbejde.

Folketinget påbegynder 1. behandling af finanslovforslaget med indlæg af gruppeordførerne.

Regeringens økonomiudvalg beslutter at henstille til ministrene at drage omsorg for, at lovforslag fremtidig ledsages af bemærkninger om deres administrative konsekvenser. Administrationsrådet, hvis formand er fhv. statsminister Kampmann, har anmodet økonomiministeren om at søge arbejdet i kommunallovskommissionen fremmet.

Planlægningsrådet for de højere uddannelser vedtager at indstille til undervisningsministeren, at der inden år 2000 skal regnes med 3 nye universiteter i Danmark, og foreslår, at de placeres i Esbjerg-Ribe området, i Ålborg-Nørresundby området og i Roskilde, det sidste foreløbig som filial af Københavns Universitet.

8. – Storbritannien har forhøjet den danske andel af den britiske baconimport fra 47 til 47,5 pct. fra 1/5 1966. Dette betyder, at de danske leverancer stiger med 11.260 t til 300.480 t, idet der ud over en større markedsandel også er tale om en almindelig stigning i forbruget.

Under den fortsatte finanslovbehandling afviser finansminister Grünbaum oppositionens angreb på de voldsomme udgiftsforøgelser, idet han henviser til, at stigningen reelt kun er 5 pct. Der ventes kun en stigning i nationalproduktet på 3–4 pct., men dette forhold er efter ministerens opfattelse ikke urimeligt under velstandsopgangen.

9. – Hanne Budtz (k. f.) fremsætter på Venstres og de konservatives vegne forslag til folketingsbeslutning angående ophævelse af biografbevillingssystemet.

10. – Kulturminister Sølvhøj fremsætter forslag til lov om Danmarks Biblioteksskole.

Det økonomiske Råds formandskab fremhæver risikoen for, at der fra statsfinanserne kommer til at udgå så stærke ekspansionsvirkninger, at et fornyet efterspørgselspres vil gøre sig gældende i forårs- og sommermånederne 1966. Skal en sådan udvikling undgås, vil det være nødvendigt at tilrettelægge finanspolitikken således, at man sikrer, at de fornødne neutraliserende foranstaltninger får virkning i takt med stigningen i statsudgifterne.

13. – Efter et møde i den radikale folketingsgruppe meddeler formanden, fhv. landbrugsminister Karl Skytte, at gruppen ikke på det foreliggende grundlag kan medvirke til gennemførelsen af regeringens afgiftsforslag. Gruppen finder det ønskeligt, at bygge- og lejeproblemerne bringes ind i forhandlingerne, og at andre løsninger til forbrugsbegrænsning end de foreslåede afgiftsforhøjelser indgår i overvejelserne. Statsminister J. O. Krag erklærer, at regeringen vil gå med til en hurtig forhandling.

14. – Statsminister Krag, økonomiminister Grünbaum og lederne af de 5 udvalgsberettigede partier enes om, at forhandlingerne om finans- og boligproblemerne skal foregå i henholdsvis merværdiafgifts- og bolig- og lejeudvalget, og at statsministeren og formanden for merværdiafgiftsudvalget kan kalde partilederne til drøftelse, »efterhånden som problemerne strammer til«.

15. – Udenrigsministeriet oplyser, at Danmark har anmodet Storbritannien om en forhandling om den statssubsidierede britiske kvægeksport til Vesttyskland.

Else-Merete Ross (r. v.) fremsætter forslag om ændringer i loven om værnepligtiges anvendelse til civilt arbejde (nedlæggelse af lejrene i Gribskov og Kompedal).

16. – På folketingets sidste mødedag inden juleferien fremsætter undervisningsminister K. B. Andersen forslag til lov om støtte til tilvejebringelse af kollegier, og Ninn-Hansen fremsætter på Det konservative Folkepartis vegne forslag til folketingsbeslutning om privat finansiering af en fast forbindelse over Store Bælt. Forslagene om ændring i lovene om folkepension, invalidepension, pension og hjælp til enker m. fl. (se 4/11) samt fosrlag til lov om Statsanstalten for Livsforsikring (se 12/11) vedtages enstemmigt ved 3. behandling. Endvidere færdigbehandles forslag om ændring af folketingets forretningsorden, der vedtages enstemmigt med 154 stemmer; 4 medlemmer undlader at stemme. Der oprettes 2 nye faste udvalg, et boligudvalg og et udvalg for undervisning og uddannelse, og medlemmerne stilles frit med hensyn til, om de vil benytte tiltaleformen »det ærede medlem« eller ikke. Taletiden begrænses. En forslagsstiller, hvis parti ikke er udvalgsberettiget, skal have adgang til at deltage i udvalgsbehandlingen af sit eget forslag, men uden stemmeret. Et ændringsforslag fra de uafhængige, hvorefter ethvert medlem af folketinget skulle have ret til at overvære udvalgenes møder som tilhører, forkastedes ved 1. beh. med 132 stemmer mod 9, medens 9 medlemmer hverken stemte for eller imod. Sluttelig færdigbehandles forslagene om ændring af folketingsvalgloven og den kommunale valglov, der vedtages. Ved 2. beh. af folketingsvalglovsforslaget (se 26/10) er der vedtaget en forhøjelse af folketingsmændenes vederlag, der herefter bliver bundet til tjenestemandslønningerne (24. lønningsklasse, 1. løntrin). Ændringen medfører en årlig forhøjelse på ca. 6300 kr.

20. – Repræsentanter for pengeinstitutterne erklærer over for finansministeren, at pengeinstitutterne ville være i stand til at administrere en bunden opsparing efter de tanker, Venstre har fremført (se 3/12).

PUBLIKATIONER

UDGIVET AF

INSTITUTET (FRA 1960 SELSKABET) FOR HISTORIE
OG SAMFUNDSØKONOMI

Arbejdslønnen i Danmark under skiftende Konjunkturer ca. 1850–1913. Af Jørgen Pedersen. Gyldendalske Forlag. 1930, 389 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Sociale Studier i dansk Historie efter 1857. Under Ledelse af P. Engelstoft og Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1930, 189 S., 1,00 Kr. (udsolgt).

Bidrag til Arbejderklassens og Arbejderspørgsmaalets Historie i Danmark fra 1864–1900. Under Ledelse af P. Engelstoft og Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1931, 424 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

De danske Stænderforsamlingers Historie 1830–1848. Første Del. Af Hans Jensen. J. H. Schultz Forlag, 1931, 586 S., 4,00 Kr. (udsolgt).

Economic Conditions in Denmark after 1922. Af Jørgen Pedersen. Instituttet for Historie og Samfundsøkonomi, 1931, 50 S., 1,50 Kr.

Statshusmandsbrug i Fyns Stift. Af C. Lind og Jørgen Pedersen. Instituttet for Historie og Samfundsøkonomi, 1933, 44 S., 1,50 Kr. (udsolgt).

Mænd og Meninger i Dansk Socialpolitik 1866–1901. Under Ledelse af P. Engelstoft og Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1933, 174 S., 1,00 Kr. (udsolgt).

Kampen om Saar. Af Marius Buus. Gyldendalske Forlag, 1934, 80 S., 0,25 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Detailhandelens Økonomi. Hefte 1, Kolonialbranchen i Hovedstaden. Af C. Lind, Gyldendalske Forlag, 1934, 31 S., 1,25 Kr. (udsolgt).

Statistical Investigations into the Economy of Retailing. Bulletin No. 1, The Grocery Trade. Af C. Lind. Gyldendalske Forlag, 1934, 58 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

De danske Stænderforsamlingers Historie 1830–1848. Anden Del. Af Hans Jensen. J. H. Schultz Forlag, 1934, 755 S., 4,00 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Viktualiehandelen i København og Frederiksberg. Af C. Lind. Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1935, 32 S., 1,25 Kr. (udsolgt).

Statistical Investigations into the Economy of Retailing. Bulletin No. 2, The Provision Trade. Af C. Lind. Gyldendalske Forlag, 1935, 52 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Abessinien: Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1936, 135 S. (udsolgt).

Den polske Korridor og Danzig. Af Sven Henningsen. Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1936, 111 S. (udsolgt).

Dansk Jordpolitik 1757–1919. Første Del: *Udviklingen af Statsregulering og Bondebeskyttelse indtil 1810.* Af Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1936, 262 S., 5,00 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Frugt- og Grønthandelen i København og Frederiksberg. Af C. Lind. Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, 1937, 50 S., 1,75 Kr. (udsolgt).

An Analysis of Price Behaviour during the Period 1855–1913. Af Jørgen Pedersen og O. Strange Petersen. Levin og Munksgaard, 1938, 268 S., 12,00 Kr.

Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900. I. Bind. Til c. 1880. Af Henry Bruun. Gyldendalske Forlag, 1938, 636 S., 6,00 Kr. (udsolgt).

Rustningsindustrien, Statens Kontrol med Vaabenhandel og Vaabenproduktion. Af Svend Laursen. Gyldendalske Forlag, 1938, 93 S., 1,25 K. (udsolgt).

Storpolitik i Stillehavet. Studiekredsopgaver om Flaadetraktaterne. Singapore, Philippinerne og de japanske Mandatoer. Gyldendalske Forlag, 1938, 115 S., 2,50 Kr. (udsolgt).

Folkeforbundet, Organisation og Virksomhed. Af Erling Kristiansen. Gyldendalske Forlag, 1939, 76 S., 1,00 Kr. (udsolgt).

Danish Economic Policy 1931–1938, The Repercussion of Modern Commercial Policies on Economic Conditions in Denmark. By H. P. Götrik, Inst. f. Hist. og Samfundsøkonomi, 1939, 74 S., 2,25 Kr. (udsolgt).

Studier over det offentlige Fattigvæsens historiske Udvikling i Danmark i det 19. Aarhundrede. Af Harald Jørgensen. Gyldendalske Forlag, 1940, 426 S., 5,00 Kr. (udsolgt).

Modsætningen mellem Italien og Frankrig 1914–1939. Af Kjeld Winding, Gyldendalske Forlag, 1940, 192 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Textil-Raastoffer. Af Jørgen Moe. Gyldendalske Forlag, 1941, 126 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Driftsstatistiske Undersøgelser over Boghandelen i Hovedstaden. Af C. Lind. Inst. f. Hist. og Samfundsøkonomi, 1941, 32 S., 1,75 Kr.

Kina og Stormagterne. Af I. Grünbaum og Hanna Kobylinski. Gyldendalske Forlag, 1942, 202 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Bidrag til de tidligere dansk-vestindiske Øers økonomiske Historie med særligt Henblik paa Sukkerproduktion og Sukkerhandel. Af P. P. Sveistrup. Inst. f. Hist. og Samfundsøkonomi, 1942, 119 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Arbejdsforhold indenfor dansk Haandværk og Industri 1857–1899. Af Georg Nørregaard. Gyldendalske Forlag, 1942, 624 S., 6,00 Kr. (udsolgt).

Kul, Tørv og Brunkul. Af Helge Andersen. Gyldendalske Forlag, 1942, 140 S., 2,00 Kr. (udsolgt).

Indien. Samfundsforhold og moderne Historie. Af Erik Rasmussen. Gyldendalske Forlag, 1942, 144 S., 3,00 Kr. (udsolgt).

Danish Exchange Policy 1914–1939. Af Poul Nyboe Andersen. Inst. f. Hist. og Samfundøkonomi, 1942, 121 S. (Duplikeret). 3,00 Kr. (udsolgt).

Dansk Jordpolitik 1757–1919. Anden Del: *Fæstevæsenets Afvikling og Jordlovgivningen i Perioden 1810–1919.* Af Hans Jensen. Gyldendalske Forlag, 1945, 484 S., 11,50 Kr.

Dansk Sukkerhandel og Sukkerindustri. Af P. P. Sveistrup og R. Willerslev. Gyldendalske Forlag, 1945, 371 S., 10,00 Kr.

Frankrig 1870–1930. Den tredie Republiks Historie. Af Ludvig Krabbe. Gyldendalske Forlag, 1945, 295 S., 9,00 Kr.

Grundlinierne i Sovjetunionens Udenrigspolitik 1917–1941. Af Ad. Stender-Petersen. Gyldendalske Forlag, 1946, 201 S., 7,50 Kr.

De forenede Nationer. Af Finn T. B. Friis. Gyldendalske Forlag, 1948, 5,50 Kr. (udsolgt).

Asiatisk Kompagni i den florissante Periode 1772–1792. Af Aa. Rasch og P. P. Sveistrup. Gyldendalske Forlag, 1948, 347 S., 10,00 Kr.

Jernmalm, Jern og Staal. Af Lauge Dahlgaard. Gyldendalske Forlag, 1949, 154 S., 6,00 Kr. (udsolgt).

Spanien. Republik og Francostyre 1931–48. Af Erik Reske-Nielsen. Ejnar Munksgaard, 1949, 323 S., 9,00 Kr. (udsolgt).

Latin-Amerika. Af Erik Bach. Ejnar Munksgaard, 1940, 252 S., 9,00 Kr. (udsolgt).

Intergovernmental Fiscal Relations. Federal State and Local Finances. Af Kjeld Philip. Ejnar Munksgaard, 1954, 171 S., 15,00 Kr.

Opsparing, Kapitalbevægelse og Formuernes Sammensætning i København 1949. Af Kjeld Bjerke. Ejnar Munksgaard, 1954, 54 S., 3,00 Kr.

Lønudviklingen i Danmark 1914–1950. Af Poul Milhøj. Ejnar Munksgaard, 1954, 222 S., 10,00 Kr.

Kurantbankens forhold til staten. Af Erik Rasmussen. Det Danske Forlag, 1955, 293 S., 25,00 Kr.

Træk af de faglige storkonflikter i 1920 og 1925. Af Heinrich Schlebaum Larsen. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1956, 42 S., 2,50 Kr.

Det mellemste Østen. Af Erik Reske-Nielsen. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1956, 136 S., 5,00 Kr. (udsolgt).

Om renteforskelle og emissionspolitik på obligationsmarkedet. Af Troels Glud. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1957, 286 S., 25,00 Kr.

Fransk indenrigspolitik. Fra de Gaulle til de Gaulle. Af George Damborg. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1958, 134 S., 5,00 Kr.

Sol og Sult. Underudviklingens problem i Italien. Af Erling Bjøl. Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1960, 192 S., 10,00 Kr.

Afrikansk Nationalisme. Af Ole Karup Pedersen, Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, 1963, 161 S., 10,00 Kr. (udsolgt).

ØKONOMI OG POLITIK

POLITISKE OG ØKONOMISKE
KVARTALSOVERSIGTER

39. ÅRGANG
1965

UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG
SAMFUNDSØKONOMI

Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi

Danske Boghandleres Kommissionsanstalt

PERSON- OG SAGREGISTER

Et A efter sidetallet angiver, at emneordet er behandlet i en hel artikel.

Aarvik, Eigil, norsk pol., 282, 460.
Adenauer, Konrad, tysk pol., 105, 293, 294, 295, 296, 297.
Adoula, Cyrille, congolesisk pol., 104.
Ahlers, Conrad, tysk journalist, 296.
Ahmed, Ben Mohammed, 206.
Ahmed, Hocine Ail, 206.
Algeriet: Regeringsdannelse, 357.
Alfredo, Candia Ovando, 210.
Alvin, Hugo Panasco, 207.
Ahidjo, Amadou, 110.
Al-Amri, Hasan, 103, 206, 356.
Andersen, Anders, dansk pol., 219, 220, 363, 365.
Andersen, K. B., dansk min., 115, 118, 119, 120, 218, 366, 469, 471, 474.
Andresen, Kaj, dansk min., 117, 219, 363, 365, 368.
Andersen, Poul, færøsk pol., 122, 218.
Aref, Sulam Abdul, irakisk præs., 210.
Arellano, Osvaldo Lopez, honduransk pol., 107, 111.
Argentina: Parlamentsvalg, 109.
Athanassiadis-Novas, Georgis, græsk pol., 357, 358.

Balassa, Bela A., amerikansk økon., 161.
Balewa, A. T., nigeriansk pol., 103.
Banda, Hastings, malawisk pol., 357.
Bandaranaike, Sirimavo, ceylonesisk premiermin., 103, 110.
Barrientos, Ortuno René, 210.
Baunsgaard, Hilmar, dansk pol., 118, 121, 364, 366, 368, 473.
Barby, Marcel, fransk pol., 388, 465.
Barrow, Errol W., 356.
Belgien: Regeringsdannelse, 350. Parlamentsvalg, 210.
Bechuanaland: Valg til lovgivende forsamling, 108.
Bella, Ben, algiersk pol., 206, 212.
Bidault, Georges, fransk pol., 51, 52.
Bierut, Boleslaw, polsk pol., 397, 411.
Biesheuvel, Barend W., 206.
Bolléres, René, 461.
Bjarnasson, Sigurdur, 115.
Blum, Léon, fransk pol., 37, 38.
Bobrowski, Czeslaw, polsk prof., 411.
Bobrozo, Louis, 463.
Bolivia: Undtagelsestilstand, 210.
Bomholt, Julius, dansk pol., 115, 467.
Bondevik, Kjell, norsk pol., 460.
Borten, Per, norsk pol., 289, 362, 460.
Bosch, Juan, brass. pol., 206, 361.
Bottomley, A. eng. pol., 460.
Boumedienne, 212, 357.
Bourgiba, Habib, tunesisk præs., 205, 362.
Brandt, Willy, tysk pol., 295, 299, 300, 307, 308.
Brasilien: Guvernørvalg, 459.
Bratteli, Tryggve, norsk pol., 211.
Brauer, Willy, dansk pol., 468.
Bro, Knud, dansk pol., 118.
Brown, George, eng. min., 82, 116, 364.
Booth, C., 127.
Brezhnev, Leonid, sovjettisk pol., 459.
Bucher, Ewald, 111.
Budtz, Hanne, dansk pol., 218, 474.
Bulgarien: Kupforsøg, 209.
Bundvad, Kaj, dansk min., 114, 116, 119, 214.
Burnham, Forbes, guayanesisk pol., 356.
Bury, Wahbi, 110.
Butler, R. A., eng. pol., 104.
Bøgh, Alfred, dansk pol., 113, 222.

Caamaño, Francisco, 207, 208.
Cabral, D. R., 206.
Callaghan, James, eng. pol., 82.
Cambodia: Neutralitetspolitik, 205, 208.
Canada: Bruttonationalprodukt, 262. Parlamentsvalg, 462.
Casanova, Laurant, polsk pol., 35.
Castle, Barbara, engelsk min., 465.
Castro, Fidel, cubansk diktator, 459.
Ceylon: Parlamentsvalg, 110.

Cesaire, Aimé, fransk forfatter, 35.
Chile: Parlamentsvalg, 109.
Christensen, Chr. R., dansk pol., 218.
Christensen, Dons, dansk biskop, 123.
Christensen, Henry, dansk pol., 113, 121, 216, 217, 224, 363, 366, 368, 473, 470.
Christrup, G. L., dansk hrs.sagfører, 222.
Churchill, Winston, eng. pol., 104.
Congo: Partidannelse, 105. Regeringsdannelse, 463.
Colin, Andre, fransk pol., 52.
Conrad, Charles, am. astronaut, 360.
Cooper, Gordon, am. astronaut, 360.
Coulson, John, 461.
Cousins, Frank, eng. pol., 104.
Crossland, Anthony, eng. pol., 104.
Cypern: 205, 209.
Cyrankiewicz, Jozef, polsk pol., 397.

Dahlström, E., 155.
Daladier, fransk pol., 48.
Dam, Poul, dansk pol., 218.
Danmark: Afbetalingshandel, 224, 363. Afskrivningsregler, 112, 468. ATP, 114, 119. Beskæftigelse, 88 ff, 187 ff, 330 ff, 433. Betalingsbalance, 338 ff. Biltold, 215, 216. Byggeri, 87, 88, 118, 188, 214, 219, 222, 224, 228 ff, 332 ff, 365, 368, 434, 435, 474. Bruttonationalprodukt 262. Bryggeristrejken, 217 ff. Ejendomsbeskatning, 113, 216, 219, 221, 222, 364, 469. Eksport, 91, 92, 193, 336, 337, 338, 438 ff. Finanspolitik, 96 ff, 114, 115, 119, 120, 121, 122, 123, 215, 220, 221, 227 A, 366, 367, 467, 472, 473. Folkepension 214, 220. Forbrug, 228 ff. Forsvar, 217, 223. Fyrværkerilov, 471. Import, 90, 91, 192, 335, 336, 437. Indenrigsflyvning, 218. Indkomstpolitik, 216. Inflation, 217, 221. Islandske håndskrifter, 217, 218, 222, 363. Invalidepension, 221. Investering, 113, 115, 215, 224. Kildeskat, 214, 219, 469. Kommuner, 120, 219, 222, 375 A. Kreditbegrænsning, 118, 220, 221, 223, 469. Kvindekommission, 113. Landbrug, 3 A, 92, 93, 95 ff, 114, 118, 119, 120, 121, 123, 214, 217, 220, 224, 365, 439, 473. Lejelov, 117, 118, 122. Likviditet, 94, 95, 196, 339, 440. Læreruddannelseslov 218. Lønmodtagerfradrag, 469. Markedspolitik, 114, 115, 116, 214, 215, 220, 221, 224, 363 364. Motorveje, 118, 221. Mæglingsforslag, 117. NATO politik, 221, 223. Næringslov, 215. Obligationsmarkedet, 197 ff. Omsætning, 189, 191. Omsætningsskat, 112, 117, 118, 122, 123, 216, 218, 221, 364, 365, 366, 368, 469, 471, 474. Pristal, 89, 114, 191, 215, 334, 364, 369, 436, 469, 470. Skattefradragsreglen, 470. Storebæltsbro, 363, Sygeforsikringslov, 217. Tilskudspolitik, 227 A. Tunnelbane, 113, 216. Tyskdanske fællesmanøvrer, 120, 121. Tysklandsspørgsmålet, 222. U-landshjælp, 156 A. Valglov, 217, 364, 365. Valutastilling, 93, 94, 195, 440. Øresundsbro, 116. Åbningsdebat, folketinget, 467, 468.
Debré, Michel, fransk pol., 54.
Deferre, Gaston, fransk pol., 38, 39, 40, 41, 44, 58, 59, 213, 390.
Delgado, Humberto, portugisisk pol., 206.
Diderichsen, Børge, dansk pol., 121, 122, 123, 214, 217, 218, 220.
Diefenbaker, John, canadisk pol., 462.
Dillon, Douglas, amerikansk pol., 110.
Dinesen, Erling, dansk min., 119, 219, 471.
Douglas-Home, eng. pol., 106, 357.
Do, Tran Van, 107, 212.
Dupont, Clifford, sydrhodesisk min., 462.

EEC, BNP, 262. Landbrugspolitik, 213.
EFTA, BNP, 262. Tilnærmelse til EEC,
Elisabeth II, dronning af England, 210.
Erhard, Ludwig, tysk forbundskansler, 105, 106, 107, 209, 222, 293, 294, 298, 461.
Eriksen, Holger, dansk pol., 123, 220.
Eriksen, Erik, dansk pol., 112, 117, 120, 122, 217, 218, 219, 221, 368.
Erlander, Tage, sv. statsmin., 223, 224.
Erler Fritz, tysk pol., 107, 299.
Eshkol, Levi, israelsk pol., 103, 106, 205, 209, 210, 211, 461.
d'Estaing, Giscard, 55.
Eyskens, Gaston, 358.

Fagerholm, K. A., finsk pol., 115.
Fanfani, Amintore, it. pol., 109, 362, 466.
FAR, Israelspørgsmålet, 210. Østtysk statschefbesøg, 106, 107, 108, 109.

Fatima, Jimah, 103.
Fauré, Edgar, fransk pol., 49.
Faure, Maurice, fransk pol., 461.
Fawzi, Mahmoud, 459.
Faisal, konge af Saudi Arabien, 211.
Figgures, Frank, 461.
Fivelsdal, Eigil, 155.
FN: Den Dominikanske Republik-spørgsmålet, 207, 208. Finansiel krise, 359. Kompetance til magtanvendelse, 105. Rhodesiaspørgsmålet, 209, 461 ff.
Fontanet, Joseph, 52.
Foss, Einar P., dansk pol., 215.
Fowler, Henry H., amerik. pol., 110.
Fraenkel, A., dansk prof., 155.
Francis-Rolland, fransk forf., 35.
Franco, Francisco, spansk diktator, 310.
Frankrig: Bruttonationalprodukt 78, 262. Forfatningsreform, 59. Guldfod, 105. Markedspolitik, 356, 361. Politiske partier, 34 ff. Politiske system, 30 A. Præsidentvalg, 213, 388 A, 461, 464, 465. Regeringsomdannelse, 103. Tysklandsspørgsmål, 105. Økonomi, indenlandsk, 79, 80. Økonomisk planlægning 75 ff.
Fraser, Thomas, engelsk min., 465.
Frei, Eduardo, 109.
Fulbert, Y., 111.
Funktionærer, politisk holdning, 128 ff.

Gaillard, Felix, fransk pol., 49.
Gambetta, 49.
Gambia: Uafhængighed, 107, 108.
Gandhi, Indira, indisk pol., 416, 432.
Garoufalias, Petros, 357.
GATT: Verdenshandelskonference, 156 ff.
de Gaulle, Charles, fransk præs., 25, 30 ff, 105, 106, 361, 388 ff, 461, 463, 464, 465.
Geiger, T., dansk prof., 154.
Gelting, Jørgen, dansk prof., 101.
Gerhardsen, Einar, norsk pol., 211, 285, 286, 287.
Gersmann, P., dansk embedsmand, 468.
Gerstenmaier, E., tysk pol., 461.
Gheorghin-Dej, rumænsk pol., 110.
Ghana: Parlamentsvalg, 211.
Giannattasio, Luis, 106.
Gibbs, H., eng. guvernør, 462.
Gislason, G., 215.
Godoy, H., 361.
Goldberg, A. J., 357, 359.
Gomoulka, Wladyslaw, 209, 397, 410, 411, 412.
Gorbach, A., 211.
Gordon, W., canadisk pol., 462.
Gram, Victor, dansk min., 121, 363, 364.
Greenwood, A., engelsk min., 362, 465.
Grinspun, 162.
Gromyko, Andrei, russisk min., 27, 28, 206, 208.
Grækenland: BNP, 262. Regeringskrise, 357, 358, 362.
Grünbaum, Henry, dansk min., 112, 113, 117, 215, 219, 220, 221, 224, 364, 367, 468, 469, 471, 472, 473, 474.
Gudmundson, G., isl. min., 360.
Guevara, E., 459.
Guesde, Jules, 36.
Guinea: Samarbejdsaftale m. Østtyskland, 359.
Guldberg Ove, dansk pol., 470.
Gustavsen, F., norsk pol., 282.
Gøtrik, H. P., dansk embedsmand, 468.

Hansen, Poul, dansk min., 113, 114, 116, 117, 119, 120, 214, 215, 216, 218, 219, 221, 224, 363, 364, 365, 366.
Harrimann Averell, am. pol., 107, 207, 358, 464.
Hartling, Poul, dansk pol., 115, 214, 218, 219, 221, 223, 364, 365, 366, 368, 369, 470, 471.
Hassan II, konge af Marokko, 204, 212.
Hassel, Kai Uwe von, tysk min., 104.
Heath, Edward, eng. pol., 357.
Hechscher, Gunnar, svensk pol., 211, 356.
Heuss, Theodor, tysk pol., 294.
Hertling, Knud, dansk pol., 122, 220, 221.
Hoffmeyer, Erik, dansk nationalbankdir., 216, 218, 364.
Holland: Regeringskrise, 206.
Holmberg, Yngve, svensk pol., 211.
Holyoake, Keith, eng. pol., 208.
Honduras: Parlamentsvalg, 107.
Hussein, konge af Jordan, 204.
Hækkerup, Hans, dansk min., 113, 120, 217, 219, 222, 365, 469, 470.
Hækkerup, Per, dansk min., 115, 116, 214, 215, 218, 221, 222, 363, 367, 469, 473.
Høgsbro, Harald, dansk pol., 470.
Hönsvald, Nils, norsk pol., 460.

Imbert, A. B., 207, 208, 211, 360.
IMF, 341 ff.

Indien: Demokrati, 415 A. Eksport, 426. Import, 426. Grænseepisoder m. Pakistan, 206, 208, 209. Kashmirspørgsmålet, 359, 360 ff. Landbrugspolitik, 428. Offentlig administration, 417 ff. Partipolitik, 418 ff. Udenrigspolitik, 415 A, 430 ff. Økonomi, 415 ff, 422 ff.
Indonesien: Atombevæbning, 357. Kupforsøg, 459. Udtræden af FN, 103, 104.
Ingvaldsen, B., norsk pol., 460.
Inönü, Ismet, tyrkisk pol., 22, 107.
Irak: Israelspørgsmålet, 210.
Iran: Regeringsændring, 104.
Irland: Parlamentsvalg, 205. Samarbejde m. Nordirland, 104.
Ishik, tyrkisk pol., 28.
Israel: Fredsplan for Mellemøsten, 210. Parlamentsvalg, 357, 461.
Italien: BNP, 262. Præsidentvalg, 362.

Jaeger, R., tysk pol., 310.
Jaifi, M., jeminitisk pol., 103.
Jakobsen, F., dansk pol., 473.
Jaurès, J., fr. pol. 36, 38.
Jawara, D., gamb. pol., 107.
Japan: BNP, 262. Parlamentsvalg, 356. Regeringsdannelse, 211.
Jeanney, J., fransk pol., 48.
Jemen: Regeringsdannelse, 356.
Jendrychowski, S., polsk pol., 397, 398.
Jenkins, R., eng. pol., 465.
Jensen, Ejler, dansk pol., 223.
Jensen, Holger, dansk pol., 369.
Jensen, L. P., dansk min., 115, 119, 215, 471.
Johnson, L. B., am. præs., 25, 105, 110, 204, 206, 207, 208, 212, 306, 357, 358, 454, 460, 464.
Jonson, E., isl. pol., 360.
Jordan: Regeringsændring, 107.
Jugoslavien: Ministerskifte, 206.

Kadar, Janos, ungarsk pol., 213.
Kampmann, Viggo, dansk pol., 238, 368, 473.
Karjalainen, Ahti, finsk pol., 464.
Kasavubu, J., congolesisk pol., 460, 463.
Kekkonen, finsk pol., 463, 464.
Kennedy, Robert, am. pol., 26, 207, 306.
Khan, Ayub, pakistansk præs., 103, 360, 361, 463.
Kina: Atomforsøg, 209. Pakistansk indisk grænsestrid, 208.
Konstantin, konge af Grækenland, 29, 357, 358.
Kosygin, A., sovjettisk min.præs., 212, 358, 360, 361, 464.
Kragh, Erik, dansk pol., 221.
Krag, Jens Otto, dansk statsmin., 112, 113, 114, 117, 120, 121, 214, 216, 218, 221, 222, 223, 224, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 467, 471, 472, 474.
Kristensen, Axel, dansk pol., 214, 220, 368.
Kristensen, Kr., dansk pol., 364, 365, 469.
Kristensen, Thorkil, dansk økonom, 166, 264 ff.
Khrushchev, Nikita, russisk min.præs., 26, 293, 294, 306, 410, 459.
Ky, Ngyuen Cao, vietnamesisk min.præs., 212, 358.

Lange, Morten, dansk pol., 121, 218.
Lange, Oskar, polsk økonom, 411, 412.
Langhelle, Nils, norsk pol., 460.
Lannung, Hermod, dansk pol., 473.
Laos: Kupforsøg, 105.
Larsen, Aksel, dansk pol., 116, 118, 121, 214, 221, 468, 470.
Larsen, H., dansk pol., 115.
Lecanuet, Jean, fransk pol., 52, 388, 394, 395, 461, 464.
Lecoeur, Auguste, fransk pol., 35.
Lembourn, Hans Jørgen, dansk pol., 218.
Libanon: Regeringsdannelse, 358.
Lindberg, Kai, dansk min., 114, 116, 118, 216, 363.
Lodge, H. Cabot, am. pol., 356.
Longford, Lord, eng. pol., 465.
Lovell, James, am. pol., 465.
Luns, Joseph, hollandsk pol., 206.
Lyng, John, norsk pol., 115, 275, 289, 460.
Lyngstad, Bjarne, norsk pol., 460.
Lövhen, Emil, norsk pol., 280.

Madagascar: Parlamentsvalg, 359. Præsidentvalg, 111.
Makarios, cypriotisk præs., 28, 205, 209.
Mann, Thomas, tysk forfatter, 107.
Mansur, Hassan, Ali, 104.
Marokko: Undtagelsestilstand, 212.
Marx, Karl, tysk filosof og økonom, 127.
Matante, Philip, 108.
Maudling, Reginald, eng. pol., 352, 357.
Mansur, Javad, iransk pol., 104.
Mazig, Husain, 110.

Mc Dwitt, James, 212.
McMillan, Harold, eng. pol., 306.
Mc Namara, Robert, am. pol., 106, 205, 212, 356, 463, 465.
Meland, Kaare, norsk pol., 282.
Mende, Erich, tysk min., 308, 461.
Menderes, A., tyrkisk pol., 22 ff, 460.
Mendes-France, P., fransk pol., 42, 48, 50, 52.
Menzies, Robert, australsk min.præs., 204.
Mikojan, Anastas, russisk pol., 110, 465.
Minh, Ho Chi, vietnamesisk min.præs., 464.
Mitterrand, François, fransk pol., 380 ff, 461, 464, 465.
Mogensen, Kai O., dansk pol., 467.
Mollet, Guy, fransk pol., 37, 44, 57, 58, 59, 390, 391.
Moltke, Kai, dansk pol., 365.
Monnet, Jean, fransk pol., 77.
Moro, Alberto, italiensk pol., 466.
Myklebast, Odmund, norsk pol., 460.
Myrvoll, Ole, norsk pol., 460.
Møller, A. P, dansk skibsreder, 222.
Møller, Per, dansk pol., 217.
Møller, Poul, dansk pol., 112, 114, 115, 116, 121, 217, 221, 364, 468.
Murville, Couve de, fransk min., 206, 208, 213.

Nasser, Gamal Abdel, ægyptisk præs., 103, 107, 108, 205, 210, 304, 359.
Nehru, Jawaharlal, indisk premiermin., 416, 418, 432.
Nielsen, Harald, dansk pol., 115, 218.
Nielsen, K. Axel, dansk min., 113, 217, 363, 471, 472.
Nielsen, Peter, dansk pol., 120, 221.
Nigeria: Parlamentsvalg, 103.
Nilsson, Torsten, svensk min., 223.
Ninn-Hansen, Erik, dansk pol., 363, 469, 474.
Noack, Bent, dansk professor, 215, 467.
Noman, Mohammed el, 206, 356.
Nordisk Råd: Markedspolitik, 116. 13de session, 115.
Norge: Arbejderpartiet, 275 ff. Højre, 281 ff. Kommunalreform, 375 ff. Kommunistiske parti, 280 ff. Kristeligt Folkeparti, 283. Senterpartiet, 283. Socialistisk folkeparti, 281. Stortingsvalg, 275 A, 361, 362. Venstre, 282.
Normann, A. C., dansk pol., 112, 113, 115, 223.
Nyboe Andersen, P., dansk professor, 472.
Nørgaard, Ivar, dansk min., 369, 470.
Nørregaard-Rasmussen, P., dansk professor, 369.

OAS, 207, 211.
Ohlin, Bertil, svensk pol., 115.
Olsen, Mogens, dansk pol., 470.
Oquendo, Juan Lechén, boliviansk pol., 210.
Ossola rapporten, 352 ff.

Pakistan: Grænsestrid m. Indien, 206, 208, 209, 213. Kashmir spørgsmålet, 359, 360 ff. Præsidentvalg, 103.
Pakravan, Hassan, iransk pol., 104.
Papandreou, Georges, græsk pol., 103, 357, 358.
Pearson, Lester B., canadisk prem.min., 462.
Petersen, Carl, dansk pol., 115.
Petersen, K. Helveg, dansk pol., 217, 366, 470.
Pflimlin, Pierre, fransk pol., 52.
Phouma, Souvanna, laotisk pol., 105, 109.
Picasso, spansk maler, 36.
Pinay, Antoine, fransk pol., 52, 394.
Polen: Forbrug, 406. Parlamentsvalg, 211. Økonomisk planlægning, 396 A.
Pompidou, George, fransk pol., 31, 35, 60, 67.
Poulsen, Ivar, dansk pol., 211.
Portugal: Valg til rådgivende forsamling, 462.
Prenant, Marcel, fransk biolog, 35.
Price, Georg, eng. pol., 108.

Quat, Phau Huy, vietnam. pol., 107, 208, 212.

Rahman, Tunker Abdul, malaysisk pol., 208, 209, 359.
Rajagopalachari, C., indisk pol., 419.
Rapacki, Adam, polsk min., 397.
Rasmussen, Hans, dansk pol., 115, 219, 367.
Risgaard Knudsen, J., dansk min., 119.
Rosing, Nikolaj, grønlandsk pol., 122.
Ross, Else Merete, dansk pol., 113, 474.
Rusk, Dean, am. udenrigsmin., 109, 208, 360.
Röiseland, Bent, norsk pol., 276, 289, 460.

Salazar, A. O., portugisisk præs., 310.
Sartre, Jean Poul, fransk forfatter, 45.
Saunte, Edel, dansk pol., 113.
Schaffner, Hans, schweizisk pol., 465.
Schmidt, Erik Ib, dansk departementschef, 468.
Schröder, Gerhard, tysk udenrigsmin., 304, 305, 308, 461.
Schumacher, Kurt, tysk pol., 298.
Seip, Helge, norsk pol., 282, 460.
Shastri, L. H., indisk prem.min., 208, 209, 359, 360, 361, 416, 432, 461, 463.
Sihanouk, cambodisk statschef, 205, 208.
Skræppenborg Nielsen, dansk pol., 119.
Skytte, Karl, dansk pol., 364, 365, 366, 472, 474.
Smith, Ian, rhodesisk prem.min., 209, 358, 460, 462.
Sørensen, Reg. W., am. pol., 104.
Sovjet: Regeringsændring, 459. Statsbudget, 465.
Spaak, Paul Henri, belgisk pol., 105, 358.
Stephanopoulos, S., græsk pol., 358, 362, 465.
Stewart, Michael, eng. min., 104, 106, 205, 206, 462.
Stevenson A., am. pol., 106, 357.
Storbritannien: Beskatning, 84, Beskæftigelse, 446. Betalingsbalance, 442 ff. Bruttonationalprodukt, 83, 262. Commonwealthkonference, 213. Detailpriser, 446. Eksport, 82, 447. Ekstratold, 108. Malaysia spørgsmålet, 103. Nationalisering af stålindustri, 209. Regeringsomdannelse, 465. Rhodesiaspørgsmålet, 207, 359, 460, 464. Statsbudget, 81 ff. Suppleringsvalg, 104. Tysklandsspørgsmålet, 209. Økonomiske situation, 442 A.
Strauss, Franz Joseph, tysk pol., 205, 296, 305, 306.
Subandrio, indonesisk min., 360, 461, 465.
Sudan: Regeringsdannelse, 108.
Sukarno, A., indonesisk præs., 103, 206, 208, 357, 459.
Svalastoga, Kåre, dansk prof., 129 ff, 131, 155.
Sverige: Högre, 211. Kommuner, 365 ff, 383 ff.
Syrien: Nationalisering, 103.
Sølvhøj, Hans, dansk min., 214, 474.
Sørensen, Adolph, dansk pol., 117.
Sørensen, Poul, dansk pol., 121, 218, 366.
Tanzania: Ny forfatning, 356.
Taylor, Maxwell D., am. general, 356.
Tamm, Henrik, dansk pol., 363.
Thestrup, Knud, dansk pol., 118, 215, 218.
Thisted-Knudsen, dansk pol., 216.
Thomsen, Chr., dansk min., 119, 120, 121, 123, 470.
Thoroddsen, Gunnar, norsk pol., 363.
Thygesen, I. C., dansk direktør, 166, 214, 220.
Tito, J. B., jugoslavisk præsident, 103, 212, 358.
Tixier-Vignancour, fransk pol., 388, 465.
Togliatti, italiensk pol., 36.
Tshombe, Moise, congolesisk pol., 104, 105, 460.
Tunesien: Palæstinaspørgsmålet, 205.
Tyrkiet: Minestrjke, 20. Parlamentsvalg, 460. Politiske Udvikling, 16 A. Sociale forhold, 17 ff.
Ulbricht, Walter, østtysk pol., 105, 106, 107, 108.
USA: Bruttonationalprodukt, 262. Betalingsbalance, 455. Konjunkturtal, 452. Tysklandsspørgsmålet, 103. Vietnamkrigen, 106, 204, 212, 356, 358, 362, 453, 463, 464. Økonomiske situation, 450 ff.
U Thant, FNs generalsekretær, 104, 360, 361.
Walker, Gordon, eng. min., 104, 204.
Verwoerd, Hendrik, sydafrikansk prem.-min., 462.
Westerby, Niels, dansk pol., 115, 121, 122, 123, 214, 217, 218, 220, 221, 467.
Vesttyskland: Bruttonationalprodukt, 262. Forbundsdagsvalg, 291 A, 362. Naziforbrydelser, 111. Sikkerhedspolitik, 292. Økonomiske udvikling, 292 ff.
Vietnamkrigen: 104, 105, 106, 107, 109, 204, 208, 212, 213, 356, 357, 358, 359, 362, 464, 469.
Wilson, Harold, eng. prem.min., 103, 207, 208, 209, 210, 356, 460, 462, 464.
Winding, Poul, dansk professor, 364.
Vårvik, Dagfinn, norsk pol., 460.
Ürgüplü, S. H., tyrkisk pol., 107, 360.
Yi, Chen, kinesisk udenrigsmin., 106, 109.
Østergaard, Kristen, dansk pol., 219.
Østrig: Præsidentvalg, 211.

INDHOLDSFORTEGNELSE

ARTIKLER

Erik Krogstrup: Landbrugets stilling i industrisamfundet 3
Adolph Rastén: Træk af de senere års politiske udvikling i Tyrkiet 16
Jacques Berg: De Gaulles republik II 30
Erik Høgh: Den nye middelklasse – funktionærerne – politisk set 127
H. Thustrup Hansen: Nyorientering i u-landshjælpen 156
Jørgen S. Dich: Udviklingen af skatte- og tilskudspolitikken siden 1939 227
H. Thustrup Hansen: Den økonomiske vækst i forskellige regioner af verden og den internationale handels hovedstrømme 261
Vegard Sletten: Stortingsvalet i Norge 1965 275
Adolph Rastén: Vesttyskland efter valget 291
Ole Asmussen: Finansielle perspektiver i den forestående danske kommunalreform 375
Jacues Berg: Præsidentvalget i Frankrig. Venstrefløj, centrum og gaullisme efter valget 388
G. Viby Mogensen: Nogle træk af den økonomiske planlægning i Polen 396
Balkrishna N. Nair: Hovedtræk i Indiens demokrati, økonomi og udenrigspolitik efter 1947 415

REGELMÆSSIGE OVERSIGTER

Litteraturanskaffelser omhandlende moderne historie og statskundskab .. 63; 313
Et udvalg af litteratur om Danmark og Fællesmarkedet 178
Den internationale økonomiske situation 75; 341; 442
Den danske økonomiske situation 86; 187; 330; 433
Politisk kronik 103; 204; 356; 459